

Ινστιτούτο Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών

Η Ελληνική Οικονομία

4/08

Τριμηνιαία Έκθεση

Αρ. Τεύχους 54, Δεκέμβριος 2008

Οι Συγγραφείς

Η ανάλυση της πορείας της Ελληνικής Οικονομίας αποτελεί προϊόν συλλογικής εργασίας των ερευνητών του IOBE. Τα κείμενα αυτά είναι ανυπόγραφα και οι απόψεις που εκφράζονται αποτελούν τη συνισταμένη των διαφόρων αντιλήψεων και απόψεων. Επίσης, οι απόψεις που εκφράζονται εδώ δεν ανταποκρίνονται κατ' ανάγκη προς αυτές των οργανισμών που υποστηρίζουν, χρηματοδοτούν ή συνεργάζονται με το Ίδρυμα. Η ανάλυση στην παρούσα Έκθεση βασίζεται σε στοιχεία που ήταν διαθέσιμα μέχρι 11/12/2008.

Το IOBE

Το Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών είναι ιδιωτικός, μη κερδοσκοπικός, κοινωνικής ερευνητικός οργανισμός. Ιδρύθηκε με σκοπό να προωθεί την επιστημονική έρευνα για τα τρέχοντα και αναδυόμενα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας και να παρέχει αντικειμενική πληροφόρηση και να διατυπώνει προτάσεις οι οποίες είναι χρήσιμες στη διαμόρφωση πολιτικής

Copyright © 2008 Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών

ISSN 1106 - 4315

Απαγορεύεται η με οιονδήποτε τρόπο ανατύπωση ή μετάφραση οποιουδήποτε μέρους της μελέτης, χωρίς την άδεια του εκδότη.

Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE)

Τσάμη Καρατάση 11, 117 42 Αθήνα, Τηλ. (+30210 9211200-10), Fax:(+30210 9233977)

<http://www.iobe.gr>

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	9
1. ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	11
Σε πλήρη εξέλιξη η διεθνής κρίση, με τις συνέπειες να αποτυπώνονται στην πραγματική οικονομία	11
Σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα το οικονομικό κλίμα στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες και την Ελλάδα.....	12
Δυσκολίες αλλά και προκλήσεις για την οικονομική πολιτική.....	13
Στενά τα δημοσιονομικά όρια, ανέφικτοι οι στόχοι του προϋπολογισμού χωρίς πρόσθετα μέτρα	13
Επιβραδύνεται η εγχώρια οικονομική δραστηριότητα, σταθερά υψηλότερη όμως της ευρωζώνης ...	15
Ειδική μελέτη IOBE: η τεχνολογική πρόοδος και η εκπαίδευση ασκούν την πλέον θετική επίδραση στην παραγωγικότητα	15
2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	17
2.1. Τάσεις και Προοπτικές της Διεθνούς Οικονομίας.....	17
Το Παγκόσμιο Περιβάλλον	17
Οικονομίες της ΕΕ και της Ευρωζώνης.....	23
2.2 Το Οικονομικό Περιβάλλον στην Ελλάδα	28
Α) Οικονομικό κλίμα.....	28
Β) Οικονομική Πολιτική	33
Γ) Δημοσιονομική πολιτική.....	36
3. ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ	43
3.1 Μακροοικονομικές Εξελίξεις	43
Οικονομική Δραστηριότητα το 2008.....	43
Μεσοπρόθεσμες προοπτικές.....	46
3.2 Εξελίξεις και Προοπτικές σε βασικούς τομείς της οικονομίας	51
3.3 Απασχόληση - Ανεργία	61
3.4 Τιμές Καταναλωτή	67
Εξελίξεις το 2008.....	67
Μεσοπρόθεσμες εκτιμήσεις	70
3.5 Ισοζύγιο Εξωτερικών Συναλλαγών	74
Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών.....	74
Ισοζύγιο Κεφαλαιακών Μεταβιβάσεων.....	74
Ισοζύγιο Χρηματοοικονομικών Συναλλαγών	75
4. Η ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΩΝ ΤΗΣ ΚΛΑΔΩΝ 1970-2004.....	79
4.1 Εκτιμήσεις του ρυθμού μεταβολής της συνολικής παραγωγικότητας.....	80
4.2 Εκτιμήσεις του ρυθμού μεταβολής της συνολικού προϊόντος	84
4.3 Εκτιμήσεις του ρυθμού μεταβολής της παραγωγικότητας της εργασίας	86
4.4 Σχολιασμός Αποτελεσμάτων	88
5. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ.....	89

Πίνακες

Πίνακας 2.1	Διεθνές Περιβάλλον – Ευρωπαϊκή Επιτροπή (ετήσια % μεταβολή, σε πραγματικές τιμές).....	21
Πίνακας 2.2	IFO - Εκτιμήσεις για την παγκόσμια οικονομία (Δείκτες, 1995=100).....	22
Πίνακας 2.3	IFO - Δείκτης οικονομικού κλίματος στις οικονομικές ζώνες (1995=100).....	22
Πίνακας 2.4	Βασικά Μακροοικονομικά Μεγέθη, ΕΕ27, Ευρωζώνη (ετήσιες % μεταβολές)	24
Πίνακας 2.5	Μηνιαίος Δείκτης €-COIN του CEPR	27
Πίνακας 2.6	IFO - Εκτιμήσεις για την οικονομία της Ευρωζώνης (Δείκτες, 1995=100).....	27
Πίνακας 2.7	Βραχυχρόνιοι Δείκτες Οικονομικής Συγκυρίας.....	31
Πίνακας 2.8.	Ισοζύγιο κεντρικής κυβέρνησης (σε εκατ. ευρώ)	37
Πίνακας 2.9.	Ισοζύγιο γενικής κυβέρνησης	38
Πίνακας 3.1	Εξέλιξη βασικών μακροοικονομικών μεγεθών –Τριμηνιαίοι Εθνικοί Λογαριασμοί (προσωρινά αποτελέσματα, σταθερές τιμές 2000).....	45
Πίνακας 3.2	Εγχώρια Δαπάνη και Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν – Εκτιμήσεις Ευρωπαϊκής Επιτροπής (σε σταθερές αγοραίες τιμές έτους 1995)	48
Πίνακας 3.3	Σύγκριση Προβλέψεων για επιλεγμένους Οικονομικούς Δείκτες για τα έτη 2007- 2009 (σε σταθερές αγοραίες τιμές 1995, ετήσιες % μεταβολές)	49
Πίνακας 3.4	Ετήσιες Μεταβολές Δείκτη Όγκου στο Λιανικό Εμπόριο	55
Πίνακας 3.5	Κλαδικοί Δείκτες Επιχειρηματικών Προσδοκιών στο Λιανικό Εμπόριο (1996-2006=100).....	56
Πίνακας 3.6	Κλαδικοί Δείκτες Επιχειρηματικών Προσδοκιών στις Υπηρεσίες (1998-2006=100)	61
Πίνακας 3.7	Πληθυσμός (σε χιλιάδες) ηλικίας 15 ετών και άνω, κατά κατάσταση απασχόλησης (2004-2008 ανά τρίμηνο)	64
Πίνακας 3.8	ΠΡΟΣΩΡΙΝΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ (εκατ. ευρώ).....	77
Πίνακας 4.1	Μέσοι Ετήσιοι Ρυθμοί Μεταβολής της Συνολικής Παραγωγικότητας ανά Κλάδο	81
Πίνακας 4.2	Πηγές Μεγέθυνσης της Παραγωγικότητας ανά κλάδο	82
Πίνακας 4.3	Πηγές Μεγέθυνσης του Κλαδικού Προϊόντος	85
Πίνακας 4.4	Πηγές Μεγέθυνσης της Παραγωγικότητας της Εργασίας	87

Διαγράμματα

Διάγραμμα 2.1	Μηνιαίος Δείκτης €-COIN του CEPR	27
Διάγραμμα 2.2	Δείκτες Οικονομικού Κλίματος Ε.Ε-27 και Ελλάδα (1990-2006=100, εποχικά εξομαλυσμένα στοιχεία)	29
Διάγραμμα 2.3	Δείκτες Επιχειρηματικών Προσδοκιών ¹	32
Διάγραμμα 3.1	Δείκτης Βιομηχανικής Παραγωγής στη Μεταποίηση (% μεταβολή με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους)	52
Διάγραμμα 3.2	Δείκτης Παραγωγής στις Κατασκευές (ετήσιες μεταβολές) και Δείκτης Επίπεδου Εργασιών (διαφορά σταθμισμένων ποσοστών απαντήσεων για υψηλότερο – χαμηλότερο του κανονικού επιπέδου εργασιών)	53
Διάγραμμα 3.3	Εξέλιξη Δείκτη Κύκλου Εργασιών στο Εμπόριο, Συντήρηση και Επισκευή Αυτοκινήτων & Μοτοσυκλετών, στο Λιανικό Εμπόριο Καυσίμων και Λιπαντικών (κλάδος 50).....	56
Διάγραμμα 3.4	Δείκτης Όγκου Λιανικού Εμπορίου (2000=100) και Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών στο Λιανικό Εμπόριο (1996-2006=100).....	57
Διάγραμμα 3.5	Εξέλιξη Δείκτη Κύκλου Εργασιών στο Χονδρικό Εμπόριο	57
Διάγραμμα 3.6	Εξέλιξη Δείκτη Κύκλου Εργασιών στον τομέα Ταχυδρομείων- Τηλεπικοινωνιών (κλάδος 64)	59
Διάγραμμα 3.7	Εξέλιξη Κύκλου Εργασιών στον Τομέα Υπηρεσιών Πληροφορικής (κλάδος 72) ..	59
Διάγραμμα 3.8	Εξέλιξη Κύκλου Εργασιών στον Τομέα Άλλων Επιχειρηματικών Δραστηριοτήτων (κλάδος 74)	60
Διάγραμμα 3.9	Εξέλιξη Κύκλου Εργασιών στον Τομέα του Τουρισμού	60
Διάγραμμα 3.10	Εξέλιξη του Ποσοστού του Εργατικού Δυναμικού στο Σύνολο του Πληθυσμού και του Ποσοστού των Ανέργων στο Σύνολο του Εργατικού Δυναμικού	65
Διάγραμμα 3.11	Προβλέψεις για την απασχόληση (διαφορά θετικών – αρνητικών απαντήσεων)	66
Διάγραμμα 3.12	Εξέλιξη πληθωρισμού (ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές)	68
Διάγραμμα 3.13	Εξέλιξη δομικού πληθωρισμού (ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές)	68
Διάγραμμα 3.14	Συμβολή των Καυσίμων στη διαμόρφωση του πληθωρισμού (ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές).....	68
Διάγραμμα 3.15	Εξέλιξη Εναρμονισμένων Δεικτών Καταναλωτή Ελλάδας και Ευρωζώνης (ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές).....	69
Διάγραμμα 3.16	Προβλέψεις για τις τιμές Προϊόντων και Υπηρεσιών (διαφορά % θετικών αρνητικών απαντήσεων).....	73

Πίνακες Παραρτήματος

ΟΝΟΜΑΤΟΛΟΓΙΑ.....	90
ΜΕΡΟΣ Α (συνοπτική λίστα διαρθρωτικών δεικτών)	91
I-A. Βασικοί Οικονομικοί Δείκτες	93
I-1α. Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ (μονάδες αγοραστικής δύναμης, PPS, E.E-25=100).....	93
I-2α. Παραγωγικότητα Εργασίας ανά Απασχολούμενο Άτομο (ΑΕΠ σε μονάδες αγοραστικής δύναμης,(EE-25=100) PPS,/ αριθμό εργαζομένων).....	94
II-A. Απασχόληση	95
II-1α. Ποσοστό Απασχόλησης (% απασχολούμενων ατόμων ηλικίας 15-64 ετών στο σύνολο του αντίστοιχου πληθυσμού).....	95
II-2α. Ποσοστό Απασχόλησης Ατόμων Ηλικίας 55-64 ετών (% απασχολούμενων ατόμων ηλικίας 55-64 ετών στο σύνολο του αντίστοιχου πληθυσμού)	96
III-A. Καινοτομία και Έρευνα.....	97
III-1α. Ακαθάριστη Εγχώρια Δαπάνη σε Έρευνα και Ανάπτυξη (R&D) (% του ΑΕΠ).....	97
III-2α. Επίπεδο Μόρφωσης Ατόμων Ηλικίας 20-24 ετών (% πληθυσμού 20-24 ετών που έχει ολοκληρώσει τουλάχιστον την δευτεροβάθμια εκπαίδευση).....	98
IV-A. Οικονομική Αναδιάρθρωση	99
IV-1α. Συγκριτικά Επίπεδα Τιμών (ιδιωτική τελική κατανάλωση, συμπεριλαμβάνονται οι έμμεσοι φόροι EE-25=100)	99
IV-2α. Επιχειρηματικές Επενδύσεις (ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου ιδιωτικών επιχειρήσεων ως % του ΑΕΠ)	100
V-A. Κοινωνική Συνοχή	101
V-1α. Ποσοστό Πληθυσμού στο Όριο της Φτώχειας (% ατόμων με διαθέσιμο εισόδημα κάτω του 60% του εθνικού διάμεσου διαθέσιμου εισοδήματος)	101
V-2α Διασπορά Ποσοστών Συνολικής Απασχόλησης ανά Περιφέρεια (Συντελεστής διασποράς ποσοστών απασχόλησης μεταξύ περιφερειών της κάθε χώρας, NUTS 2)	102
V-3α Ποσοστό Μακροχρόνιας Ανεργίας (% των ανέργων άνω των 12 μηνών στο σύνολο του οικονομικά ενεργού πληθυσμού).....	103
VI-A. Περιβάλλον.....	104
VI-1α. Εκπομπές Αερίων που σχετίζονται με το Φαινόμενο του Θερμοκηπίου (ποσοστιαία μεταβολή από το έτος βάσης ως προς τους στόχους του Κιότο, σε ισοδύναμα CO ₂).....	104
VI-2α. Ενεργειακή Ένταση της Οικονομίας (ακαθάριστη εγχώρια κατανάλωση ενέργειας ως προς ΑΕΠ (σταθερές τιμές 1995), kilogram ισοδύναμου πετρελαίου (kgoe) ανά 1000€).....	105
VI-3α. Όγκος Μεταφερόμενων Εμπορευμάτων (ως προς του ΑΕΠ (σε σταθερές τιμές 1995, σε τόνους ανά χλμ, Δείκτης 1995=100)	106

ΜΕΡΟΣ Β (άλλοι διαρθρωτικοί δείκτες)	107
I-B. Βασικοί Οικονομικοί Δείκτες	109
I-1β. Ρυθμός Ανάπτυξης ΑΕΠ σε σταθερές τιμές 1995 (% μεταβολής σε σχέση με το προηγούμενο έτος)	109
I-2β. Μεταβολή της Απασχόλησης (ετήσια μεταβολή της συνολικής απασχόλησης)	110
I-3β. Πληθωρισμός (ετήσιος ρυθμός μεταβολής του Εν.Δ.Τ.Κ)	111
I-4β. Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης (ως % του ΑΕΠ)	112
I-5β. Χρέος Γενικής Κυβέρνησης (ως % του ΑΕΠ)	113
II-B. Απασχόληση	114
II-1β. Ποσοστό Ανεργίας (άνεργοι ως μερίδιο του εργατικού δυναμικού)	114
II-2β. Δια Βίου Εκπαίδευση (% πληθυσμού 25-64 ετών που συμμετέχουν σε προγράμματα εκπαίδευσης ή κατάρτισης)	115
III-B. Καινοτομία και Έρευνα	116
III-1β. Δημόσιες Δαπάνες για Εκπαίδευση (% του ΑΕΠ)	116
III-2β. Πρόσβασης στο Διαδίκτυο (Νοικοκυριά) (% των νοικοκυριών που έχουν την δυνατότητα πρόσβασης στο διαδίκτυο)	117
IV-B. Οικονομική Αναδιάρθρωση	118
IV-1β. Τιμές Τηλεπικοινωνιών, 2005 (ευρώ/10 λεπτά συνομιλίας)	118
IV-2β. Τιμές Ηλεκτρικού Ρεύματος (Βιομηχανική χρήση) (σε ευρώ ανά kWh)	119
IV-3β. Τιμές Ηλεκτρικού Ρεύματος (Νοικοκυριά) (σε ευρώ ανά kWh)	120
IV-4β. Αξία Κρατικών Προμηθειών, για τις οποίες έχει γίνει δημοσίευση στην Επίσημη Εφημερίδα της Ε.Ε (% του ΑΕΠ)	121
IV-5β. Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (μέση αξία εισροών και εκροών άμεσων ξένων επενδύσεων ως προς το ΑΕΠ επί 100)	122
V-B. Κοινωνική Συνοχή	123
V-1β. Κατανομή Εισοδήματος (Δείκτης του συνολικού εισοδήματος του 20% του πληθυσμού που αμείβεται με υψηλά εισοδήματα ως προς το 20% του πληθυσμού που αμείβεται με χαμηλά εισοδήματα)	123
V-2β. Άτομα με Επίπεδο Μόρφωσης μέχρι και Γυμνάσιο (δευτεροβάθμια) χωρίς περαιτέρω Εκπαίδευσή ή Κατάρτιση (ως % πληθυσμού ηλικίας 18-24 ετών με χαμηλή δευτεροβάθμια και δεν είναι σε πρόγραμμα εκπαίδευσης ή κατάρτισης)	124

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η τελευταία έκθεση που εκδίδει το IOBE για το 2008 στο πλαίσιο των περιοδικών επισκοπήσεων της ελληνικής οικονομίας, δημοσιεύεται στο μέσο μίας κρίσης η οποία θεωρείται ως μια από τις μεγαλύτερες στην παγκόσμια οικονομία. Οι αβεβαιότητες είναι πολλές, ωστόσο οι παρεμβάσεις από την πλευρά των κυβερνήσεων αφθονούν σε μία προσπάθεια διαχείρισης της κρίσης και περιορισμού των δυσμενών συνεπειών της στην πραγματική οικονομία. Επιπλέον στην Ελλάδα το κοινωνικό κλίμα έχει επιδεινωθεί την τελευταία περίοδο και είναι αναντίστοιχο με τις προοπτικές της Ελληνικής οικονομίας .

Σε μεθοδολογικό επίπεδο η έκθεση αναφέρεται σε, και υποστηρίζεται από στοιχεία που ήταν διαθέσιμα μέχρι τις 11/12/2008, ωστόσο σε αρκετές περιπτώσεις έχουν ληφθεί υπόψη και νέα δεδομένα που προέκυψαν κατά την προηγούμενη εβδομάδα. Όπως όλες οι εκθέσεις του IOBE έτσι και αυτή αναπτύσσεται σε **τέσσερις ενότητες** ενώ συνοδεύεται - όπως κάθε φορά - από το **Παράρτημα** των διαρθρωτικών δεικτών, στο πλαίσιο της ποσοτικής παρακολούθησης της στρατηγικής της Λισαβόνας. Αναλυτικότερα:

Η **πρώτη ενότητα** περιλαμβάνει τη **συνοπτική επισκόπηση** της έκθεσης, η οποία προσφέρει στον αναγνώστη τα βασικά σημεία της όπως αυτά αναλύονται με λεπτομέρεια στο κείμενο. Η **δεύτερη ενότητα** εστιάζει στο γενικότερο οικονομικό περιβάλλον και περιλαμβάνει: α) την ανάλυση του **διεθνούς περιβάλλοντος** με βάση τις πιο πρόσφατες εκθέσεις της Eur. Επιτροπής, του ΟΟΣΑ και του ΔΝΤ, β) την αποτύπωση του **οικονομικού κλίματος** στην Ελλάδα όπως αυτό σκιαγραφείται από τις έρευνες οικονομικής συγκυρίας του IOBE και γ) την ανάλυση των εξελίξεων στην **οικονομική πολιτική**. Στην παρούσα έκθεση δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στις δυσχέρειες και τις προκλήσεις της οικονομικής πολιτικής, καθώς και στον προϋπολογισμό, τόσο ως προς την εκτέλεση του τρέχοντος έτους, όσο και επί των προβλέψεων του προϋπολογισμού του 2009.

Η **τρίτη ενότητα** εστιάζει στις επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας. Χαρτογραφείται το **μακροοικονομικό περιβάλλον** και οι μεσοπρόθεσμες προοπτικές, περιγράφονται οι **εξελίξεις** σε **βασικούς τομείς της οικονομίας**, αποδελτιώνονται οι εξελίξεις σε όρους **απασχόλησης** και **ανεργίας** και αναλύεται ο **πληθωρισμός** και οι παράγοντες που επηρεάζουν την πορεία του, ενώ η ενότητα ολοκληρώνεται με τη συνοπτική παρουσίαση του **ισοζυγίου εξωτερικών συναλλαγών**. Τέλος, στην **τέταρτη** ενότητα της έκθεσης παρουσιάζονται τα συνοπτικά συμπεράσματα μίας εκτενούς μελέτης του IOBE για τη **Μέτρηση και Ανάλυση της Παραγωγικότητας** στους κλάδους της ελληνικής Οικονομίας. Στη μελέτη περιλαμβάνεται ο υπολογισμός του ρυθμού μεταβολής της συνολικής παραγωγικότητας, της παραγωγικότητας της εργασίας και ο ρυθμός μεταβολής του προϊόντος, καθώς και των παραγόντων που καθορίζουν την εξέλιξη καθενός από αυτά τα τρία μεγέθη.

Η επόμενη έκθεση του IOBE για την ελληνική οικονομία - η πρώτη για το 2009 - θα εκδοθεί στα μέσα του Μαρτίου του 2009.

1. ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σε πλήρη εξέλιξη η διεθνής κρίση, με τις συνέπειες να αποτυπώνονται στην πραγματική οικονομία

Το τελευταίο τρίμηνο του 2008 εκδηλώνονται με έντονο τρόπο οι συνέπειες της χρηματοπιστωτικής κρίσης, που επηρεάζουν πλέον την παγκόσμια οικονομία. Έτσι έχουν αναθεωρηθεί επί το δυσμενέστερο οι προβλέψεις για τους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης καθώς αρκετές οικονομίες βρίσκονται πλέον σε τροχιά ύφεσης. Για το 2008, οι προβλέψεις συγκλίνουν σε ένα ρυθμό μεγέθυνσης της παγκόσμιας οικονομίας της τάξης του 3,7%, έναντι 5% το 2007. Το 2009 αναμένεται ακόμα μεγαλύτερη επιβράδυνση, με ρυθμούς που δεν θα ξεπεράσουν το 2,3%.

Η οικονομική δραστηριότητα αποδυναμώνεται σημαντικά το τελευταίο εξάμηνο στην ΕΕ-27 και στην Ευρωζώνη, με την τελευταία να βρίσκεται ήδη σε ύφεση (αρνητική μεταβολή ΑΕΠ για δύο συνεχόμενα τρίμηνα). Η κρίση του χρηματοπιστωτικού συστήματος των ΗΠΑ μεταφέρθηκε σταδιακά και στην ΕΕ, κυρίως μέσω των συνδεδεμένων τραπεζικών αγορών, αλλά και μέσω επενδύσεων σε σύνθετα επενδυτικά προϊόντα. Παρά την τόνωση της ρευστότητας και τις κυβερνητικές παρεμβάσεις, οι συναλλαγές στις διατραπεζικές αγορές παραμένουν περιορισμένες, με την πιστωτική στενότητα, τα αποτελέσματα πλούτου και τις δυσμενείς προσδοκίες να περιορίζουν την καταναλωτική δαπάνη, τις επενδύσεις και τελικά το προϊόν. Το μόνο θετικό στοι-

χείο είναι η σταδιακή αποκλιμάκωση του κόστους της ενέργειας και των πρώτων υλών, που οδηγεί σε υποχώρηση του πληθωρισμού. Ο ρυθμός ανόδου του ΑΕΠ για το 2008 αναμένεται να φτάσει το 1,4% στην ΕΕ-27 και το 1,2% στην Ευρωζώνη, ενώ για το 2009 οι εκτιμήσεις της Ευρ. Επιτροπής δείχνουν στασιμότητα (0,1% στην Ευρωζώνη και 0,2% για την ΕΕ-27), όμως άλλοι διεθνείς οργανισμοί όπως το ΔΝΤ προβλέπουν αρνητικούς ρυθμούς και στις δύο ζώνες.

Η αντιμετώπιση της χρηματοπιστωτικής κρίσης μετέβαλε πλήρως την πορεία των δημόσιων οικονομικών, προκαλώντας πρόσθετες δαπάνες που δεν είχαν προβλεφθεί. Η αποδυναμωμένη οικονομική δραστηριότητα οδηγεί τα φορολογικά έσοδα σε απόκλιση από τους αρχικούς στόχους γεγονός που οδηγεί σε αύξηση του ελλείμματος του προϋπολογισμού της γενικής κυβέρνησης στην Ευρωζώνη (στο 1,3% του ΑΕΠ) και την ΕΕ (1,6%) έναντι 0,9% και 0,6% το 2007. Αντίστοιχα διευρύνεται και το δημόσιο χρέος της γενικής κυβέρνησης, με την αύξηση των επιτοκίων να δυσχεραίνει την εξυπηρέτησή του.

Από την άλλη πλευρά, παρά την ένταση της διεθνούς χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης υπάρχουν και ενθαρρυντικά στοιχεία τα οποία επιτρέπουν την προσδοκία ότι στο τέλος του 2009 η ανάκαμψη είναι δυνατή. Τα στοιχεία αυτά είναι:

Πρώτον η πρωτοφανής κινητοποίηση των κυβερνήσεων και κεντρικών τραπεζών από τις ΗΠΑ μέχρι την Κίνα, οι οποίες έχουν

ήδη θέσει σε εφαρμογή δημοσιονομικές και νομισματικές δέσμες μέτρων ενίσχυσης των οικονομιών τους, που ξεπερνούν τα 10 τρις δολάρια. Αυτή ακριβώς είναι η ειδοποιός διαφορά της σημερινής κρίσης από τη μεγάλη κρίση του 1929 και την κρίση της Ιαπωνίας των αρχών της δεκαετίας του 1990.

Δεύτερον, το γεγονός ότι οι συνολικές ζημιές του χρηματοπιστωτικού συστήματος φαίνεται ότι έχουν πλέον οριοθετηθεί σε σημαντικό βαθμό

Τρίτον η μεγάλη μείωση της τιμής του πετρελαίου και των λοιπών πρώτων υλών σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η οριακή ροπή προς κατανάλωση των χωρών που εισάγουν πετρέλαιο είναι μεγαλύτερη από αυτή των χωρών που το εξάγουν.

Τέταρτον οι θετικές προσδοκίες που εκπορεύονται από τις αρχικές οικονομικές εξαγγελίες του νέου προέδρου των ΗΠΑ που δημιουργούν ιστορικούς παραλληλισμούς με την χρονική περίοδο μετά την πρώτη εκλογή του Φ.Ρούσβελτ.

Σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα το οικονομικό κλίμα στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες και την Ελλάδα

Το οικονομικό κλίμα στην Ελλάδα έχει επιδεινωθεί σημαντικά εντός του έτους, φαινόμενο που παρουσιάζεται με την ίδια σχεδόν ένταση στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Η επιδείνωση του κλίματος κορυφώθηκε μετά το καλοκαίρι και μετά την κατάρρευση μεγάλων χρηματοπιστωτικών εταιρειών στις ΗΠΑ, με αποτέλεσμα τον Νοέμβριο να καταγράφεται ιστορικό χαμηλό, με εντονότερη την απαισιοδοξία στην πλευρά των καταναλωτών.

Οι δυσμενείς επιχειρηματικές προβλέψεις και η χαμηλή καταναλωτική εμπιστοσύνη φαίνεται να είναι περισσότερο αποτέλεσμα της εντεινόμενης αβεβαιότητας για το μέλλον και λιγότερο της επιδείνωσης των πραγματικών μεγεθών, η οποία άλλωστε δεν έχει ακόμη εκδηλωθεί σε όλο της το εύρος. Είναι άλλωστε πρωτοφανής η ταχύτητα με την οποία αναθεωρούνται προς το δυσμενέστερο οι προβλέψεις των διεθνών οργανισμών για τις ευρωπαϊκές οικονομίες. Η συχνότητα αυτών των αναθεωρήσεων που δεν έχει παρατηρηθεί ξανά τα τελευταία χρόνια, και αντανakλά κυρίως την επιδείνωση του κλίματος, γεγονός όμως που οπωσδήποτε ανατροφοδοτεί τη σχετική δημόσια συζήτηση. Έτσι ενδεχομένως επιχειρηματίες και καταναλωτές προεξοφλούν τις δυσμενείς τάσεις και στη λεγόμενη «πραγματική» οικονομία, ακόμα και αν δεν έχουν ακόμα δεν έχουν μεταβληθεί τα πραγματικά μεγέθη στα οποία στηρίζονται οι προβλέψεις τους.

Η επιδείνωση των επιχειρηματικών προσδοκιών αντανakλά τη γενικευμένη απαισιοδοξία σε όλους σχεδόν τους τομείς της οικονομίας, ενώ οι έλληνες καταναλωτές είναι οι πλέον απαισιόδοξοι ευρωπαίοι. Τον Νοέμβριο πάντως οι εκτιμήσεις των καταναλωτών για τα οικονομικά τους κατάσταση, την κατάσταση της χώρας και την αποταμίευση δεν επιδεινώνονται, καθώς οι καταναλωτές φαίνεται ότι έχουν αντιδράσει στην κρίση και τα ποσοστά αυτών που διατυπώνουν απαισιόδοξες προβλέψεις διατηρούνται περίπου σταθερά. Αντίθετα, η κρίση φαίνεται να τροφοδοτεί αυξημένο φόβο για άνοδο της ανεργίας, φαινόμενο που καταγράφεται στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Το μόνο θετικό είναι η

αποκλιμάκωση των προβλέψεων ανόδου των τιμών κατά τους τελευταίους μήνες, τόσο από την πλευρά των επιχειρήσεων όσο και την πλευρά των καταναλωτών

Δυσκολίες αλλά και προκλήσεις για την οικονομική πολιτική

Η Ελλάδα υφίσταται και αυτή εντονότερα το τελευταίο διάστημα τις συνέπειες της διεθνούς κρίσης, παρόλο που η συμμετοχή στην Ευρωζώνη έχει αποδειχθεί ευεργετική έως τώρα. Το σημαντικότερο πρόβλημα είναι η μεγάλη διεύρυνση των επιτοκιακών περιθωρίων δανεισμού (spreads), καθώς η διεθνής αβεβαιότητα προκάλεσε μεγαλύτερη εστίαση των διεθνών αγορών χρήματος και κεφαλαίου στις στρεβλώσεις της ελληνικής οικονομίας, και ιδιαίτερα στα υψηλά ελλείμματα και το υψηλό χρέος. Σε κάθε περίπτωση πάντως, ο ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης της δεν έχει πληγεί σημαντικά έως τώρα, καθώς η ελληνική οικονομία είναι σχετικά εσωστρεφής, οι τιμές των ακινήτων δεν έχουν επηρεαστεί σημαντικά και τα ίδια κεφάλαια των τραπεζών δεν έχουν υποστεί αντίστοιχη απομείωση όπως οι άλλες Τράπεζες της Ευρωζώνης.

Στο πλαίσιο αυτό, η οικονομική πολιτική πρέπει να ενισχύσει βραχυπρόθεσμα τις προσπάθειες άμβλυνσης των επιπτώσεων αυτής της κρίσης στην ελληνική οικονομία και μεσοπρόθεσμα να επαναφέρει τους υψηλούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης. Η επιτυχία αυτής της προσπάθειας εξαρτάται από τις συνθήκες στην παγκόσμια οικονομία, αλλά επηρεάζεται από το μείγμα και τις προϋποθέσεις άσκησης οικονομικής πολιτικής στην Ελλάδα. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι δύσκολες συνθήκες προσφέ-

ρουν ταυτόχρονα την ευκαιρία για εκπόνηση και υλοποίηση ενός μακρόπνοου προγράμματος ανασυγκρότησης της ελληνικής οικονομίας, στη βάση ενός νέου αναπτυξιακού προτύπου, με στόχους την αύξηση της ανταγωνιστικότητας, τη δημοσιονομική προσαρμογή και τη θεσμική ανασυγκρότηση. Άλλωστε σημειώνονται και θετικές εξελίξεις όπως η μείωση του πληθωρισμού, ενώ η αύξηση των επιτοκίων καταθέσεων οδηγεί σε αύξηση της αποταμίευσης και άρα μεσοπρόθεσμα σε ένα πιο ισορροπημένο μείγμα μεταξύ κατανάλωσης και αποταμίευσης στην ελληνική οικονομία. Η μεγάλη πρόκληση αλλά και ευκαιρία για τους ασκούντες την οικονομική πολιτική και τους κοινωνικούς εταίρους είναι η συμφωνία σε ένα σύνολο στόχων και μέσων οικονομικής πολιτικής με σκοπό την εξάλειψη των στρεβλώσεων της ελληνικής οικονομίας, τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και την επιστροφή σε υψηλούς και διατηρήσιμους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης.

Στενά τα δημοσιονομικά όρια, ανέφικτοι οι στόχοι του προϋπολογισμού χωρίς πρόσθετα μέτρα

Σε δημοσιονομικό επίπεδο, οι δυσκολίες είναι αυξημένες. Η εκτέλεση του προϋπολογισμού του 2008 κινείται ήδη εκτός στόχων, οι οποίοι έτσι και αλλιώς όπως είχε τονίσει το IOBE ήταν ανέφικτοι. Τα έσοδα υπολείπονται των στόχων κατά σχεδόν δύο δισεκ. ευρώ, ενώ και στην πλευρά των δαπανών σημειώνονται μεγάλες αποκλίσεις από τους αρχικούς στόχους. Ήδη το έλλειμμα για το 2007 επανεκτιμήθηκε στο 3,5% του ΑΕΠ αντί πρόβλεψης 2,7%, ενώ και το έλλειμμα του 2008 ενώ προβλεπό-

ταν αρχικά στο 1,6% του ΑΕΠ εκτιμάται (ΥΠΟΙΟ) ότι θα διαμορφωθεί στο 2,5%. Στην πραγματικότητα η πρόβλεψη αυτή στηρίζεται κυρίως στην αύξηση της αξίας των αποθεματικών των Οργανισμών Κοινωνικής Ασφάλισης και των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης, αλλά και στην αύξηση του στοιχείου των εθνικολογιστικών προσαρμογών, υποθέσεις οι οποίες δύσκολα ερμηνεύονται σε μια εποχή που η αξία των αποθεματικών πολλών ταμείων μειώνεται λόγω πτώσης των τιμών στο χρηματιστήριο. Έτσι σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του IOBE το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης θα διαμορφωθεί το 2008 πάνω από το 3% του ΑΕΠ.

Σε ότι αφορά τον προϋπολογισμό του 2009 οι προβλέψεις για τα έσοδα και τις δαπάνες είναι επίσης εξαιρετικά αισιόδοξες και δύσκολα επιτεύξιμες, χωρίς τη λήψη πρόσθετων μέτρων. Στην πλευρά των εσόδων η αύξηση κατά 15%, χωρίς μάλιστα πρόσθετα φορολογικά μέτρα είναι πολύ μεγάλη και συνεπάγεται ελαστικότητα των φορολογικών εσόδων (ως προς το ΑΕΠ) της τάξης του 2,25, επίδοση που δεν έχει προηγούμενο στην πρόσφατη δημοσιονομική ιστορία της χώρας. Στην πλευρά των δαπανών, ο ρυθμός αύξησης είναι σημαντικά μεγαλύτερος από την ονομαστική αύξηση του ΑΕΠ, παρά τη μείωση των δαπανών του ΠΔΕ. Την ίδια στιγμή οι δαπάνες για εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους αυξάνονται μόνο κατά 6,2%, πρόβλεψη μάλλον υποεκτιμημένη, αφού το κόστος δανεισμού του Ελληνικού Δημοσίου διευρύνεται σταθερά τους τελευταίους μήνες. Το IOBE εκτιμά ότι το έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης για το 2009 θα ξεπεράσει και πάλι το 3% του ΑΕΠ, ενώ το δημόσιο

χρέος, που παραμένει σταθερά πάνω από το 100% του ΑΕΠ τα τελευταία χρόνια, ιδιαίτερα στο σημερινό περιβάλλον πιστωτικής στενότητας και παρά τη μείωση των επιτοκίων, δύσκολα θα εμφανίζει τάσεις μείωσης.

Συμπερασματικά, η επίτευξη των στόχων του προϋπολογισμού του 2009, χωρίς πρόσθετα μέτρα και χωρίς ανατροπή του γενικότερου οικονομικού περιβάλλοντος προς το ευνοϊκότερο, θα είναι πολύ δύσκολη, αν όχι αδύνατη. Οι δυνατότητες για άσκηση επεκτατικής πολιτικής, είναι πλέον πολύ περιορισμένες, όχι λόγω του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης, αλλά κυρίως λόγω των περιορισμών του τίθενται από τις χρηματαγορές. Μια γενικευμένη χαλάρωση της δημοσιονομικής πολιτικής θα δώσει ένα αρνητικό σήμα στις αγορές και αυτό θα έχει δυσμενείς συνέπειες στο κόστος χρηματοδότησης της οικονομίας γενικότερα. Εξάλλου, μια γενικευμένη επεκτατική δημοσιονομική πολιτική, σε μια χώρα με σημαντικό έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, μπορεί να επιδεινώσει περαιτέρω το έλλειμμα του ισοζυγίου, χωρίς να τονώσει ανάλογα την εγχώρια οικονομική δραστηριότητα. Σημειώνεται ότι τα τελευταία χρόνια και σε ένα περιβάλλον ανοδικής οικονομικής δραστηριότητας υιοθετήθηκε επεκτατική δημοσιονομική πολιτική, χωρίς προσπάθεια δημιουργίας πλεονασμάτων στον προϋπολογισμό (αντικυκλική πολιτική). Με την αναμενόμενη οικονομική επιβράδυνση σήμερα θα επιβαλλόταν η άσκηση μιας πιο επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής για να τονωθεί η ζήτηση, όμως δεν υπάρχουν πλέον τα περιθώρια.

Επιβραδύνεται η εγχώρια οικονομική δραστηριότητα, σταθερά υψηλότερη όμως της ευρωζώνης

Η αναθεώρηση των μακροοικονομικών μεγεθών από την ΕΣΥΕ, οδήγησε σε σημαντικές διαφοροποιήσεις για ολόκληρη την περίοδο από το 2001 και μετά και ιδιαίτερα τη διετία 2004-2005. Ο μέσος ρυθμός ανόδου του ΑΕΠ την πενταετία 2001-2005 εκτιμάται με τα νέα δεδομένα στο 4,2% έναντι 4,4%, ενώ από την άλλη πλευρά, η διετία 2006-2007 χαρακτηρίζεται από οριακά ισχυρότερη ανάπτυξη, 4,3% αντί 4,1%. Σε κάθε περίπτωση πάντως, η υποχώρηση του ετήσιου ρυθμού μεγέθυνσης του ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας το τρίτο τρίμηνο του 2008, στο 3,1%, είναι από τις χαμηλότερες επιδόσεις της τελευταίας τριετίας. Κύριοι προσδιοριστικοί παράγοντες της οικονομικής δραστηριότητας εξακολουθούν να είναι η τελική κατανάλωση και οι επενδύσεις, αμφότεροι όμως ιδιαίτερα εξασθενημένοι σε σχέση με προηγούμενα έτη. Βελτίωση παρατηρείται μόνο στον εξωτερικό τομέα, καθώς αμβλύνεται η αρνητική συμβολή του στο ΑΕΠ.

Οι περισσότεροι δείκτες οικονομικής δραστηριότητας σημειώνουν επιβράδυνση ή ακόμα και υποχώρηση από το καλοκαίρι του 2008, εξέλιξη που αποτυπώνει τις επιπτώσεις της κρίσης στην πραγματική οικονομία. Οι συνέπειες της πρόσφατης διεθνούς χρηματοπιστωτικής αναταραχής, διαχέονται σταδιακά στο σύνολο της οικονομίας και αναμένεται να αποτυπωθούν με εντονότερο τρόπο στο επόμενο διάστημα, καθώς η αγορά έχει αρχίσει να τις προεξοφλεί με απαισιόδοξες εκτιμήσεις και προβλέψεις.

Η ανεργία διατηρείται στα επίπεδα του 7,2% το τρίτο τρίμηνο του 2008, βελτιωμένη σε σχέση με το 2007 (7,9%), ενώ σταθερότητα παρατηρείται και στην αύξηση της απασχόλησης (1%). Αν και σε ετήσια βάση θα διαμορφωθεί σε επίπεδο κάτω του 8%, οι βραχυπρόθεσμες προβλέψεις δείχνουν ανακοπή της πτωτικής της πορείας και πιθανή ενίσχυσή της στο α' τρίμηνο του 2009. Μόνο ο πληθωρισμός εμφανίζει πλέον σημαντική αποκλιμάκωση μετά από μία παρατεταμένη περίοδο έντονης ανοδικής πορείας, αν και σε ετήσια βάση θα διαμορφωθεί στα επίπεδα του 4,3% όπως είχε προβλέψει το IOBE από τον Ιούνιο. Η σημαντική μείωση των τιμών του πετρελαίου, αλλά περισσότερο η επιβράδυνση της δραστηριότητας, παρά τη μείωση των επιτοκίων, θα διατηρήσει σε χαμηλά επίπεδα τον πληθωρισμό κατά τους πρώτους μήνες του έτους, χαμηλότερα του 3%. Το IOBE συνεκτιμώντας όλα τα δεδομένα θεωρεί ότι ο ρυθμός ανόδου του ΑΕΠ το 2009 θα επιβραδυνθεί στο 2% περίπου.

Ειδική μελέτη IOBE: η τεχνολογική πρόοδος και η εκπαίδευση ασκούν την πλέον θετική επίδραση στην παραγωγικότητα

Από τα αποτελέσματα σχετικής μελέτης που ολοκλήρωσε το IOBE για την περίοδο 1970 - 2004 προκύπτει ότι την πλέον θετική επίδραση στη συνολική παραγωγικότητα ασκούν η τεχνολογική πρόοδος και η εκπαίδευση και όχι η αύξηση των εισροών. Την υψηλότερη συμβολή στην παραγωγικότητα, έχουν διαχρονικά οι κλάδοι των τροφίμων-ποτών-καπνού και της διύλισης πετρελαίου, ενώ οι κλάδοι με την υψηλότερη συνολική παραγωγικότητα είναι και

αυτοί με τις καλύτερες επιδόσεις στην παραγωγικότητα εργασίας. Επιπλέον, η συνολική παραγωγικότητα έχει μεγαλύτερα θετικά αποτελέσματα στο ρυθμό ανόδου του ΑΕΠ και του προϊόντος ανά κλάδο, από ότι η αύξηση των ποσοτήτων των χρησιμοποιούμενων εισροών. Τέλος, η διαχρονική παραμονή των ίδιων κλάδων στην ομάδα με τους υψηλότερους ρυθμούς αύξησης

της παραγωγικότητας οδηγεί στην απόρριψη της υπόθεσης της κυλιόμενης επιτάχυνσης (rolling acceleration hypothesis) για την Ελλάδα, σύμφωνα με την οποία, οι κλάδοι με τη μεγαλύτερη αύξηση της παραγωγικότητας μελλοντικά αναμένεται να είναι εκείνοι που τώρα υπολείπονται του εθνικού μέσου όρου.

2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

2.1. Τάσεις και Προοπτικές της Διεθνούς Οικονομίας

Το Παγκόσμιο Περιβάλλον

Το τελευταίο τρίμηνο του 2008 χαρακτηρίζεται από την έντονη εκδήλωση, για πρώτη φορά, των συνεπειών της χρηματοπιστωτικής κρίσης (που ξεκίνησε στις ΗΠΑ) στο χρηματοπιστωτικό σύστημα της ΕΕ και στις οικονομίες των ευρωπαϊκών χωρών. Εξέλιξη άμεσα συνδεδεμένη με τους κλυδωνισμούς στις ευρωπαϊκές οικονομίες αποτελεί η αναθεώρηση, επί το δυσμενέστερο, των ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης στην ΕΕ-27 και ευρύτερα, τόσο για το τρέχον έτος όσο και τα αμέσως επόμενα έτη, ενώ το χρονικό εύρος και το μέγεθος των επιπτώσεων παραμένουν ακόμα απροσδιόριστα. Για το τρέχον έτος, οι τελευταίες προβλέψεις των διεθνών οργανισμών¹ (Νοέμβριος 2008) συγκλίνουν σε ρυθμό μεγέθυνσης της παγκόσμιας οικονομίας 3,7%, περίπου 1,3 εκατοστιαίες μονάδες χαμηλότερο από ότι το 2007. Το 2009 αναμένεται μεγαλύτερη επιβράδυνση: η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκτιμά αύξηση της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας κατά 2,3% και το ΔΝΤ κατά 2,2%.

Οι δυσοίωνες προβλέψεις προκύπτουν από ανάλογες υποθέσεις για το ύψος και τη γεωγραφική επέκταση των κλυδωνισμών στις πιστωτικές αγορές και το 2009, γεγονός που δείχνει το μέγεθος της αβεβαιότητας.

Η πτώχευση της Lehman Brothers οδήγησε σε απότομη εξασθένιση της πιστοδοτικής εμπιστοσύνης στη διατραπεζική αγορά και σε σημαντικό περιορισμό της παροχής ρευστότητας. Ως απόρροια, αναδείχθηκε το ύψος των επισφαλών εγγυήσεων που είχαν δοθεί από τραπεζικά ιδρύματα των ΗΠΑ και της ΕΕ, εντείνοντας έτσι τις διακυμάνσεις στις χρηματοπιστωτικές αγορές. Οι επιπτώσεις στην οικονομική δραστηριότητα έγιναν αρχικά αισθητές με την περικοπή των πιστώσεων σε επιχειρήσεις και ιδιώτες, εξέλιξη που δυσχεραίνει τις καθημερινές συναλλαγές και συμπίπτει την κατανάλωση. Η πιστωτική στενότητα αντανakλάται στην ελαφρά επιβράδυνση το 2008, για πρώτη φορά ύστερα από μια μακρά περίοδο ετών, της παραγωγής και των επενδύσεων στις αναπτυσσόμενες οικονομίες της Ασίας, της Μέσης Ανατολής και της Αφρικής, που προσδιορίζουν σε μεγάλο βαθμό τα τελευταία χρόνια την παγκόσμια οικονομική ανάπτυξη. Ο αντίκτυπος της ασθενούς μεγέθυνσης της παγκόσμιας οικονομίας αντανakλάται και στην κατακόρυφη πτώση της τιμής του πετρελαίου, ενώ μικρότερες είναι και οι αυξήσεις στις τιμές των βασικών κατηγοριών εμπορευμάτων το β' εξάμηνο του 2008.

Αναλυτικότερα, την επανεμφάνιση της χρηματοπιστωτικής κρίσης στις ΗΠΑ στις αρχές Σεπτεμβρίου, ακολούθησε η λήψη κυβερνητικών και διακυβερνητικών αποφάσεων, σε ΗΠΑ και ΕΕ αντίστοιχα, για τη συγκράτηση της έκτασης και των συνε-

¹ Economic Forecast Autumn 2008 (European Commission), World Economic Outlook Update (International Monetary Foundation)

πειών της: ενίσχυση της ρευστότητας των χρηματοπιστωτικών οργανισμών ή και ουσιαστική κρατικοποίησή τους σε περίπτωση που αδυνατούν να αντεπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους, ρυθμίσεις για τις συναλλαγές στις αγορές χρήματος και ομολόγων, κρατικές εγγυήσεις για τον διατραπεζικό δανεισμό και τις ιδιωτικές καταθέσεις. Εντούτοις, δεν έχει προς το παρόν αντιστραφεί η τάση περιορισμού των πιστώσεων σε επιχειρήσεις και νοικοκυριά. Ως αποτέλεσμα, η κρίση στην αγορά κατοικιών δεν υποχωρεί, με τις τιμές να παραμένουν σε πτωτική πορεία, ενώ αρνητικές επιδράσεις αναμένονται στην κατανάλωση, της οποίας ο ρυθμός ανόδου εκτιμάται ότι θα μειωθεί κατά 1,5-2% στις ΗΠΑ και 0,5-0,75% στην Ευρωζώνη το 2009². Ωστόσο, σε ό,τι αφορά την οικονομία των ΗΠΑ, οι κρατικές παρεμβάσεις φαίνεται να έχουν οδηγήσει σε μικρή βελτίωση του βαθμού εμπιστοσύνης. Αυτό το γεγονός, σε συνδυασμό με τη ραγδαία επιδείνωση του κλίματος στην ΕΕ το Φθινόπωρο, αντανakλάται στις εισροές κεφαλαίων στις ΗΠΑ σε αυτό το διάστημα, οι οποίες έχουν οδηγήσει στην υποχώρηση της ισοτιμίας ευρώ/δολαρίου από το 1,60 στα μέσα Ιουλίου στο 1,32 στα τέλη του έτους, παράλληλα με τη μείωση των αποδόσεων στα αμερικάνικα ομόλογα και έντοκα γραμμάτια σε πρωτοφανή επίπεδα.

Η εξασθένιση της ανάπτυξης στις κυριότερες οικονομικές ζώνες (1,2% και 1,5% στην Ευρωζώνη και τις ΗΠΑ αντίστοιχα το 2008 από 2,7% και 2,0% πέρυσι) καθλώνει και τη ζήτηση στις αγορές πετρελαίου. Η πτώση της τιμής του πετρελαίου, που συνεχίζεται με έντονους ρυθμούς από

τα μέσα Ιουλίου έως τώρα, με εξαίρεση τον Σεπτέμβριο, δεν ανακόπηκε από την πρόσφατη απόφαση του ΟΠΕΚ για συνολική μείωση της ημερήσιας παραγωγής του κατά 1,5 εκατομμύριο βαρέλια ούτε από το γεγονός ότι αρχίζει ο Χειμώνας στο βόρειο ημισφαίριο, περίοδος κατά την οποία οι ενεργειακές ανάγκες είναι οι μεγαλύτερες του έτους. Πλέον, η τιμή του βαρελιού brent κυμαίνεται στα \$38,4 το βαρέλι, από \$87,7 ένα χρόνο πριν. Πάντως, οι μεσοπρόθεσμες τάσεις, βάσει των συμβολαίων στην αγορά futures, διαμορφώνονται υψηλότερα, στα \$50-\$51 για συμβόλαιο παραλαβής Απριλίου.

Οι χαμηλές τιμές της ενέργειας σε συνδυασμό με την υποτονικότερη άνοδο του κόστους των εμπορευμάτων το β' εξάμηνο του 2008, μειώνουν τις πληθωριστικές πιέσεις στην παγκόσμια οικονομία. Έως και το β' τρίμηνο του τρέχοντος έτους οι τιμές των τροφίμων ανέρχονταν σε ετήσια βάση σε ποσοστό 26%, εξαιτίας της έντονης ζήτησης από την Άπω Ανατολή της εναλλακτικής χρήσης αρκετών αγροτικών προϊόντων στην παραγωγή βιοκαυσίμων και των εξαγωγικών δασμών από τις χώρες-παραγωγούς. Η εξασθένιση της καταναλωτικής δαπάνης εκτιμάται ότι θα περιορίσει την αύξηση των τιμών στα τρόφιμα στο 16% το 2008³. Σε ό,τι αφορά τις τιμές των μετάλλων, η άνοδός τους στο σύνολο του έτους κυμαίνεται σε επίπεδα κάτω του 5%, τάση που αναμένεται να διαρκέσει και το 2009. Συνισταμένη των παραπάνω εξελίξεων αποτελεί η διαμόρφωση του πληθωρισμού στο 3,5% στην Ευρωζώνη και στο 3,9% στην ΕΕ-27, σύμφωνα με τις τελευταίες προβλέψεις της Ε. Επιτροπής,

² OECD Economic Outlook no. 84, Preliminary Edition (November 2008)

³ Economic Forecast Autumn 2008 (European Commission)

αρκετά υψηλότερα από το 2,1% και 2,4% αντίστοιχα το 2007, χαμηλότερα ωστόσο από τις προβλέψεις που είχαν πραγματοποιηθεί νωρίτερα φέτος. Στις ΗΠΑ ο πληθωρισμός παρουσιάζεται εξίσου ενισχυμένος το 2008 σε σύγκριση με πέρυσι, στο 4,3% από 2,9%⁴.

Η κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας έχει ως αποτέλεσμα τη μεταστροφή της ανοδικής τάσης και στην απασχόληση. Στις ΗΠΑ, την Ιαπωνία και την Ευρωζώνη το ποσοστό ανεργίας θα αυξηθεί το 2008, μετά από μια τετραετία συνεχούς μείωσης στις δύο πρώτες περιοχές και μετά από μια τριετία στην τελευταία. Μεγαλύτερη αύξηση προβλέπεται ότι θα σημειωθεί στις ΗΠΑ, από 4,6% το 2007 σε τουλάχιστον 5,5% φέτος, σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ. Για την Ιαπωνία και την Ευρωζώνη, οι σχετικές εκτιμήσεις συντείνουν στο ότι το επίπεδο ανεργίας θα είναι ελαφρά υψηλότερο του περυσινού, στο 4,1% (από 3,9% τον προηγούμενο χρόνο) και 7,5% (από 7,4%).

Παρά την όξυνση των συνεπειών της χρηματοπιστωτικής κρίσης στις ΗΠΑ, σύμφωνα με όλες τις προβλέψεις η ανάπτυξη τους θα είναι εκείνη που θα πληγεί λιγότερο μεταξύ των 7 πλέον αναπτυγμένων χωρών του κόσμου, μην ξεπερνώντας φέτος το 1,5% έναντι 2,0% το 2007. Αντιθέτως, οι επιπτώσεις στην οικονομική μεγέθυνση του Καναδά και του Ηνωμένου Βασιλείου θα είναι οι πλέον ευμεγέθεις: 0,7% και 1% ρυθμοί ανάπτυξης το τρέχον έτος αντιστοίχως, υποδιπλάσιοι του 3,0% και 2,7% για το 2007 σύμφωνα με το ΔΝΤ.

Η ηπιότερη του αναμενόμενου επιβράδυνση της οικονομίας των **ΗΠΑ** σχετίζεται με το σημαντικό πλεονέκτημα στους όρους εμπορίου που διατηρούσαν έως την ανατίμηση του δολαρίου έναντι του ευρώ το δίμηνο Οκτωβρίου –Νοεμβρίου. Η εξαγωγική δυναμική υποστηρίζεται και από την πτώση της ισοτιμίας δολαρίου/γιεν το δεύτερο εξάμηνο του 2008. Η συμβολή στο ΑΕΠ της ζήτησης από το εξωτερικό υπερκάλυψε την εξασθένηση της κατανάλωσης στο εσωτερικό της χώρας μέχρι τα μέσα του 2008, και αναμένεται ότι θα την αντισταθμίσει και στο σύνολο της χρονιάς.

Ωστόσο, οι υπόλοιπες επιδόσεις παραμένουν εντόνως αρνητικές. Οι μεταβολές του δείκτη βιομηχανικής παραγωγής κινούνται σε αρνητικό έδαφος τα δύο τελευταία τρίμηνα. Στην πτώση των κατασκευών κατοικιών προστέθηκε από το τρίτο τρίμηνο του έτους η υποχώρηση των κατασκευών έργων άλλων κατηγοριών. Επιπροσθέτως, η επίδραση των μέτρων δημοσιονομικής πολιτικής που ελήφθησαν το καλοκαίρι φαίνεται να έχει εξαντληθεί. Υπό αυτές τις συνθήκες, αν δεν προκύψουν στους επόμενους μήνες επιπρόσθετες πρωτοβουλίες από τη νέα κυβέρνηση, οι εκτιμήσεις για μηδενική ή ακόμα και αρνητική ανάπτυξη το 2009 μάλλον θα επαληθευτούν. Όλες οι ενδείξεις όμως κατατείνουν στο ότι η νέα κυβέρνηση των ΗΠΑ θα λάβει σημαντικές αναπτυξιακές πρωτοβουλίες.

Η επιβράδυνση του παγκόσμιου εμπορίου αφενός έπληξε τις εξαγωγές της **Ιαπωνίας**, που αποτελεί τον ένα από τους δύο πυλώνες της οικονομικής της ανάπτυξης, αφετέρου είχε αρνητικό αντίκτυπο στον έτερο, τις επενδύσεις. Πλήγμα για τις εμπορικές συναλλαγές αποτέλεσε επίσης η

⁴ OECD Economic Outlook nr. 84, Preliminary Edition (November 2008)

ανατίμηση του γιεν, ενώ η πτώση των επενδύσεων συγκρατήθηκε ως ένα βαθμό από τη σταθερή άνοδο των κατασκευών κατοικιών. Τα κέρδη των επιχειρήσεων συμπίεστηκαν από τις υψηλές τιμές των εμπορευμάτων που δεν μετακυλύθηκαν στο τελικό προϊόν. Οι πρόσφατες ενισχύσεις μέσω του προϋπολογισμού και οι επενδύσεις σε κατοικίες αναμένεται να αποτελέσουν τον κινητήριο μοχλό της ιαπωνικής οικονομίας το 2009, υποβοηθούμενες σε μικρό βαθμό από την αναθέρμανση της ζήτησης για εξαγωγές, εάν η αποκλιμάκωση των τιμών των εμπορεύσιμων αγαθών διεθνώς συνεχιστεί.

Ο ρυθμός μεγέθυνσης της **Κίνας** θα είναι μονοψήφιος το 2008, μεταξύ 9,5% και 9,7% όπως προκύπτει από τις τελευταίες προβλέψεις του ΟΟΣΑ και της Ε. Επιτροπής, από 11,9% το 2007. Όπως και στην περίπτωση της Ιαπωνίας, η μικρότερη αύξηση των εξαγωγών επέδρασε αρνητικά στις επενδυτικές δαπάνες. Η πορεία των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου χαρακτηρίστηκε από την ισχνή άνοδο των επενδύσεων σε κατοικίες, εξαιτίας της μέτρων περιοριστικής νομισματικής πολιτικής που ίσχυαν μέχρι τα μέσα του 2008. Έκτοτε όμως, ακολούθησε μείωση των επιτοκίων, ως αντίδραση στο ασταθές διεθνές οικονομικό περιβάλλον. Η ευρωστία της χώρας αναδεικνύεται και από τα δημοσιονομικά της στοιχεία (πλεονασματικός προϋπολογισμός, χαμηλό χρέος ως προς το ΑΕΠ) και τη σταθερά ανερχόμενη ιδιωτική κατανάλωση. Από την άλλη πλευρά, λόγω της διαρκούς και υψηλής οικονομικής δραστηριότητας στο εσωτερικό της Κίνας, το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος έχει σημειώσει αλματώδη άνοδο, η οποία πλήττει την ανταγωνιστικότητά της και

ενδεχομένως να επιβραδύνει ακόμα περισσότερο το ΑΕΠ το 2009.

Σε πλαίσιο παρόμοιο με αυτό της Κίνας κινείται και η οικονομία της **Ινδίας**. Ο ρυθμός μεγέθυνσης του προϊόντος της υποχωρεί κατά δύο εκατοστιαίες μονάδες το 2008 σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος, στο 7%. Το εμπορικό ισοζύγιο της χώρας επιδεινώθηκε σημαντικά λόγω του κόστους του πετρελαίου και της κάμψης των εξαγωγών συστημάτων λογισμικού, βασικού εξαγωγικού προϊόντος της χώρας. Η αρνητική αξιολόγηση των χρηματιστηριακών αξιών στα μέσα του 2008 από τους ξένους επενδυτές είχε ως αποτέλεσμα τη σημαντική εκροή κεφαλαίων και την υποτίμηση του εθνικού νομίσματος. Προκειμένου να εξισορροπήσει την κατάσταση, η κυβέρνηση αύξησε τα επιτόκια, μειώνοντας παράλληλα το ύψος των απαιτήσεων από τις τράπεζες σε ρευστά διαθέσιμα, κινήσεις ωστόσο που αποδείχτηκαν ελάχιστα αποτελεσματικές. Ως εκ τούτου, η πιθανότητα επιστροφής το 2009 σε επιδόσεις της τελευταίας τετραετίας είναι πολύ περιορισμένη.

Στη ζώνη των κρατών της **πρώην ΕΣΣΔ** (CIS) ο ρυθμός ανάπτυξης θα ξεπεράσει οριακά το 7,0% το 2008, ποσοστό που υπολείπεται σημαντικά του 8,5% πέρυσι. Οι χώρες της περιοχής αντιμετωπίζουν δι-ακυμάνσεις στις οικονομίες τους από τις συνθήκες που έχει δημιουργήσει η χρηματοπιστωτική κρίση αλλά και η αγορά πετρελαίου, και ιδίως το Καζακστάν. Προβλήματα ρευστότητας που αναδείχτηκαν το τελευταίο εξάμηνο αντιμετωπίζουν μεγάλες επιχειρήσεις και ιδίως οι τράπεζες της **Ρωσίας**. Η μεγέθυνση της τάξης του 7,1% για το 2008 (8,1% το 2007) αποδι-

δεται κυρίως στο πρώτο εξάμηνο. Το 2009 προβλέπεται συνέχιση των διακυμάνσεων και της στενότητας στην πιστωτική αγορά καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, με συνέπεια την αύξηση ΑΕΠ κατά 6,0%. Η ισχυρή εγχώρια ζήτηση και οι εκτεταμένες επενδύσεις παρέμειναν και αυτή τη χρονιά οι ρυθμιστικοί παράγοντες της πορείας της οικονομίας. Η διαταραχή στα διεθνή χρηματιστήρια από τα μέσα Σεπτεμβρίου καθώς και η υποχώρηση των τιμών του πετρελαίου οδήγησε σε πτώση του δείκτη του χρηματιστηρίου της Μόσχας κατά 75% μέχρι τα τέλη Οκτώβρη, και ανάλογη εκροή κεφαλαίων, απορροφώντας σχεδόν

το σύνολο των ρευστών διαθεσίμων πολλών μικρού και μεσαίου μεγέθους τραπεζών. Σε ό,τι αφορά το εμπορικό ισοζύγιο, η υποχώρηση των τιμών του πετρελαίου και των εξαγωγίμων προϊόντων μείωσε το εισόδημα από τις εμπορικές συναλλαγές, περιορίζοντας την ανάπτυξη. Η εκτιμώμενη διατήρηση των τιμών τους το ερχόμενο έτος σε επίπεδα αρκετά χαμηλότερα των ιστορικά υψηλών που σημειώθηκαν στα μέσα του 2008 θα περιορίσει την αύξηση της καταναλωτικής δαπάνης, επιδρώντας ανασταλτικά στις επενδύσεις και στην αύξηση του ΑΕΠ.

Πίνακας 2.1

Διεθνές Περιβάλλον – Ευρωπαϊκή Επιτροπή (ετήσια % μεταβολή, σε πραγματικές τιμές)

	2007	2008	2009
ΑΕΠ			
ΗΠΑ	2,0	1,5	-0,5
Ιαπωνία	2,1	0,4	-0,4
Ασία (εκτός Ιαπωνίας)	9,3	7,6	6,2
εκ των οποίων			
Κίνα	11,9	9,7	7,9
ASEAN4+Κορέα	5,7	5,0	4,0
Ευρωζώνη	2,7	1,2	0,1
ΕΕ-27	2,9	1,4	0,2
Υποψήφιες χώρες (στην ΕΕ)	4,7	3,4	2,7
Κοινοπολιτεία Ανεξάρτητων Κρατών (CIS)	8,5	7,1	6,0
εκ των οποίων			
Ρωσία	8,1	7,1	6,0
MENA	6,9	5,6	5,0
Λατινική Αμερική	5,7	4,4	2,3
Υποσαχάρια Αφρική	6,6	6,1	5,5
Παγκόσμια οικονομία	5,0	3,7	2,3
Παγκόσμια οικονομία (εκτός ΕΕ-27)	5,4	4,1	2,7
Παγκόσμιο Εμπόριο			
Παγκόσμιες εισαγωγές	6,7	5,0	2,2
Εξαγωγές εκτός ΕΕ-27	8,9	6,5	4,1

ASEAN4: Ινδονησία, Μαλαισία, Φιλιππίνες, Ταϊλάνδη.

MENA (Middle East & North Africa): Αλγερία, Μπαχρέιν, Αίγυπτος, Ιράν, Ιράκ, Ισραήλ, Ιορδανία, Κουβέιτ, Λίβανος, Λιβύη, Μarόκο, Ομάν, Κατάρ, Σαουδική Αραβία, Συρία, Τυνησία, Ην. Αραβικά Εμιράτα, Υεμένη. Ασία: Όλες οι χώρες εκτός Ιαπωνίας και ασιατικών MENA χωρών.

Υποσαχάρια Αφρική: Όλες οι χώρες εκτός αφρικανικών MENA χωρών.

Πηγή: European Commission, Economic Forecast, Autumn 2008.

Πίνακας 2.2

IFO - Εκτιμήσεις για την παγκόσμια οικονομία (Δείκτες, 1995=100)

Τρίμηνο / Έτος	IV/06	I/07	II/07	III/07	IV/07	I/08	II/08	III/08	IV/08
Οικονομικό Κλίμα	104,7	106,5	106,5	113,6	99,3	90,4	81,4	73,4	60,0
Παρούσα Κατά-	120,5	122,4	120,5	127,9	118,7	109,6	96,8	85,8	67,6
Προσδοκίες	89,5	91,2	93,0	100,0	80,7	71,9	66,7	61,4	52,6

Πηγή: IFO, World Economic Survey, WES 11/2008.

Πίνακας 2.3

IFO - Δείκτης οικονομικού κλίματος στις οικονομικές ζώνες (1995=100)

Τρίμηνο / Έτος	IV/06	I/07	II/07	III/07	IV/07	I/08	II/08	III/08	IV/08
Βόρεια Αμερική	96,2	101,5	92,7	108,6	85,7	72,4	60,9	62,7	53,9
Δυτική Ευρώπη	99,8	102,3	106,6	110,9	93,0	81,9	75,9	63,1	51,2
Ασία	109,3	113,0	104,6	115,7	105,6	100,9	88,0	75,9	61,1

Πηγή: IFO, World Economic Survey, WES 11/2008.

Οι δυσμενείς προβλέψεις των διεθνών οργανισμών για την παγκόσμια οικονομία επαληθεύονται από τους δείκτες οικονομικού κλίματος "World Economic Survey" του Ινστιτούτου IFO της Γερμανίας. Οι δείκτες διαμορφώνονται κατόπιν έρευνας η οποία διεξάγεται σε τριμηνιαία βάση σε 91 χώρες (Πίνακες 2.2 και 2.3).

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις για το τελευταίο τρίμηνο του 2008, ο δείκτης οικονομικού κλίματος στην παγκόσμια οικονομία υποχωρεί στο χαμηλότερο επίπεδο του από το 1987 (60,0 μονάδες). Από το τρίτο τρίμηνο του 2007, οπότε και αυξήθηκε για τελευταία φορά, το επίπεδο του δείκτη έχει μειωθεί κατά 47,1%. Η νέα πτώση οφείλεται τόσο στη χειρότερη αξιολόγηση της παρούσας κατάστασης, όπως και στην επιδείνωση των προσδοκιών για το επόμενο εξάμηνο, με την αρνητική επίδραση του πρώτου παράγοντα να είναι μεγαλύτερη. Οι εκτιμήσεις για τις τρέχουσες εξελίξεις αναθεωρήθηκαν προς τα κάτω κυρίως στη Δ. Ευρώπη, μετά την εξάπλωση της χρηματοπιστωτικής κρίσης στο τραπεζικό σύ-

στημα των χωρών της και την επίδρασή της στην οικονομική δραστηριότητα. Σύμφωνα με το IFO, το σύνολο των στοιχείων παρέχει σαφείς ενδείξεις ύφεσης στην παγκόσμια οικονομία.

Σε επίπεδο γεωγραφικών ζωνών, η **Ασία** παρουσιάζει τη μεγαλύτερη επιδείνωση. Σε όλες τις χώρες ο δείκτης οικονομικού κλίματος υποχωρεί, ενώ στην Ιαπωνία, τη Νότια Κορέα και την Ταϊβάν η παρούσα κατάσταση θεωρείται ιδιαίτερα δυσμενής. Σχετικά μικρότερη επιδείνωση εμφανίζει ο περιφερειακός δείκτης των οικονομιών της **Δυτικής Ευρώπης**, εξαιτίας πρωτίστως της αποτίμησης της οικονομικής συγκυρίας, που κρίνεται ιδιαίτερα δυσμενής στην Ισπανία, την Ιταλία, το Βέλγιο και την Ιρλανδία. Στις **ΗΠΑ**, μετά από την ανακοπή της πτώσης του δείκτη το τρίτο τρίμηνο του 2008, η κάμψη του οικονομικού κλίματος συνεχίζεται, με τους εντονότερους ρυθμούς για φέτος.

Ηπιότερες είναι οι προσδοκίες για την άνοδο του πληθωρισμού σε σύγκριση με την

προηγούμενη έκθεση του IFO. Η μεγαλύτερη μεταστροφή των προβλέψεων παρατηρείται στο ζήτημα της πορείας των επιτοκίων, καθώς οι περισσότεροι αναλυτές διαβλέπουν πτώση των επιτοκίων των κεντρικών τραπεζών στους επόμενους έξι μήνες, τάση η οποία ήδη επαληθεύεται σταδιακά.

Οικονομίες της ΕΕ και της Ευρωζώνης

Η οικονομική δραστηριότητα στην ΕΕ-27 και την Ευρωζώνη αποδυναμώνεται σημαντικά το δεύτερο και το τρίτο τρίμηνο του 2008, ύστερα από μια τριετία εντατικών ρυθμών ανάπτυξης. Ήδη, βάσει του -τεχνικού- ορισμού της ύφεσης (αρνητικός ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο για δύο συνεχόμενα τρίμηνα), η Ευρωζώνη βρίσκεται σε ύφεση. Κύρια αιτία για αυτό αποτελεί η χρηματοπιστωτική αστάθεια και οι επενέργειές της, οι οποίες προκάλεσαν από τα μέσα Σεπτεμβρίου τις εντονότερες -από την εμφάνιση του φαινομένου στα μέσα του 2007- αναταράξεις στις ευρωπαϊκές οικονομίες. Η κρίση στη χρηματοπιστωτική αγορά των ΗΠΑ μεταφέρθηκε σταδιακά, κυρίως μέσω των συνδεδόμενων αγορών αλλά και των επενδύσεων σε σύνθετα επενδυτικά προϊόντα, στο τραπεζικό σύστημα διεθνώς, και στην ΕΕ. Τα περιθώρια ρευστότητας αρκετών τραπεζών εξανεμίστηκαν, προκαλώντας την παρέμβαση των κυβερνήσεων και της ΕΕ με βάση το 'σχέδιο Brown' για τη διασφάλιση της βιωσιμότητάς τους και την αποφυγή γενίκευσης του προβλήματος. Παρά την τόνωση της ρευστότητας, η κινητικότητα στις διατραπεζικές αγορές παραμένει περιορισμένη, σαφής ένδειξη της υπάρχουσας αβεβαιό-

τητας. Εκτός του κύκλου των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, οι παραπάνω εξελίξεις μείωσαν δραστικά τις πιστώσεις σε επιχειρήσεις και νοικοκυριά, περιορίζοντας τις επενδύσεις, την καταναλωτική δαπάνη και τελικά το προϊόν. Αντίθετα, στο δυσμενές οικονομικό περιβάλλον λειτουργεί η υποχώρηση του κόστους της ενέργειας και των εμπορευμάτων που χρησιμοποιούνται ως πρώτες ύλες, εξαιτίας ωστόσο της εξασθένησης της παραγωγής.

Αναλυτικότερα, η εξέλιξη του ΑΕΠ στην ΕΕ και την Ευρωζώνη το 2008 επηρεάστηκε περισσότερο από τις διακυμάνσεις των επενδύσεων, ενός από τους βασικούς μοχλούς ανάπτυξης κατά την προηγούμενη διετία. Η άνοδος της συνολικής ζήτησης το πρώτο τρίμηνο προήλθε κυρίως από τις επενδύσεις σε κατασκευές, ενώ η υποχώρησή τους στη συνέχεια του έτους είχε ανάλογη επίδραση σε αυτή. Σε ετήσια βάση, το 2008 οι επενδύσεις τόσο στην Ευρωζώνη όσο και στην ΕΕ-27 αυξάνονται κατά 1,2%, έναντι ρυθμών 4,3% και 5,0% αντίστοιχα το 2007. Για το νέο έτος οι προβλέψεις είναι ακόμα πιο απαισιόδοξες, καθώς αναμένεται πτώση τους σε ποσοστό -2,6% και -1,9% αντίστοιχα, γεγονός το οποίο, εκτός από την έλλειψη πηγών χρηματοδότησης, οφείλεται στην εκτιμώμενη μικρή άνοδο της ζήτησης και τη μειούμενη κερδοφορία.

Η ιδιωτική κατανάλωση, ακόμα πιο σημαντική από τις επενδύσεις στη διαμόρφωση της συνολικής ζήτησης, επηρεάστηκε από τις πληθωριστικές πιέσεις καθ' όλο το 2008, στις οποίες προστέθηκε η 'σφιχτή' πιστωτική πολιτική, ιδιαίτερα το τελευταίο τετράμηνο. Η παραμονή της ισοτιμίας ευ-

ρώ/δολαρίου σε επίπεδα κατά πολύ υψηλότερα του μακροχρόνιου μέσου όρου της μέχρι και τον Αύγουστο, λειτούργησε ως ένα βαθμό αντισταθμιστικά έναντι του εισαγόμενου κόστους της ενέργειας και των εμπορευμάτων. Ωστόσο, στο σύνολο του έτους, ο ρυθμός αύξησης της ιδιωτικής κατανάλωσης δεν θα ξεπεράσει το 1,0% στην ΕΕ-27, από 2,2% το 2007, και το 0,5% στην Ευρωζώνη, έναντι 1,6% πέρυσι.

Ασθενέστερη το 2008 είναι η ενίσχυση που λαμβάνουν οι οικονομίες των κρατών-μελών της ΕΕ από τις εξαγωγές τους, ενώ δεν διαφαίνονται καλύτερες προοπτικές για το 2009. Η κάμψη της παραγωγικής δραστηριότητας στις χώρες που αποτελούν τους βασικούς εμπορικούς εταίρους της ΕΕ-27, καθώς και η ενισχυμένη θέση του ευρώ έναντι των άλλων νομισμάτων ειδικά για τα μέλη της Ευρωζώνης, μείωσε

το ετήσιο ποσοστό αύξησης των εξαγωγών στο 3,4% και 3,2% αντίστοιχα (έναντι 5,0% και 6,0% το 2007). Οι υποδεέστερες των περυσινών εξαγωγικές επιδόσεις μετριάζονται από την εντονότερη επιβράδυνση των εισαγωγών: ανέρχονται κατά 3% στην ΕΕ-27 (5,2% το προηγούμενο έτος) και 2,6% στην Ευρωζώνη (5,4%) και ως εκ τούτου, το εμπορικό ισοζύγιο βελτιώνεται ελαφρά.

Το δυσμενές οικονομικό κλίμα αντικατοπτρίζεται στο ρυθμό ανόδου του ΑΕΠ για το τρέχον έτος: Θα φτάσει το 1,4% στην ΕΕ-27 και το 1,2% στην Ευρωζώνη, υποδιπλάσιος αυτών του 2007 (2,9% και 2,7%). Η πλήρης εκδήλωση των συμπτωμάτων της ύφεσης αναμένεται ωστόσο το επόμενο έτος, με τις εκτιμήσεις να δείχνουν στασιμότητα (ρυθμός ανάπτυξης 0,1% για την Ευρωζώνη, 0,2% για την ΕΕ-27).

Πίνακας 2.4

Βασικά Μακροοικονομικά Μεγέθη, ΕΕ27, Ευρωζώνη (ετήσιες % μεταβολές)

	ΕΕ-27			Ευρωζώνη		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
ΑΕΠ	2,9	1,4	0,2	2,7	1,2	0,1
Ιδιωτική Κατανάλωση	2,2	1,0	0,2	1,6	0,5	0,4
Δημόσια Κατανάλωση	2,1	1,8	1,3	2,3	1,8	1,2
Τελική Ζήτηση	3,6	1,9	0,4	3,5	1,7	0,3
Επενδύσεις	5,4	1,2	-1,9	4,3	1,2	-2,6
Απασχόληση	1,7	0,9	-0,5	1,7	0,9	-0,4
Ανεργία	7,1	7,0	7,8	7,5	7,6	8,4
Πληθωρισμός	2,4	3,9	2,4	2,1	3,5	2,2
Εξαγωγές αγαθών – υπηρεσιών	5,0	3,4	1,5	6,0	3,2	1,1
Εισαγωγές αγαθών – υπηρεσιών	5,2	3,0	0,9	5,4	2,6	0,6
Ισοζύγιο Γεν. Κυβέρνησης (%ΑΕΠ)	-0,9	-1,6	-2,3	-0,6	-1,3	-1,8
Χρέος Γεν. Κυβέρνησης (%ΑΕΠ)	58,7	59,8	60,9	66,1	66,6	67,2
Ισοζύγιο Τρεχουσών. Συναλλαγών	-0,7	-1,0	-0,8	0,2	-0,3	-0,1

Πηγή: European Commission, Economic Forecast, Autumn 2008

Όπως είναι αναμενόμενο, παρουσιάζεται σημαντική διάσταση στην αναπτυξιακή πορεία των κρατών-μελών της ΕΕ-27, αφού τα νεότερα μέλη βρίσκονται σε διαδικασία σύγκλισης, γεγονός που συνεπάγεται ότι οι οικονομίες τους κινούνται με μεγαλύτερες ταχύτητες. Από τα παλαιότερα μέλη, η Ισπανία, η Γερμανία, η Ολλανδία, η Ελλάδα και η Αυστρία αναπτύσσονται με ρυθμούς πάνω από το μέσο όρο της Ευρωζώνης, ενώ Ιταλία, Γαλλία και Πορτογαλία υπολείπονται.

Σε άμεση συνάρτηση με την επιβράδυνση του προϊόντος βρίσκεται η αγορά εργασίας, ιδίως στον κατασκευαστικό κλάδο, ενώ ηπιότερες είναι οι μεταβολές στη βιομηχανία και τις υπηρεσίες. Τον Οκτώβριο η ανεργία ήταν 7,7% στις χώρες της ΕΕ και 7,1% στην Ευρωζώνη⁵, παραμένοντας σε ανοδική τροχιά από τις αρχές του χρόνου, οπότε βρέθηκε σε ιστορικά ελάχιστα επίπεδα (κάτω του 7%). Η ανοδική αυτή τροχιά έχει ως αποτέλεσμα τη διαμόρφωση της ανεργίας το 2008 και πάλι στα προ έτους επίπεδα της στην περιοχή του 7,5%. Στα υπόλοιπα κράτη-μέλη της ΕΕ, η ανεργία κινήθηκε πτωτικά και αυτή τη χρονιά, καθώς στην ΕΕ-27 διαμορφώθηκε στο 7,0%, όσο περίπου και πέρυσι. Η αύξηση της απασχόλησης κατά 0,9% και στις δύο οικονομικές ζώνες συγκρατεί την ανεργία, σε πολύ μικρότερο βαθμό όμως απ' ό,τι το προηγούμενο έτος (+1,7%). Επιπλέον, για το 2009 προβλέπεται πτώση της απασχόλησης, μεταξύ -0,4% και -0,5%. Σε ό,τι αφορά την εξέλιξη των πραγματικών μισθών, αυξάνονται κατά 0,3% στην Ευρωζώνη και 0,2% στην ΕΕ, παρά την άνοδο

των ονομαστικών αμοιβών κατά 3,6% και 3,7% αντίστοιχα, τη μεγαλύτερη από τα μέσα της προηγούμενης δεκαετίας, η οποία όμως απορροφήθηκε από τον υψηλό πληθωρισμό.

Η πορεία του πληθωρισμού συγκαταλεγόταν μεταξύ των σημαντικότερων ζητημάτων μέχρι τα μέσα του τρίτου τριμήνου, οπότε και ξεκίνησε η αποκλιμάκωσή του. Τον Οκτώβριο ο πληθωρισμός έφτασε το 3,2% στην Ευρωζώνη, παρουσιάζοντας υποχώρηση σε σύγκριση με τον Σεπτέμβριο (3,6%), παραμένει όμως σαφώς υψηλότερος όμως απ' ό,τι ένα χρόνο πριν (2,6%). Παρόμοια εικόνα εμφανίζει και η ΕΕ: 3,7% ο πληθωρισμός, έναντι 4,2% τον προηγούμενο μήνα και 2,7% τον Οκτώβριο του 2007⁶. Η διαφανόμενη σύγκλιση προς τα επίπεδα του 2007 μέχρι το τέλος του έτους δεν επαρκεί για να μειώσει σημαντικά τη διαφορά στους μέσους ετήσιους όρους. Το 2008 ο πληθωρισμός θα αγγίξει το 4,0% στην ΕΕ-27 και το 3,5% στην Ευρωζώνη, 1,5 και 1,4 εκατοστιαίες μονάδες υψηλότερος σε σχέση με πέρυσι. Η διάσταση διατηρείται, καθώς εκτός από τις τιμές της ενέργειας και των βασικών εμπορευμάτων, ιδίως των τροφίμων, τα οποία κινήθηκαν σε υψηλά επίπεδα στη μεγαλύτερη διάρκεια του χρόνου, το μοναδιαίο κόστος εργασίας αυξήθηκε με ρυθμό 3,4% στην ΕΕ, από 2,0% το 2007. Ωστόσο για το 2009 η τάση στον πληθωρισμό φαίνεται να αντιστρέφεται, λόγω της συνεχούς εξασθένισης του κόστους του πετρελαίου και των εμπορευμάτων τους τελευταίους μήνες. Αν συνοψολογιστεί το γεγονός ότι στις υπόλοιπες κα-

⁵ News Release Euro Indicators, EUROSTAT, 167/2008, 28/11/08

⁶ News Release Euro Indicators, EUROSTAT, 166/2008, 28/11/08

τηγορίες αγαθών-υπηρεσιών οι τιμές δεν έχουν αυξηθεί φέτος αφού ο δείκτης πληθωρισμού χωρίς την ενέργεια και τα τρόφιμα υποχώρησε στο 1,8% την περίοδο Ιαν.-Σεπτ 2008 από 1,9% το δεύτερο εξάμηνο του 2007, οι προβλέψεις για το επόμενο έτος, της τάξης του 2,2%-2,4%, είναι αρκετά πιθανό να επαληθευτούν.

Η αντιμετώπιση της χρηματοπιστωτικής κρίσης μετέβαλε πλήρως την πορεία των δημόσιων οικονομικών, προκαλώντας πρόσθετες δαπάνες που δεν ήταν δυνατό να έχουν προβλεφθεί και ενταχθεί στους κρατικούς προϋπολογισμούς. Ταυτόχρονα, η αποδυναμωμένη οικονομική δραστηριότητα οδηγεί τα φορολογικά έσοδα σε απόκλιση από τους στόχους που είχαν τεθεί. Με αυτά δεδομένα, η αύξηση του ελλείμματος του προϋπολογισμού της γενικής κυβέρνησης στις χώρες-μέλη της Ευρωζώνης και της ΕΕ γενικότερα, μετά από τέσσερα χρόνια συνεχούς πτώσης, είναι αναπόφευκτη. Έτσι, στις χώρες της ζώνης του ευρώ το έλλειμμα θα ανέλθει στο 1,3% του ΑΕΠ και στην ΕΕ συνολικά στο 1,6%, όταν το 2007 συγκρατήθηκε στο 0,9% και 0,6%. Διεύρυνση παρουσίασε και το δημόσιο το χρέος της γενικής κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ, με την αύξηση των επιτοκίων να δυσχεραίνει την εξυπηρέτησή του. Ο συνυπολογισμός των ενισχύσεων του χρηματοπιστωτικού συστήματος με δημόσιους πόρους επιβαρύνει πολύ περισσότερο το έλλειμμα και το χρέος του δημόσιου τομέα.

Η ιδιαίτερα αρνητική συγκυρία για την οικονομία στην Ευρωζώνη και την ΕΕ αποτυπώνεται και στους δείκτες που υπολογίζουν τα ερευνητικά κέντρα CEPR (Center

of Economic Policy Research) και IFO (Information and Forschung (research)). Το CEPR δημοσιεύει μηνιαίως την εξέλιξη του πρόδρομου δείκτη οικονομικής δραστηριότητας €-COIN⁷ για την Ευρωζώνη (Διάγραμμα 2.1). Σύμφωνα με τα τελευταία αποτελέσματα (Νοέμβριος 2008) ο δείκτης βρίσκεται στο χαμηλότερο σημείο από τη θέσπισή του το 2001, ενώ για πρώτη φορά είναι αρνητικός, γεγονός που συνεπάγεται την επικράτηση εκτιμήσεων μείωσης του ΑΕΠ σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο. Η διαμόρφωση του σε αυτά τα επίπεδα αποδίδεται στη διαρκή και εντεινόμενη απαισιοδοξία των επιχειρήσεων, στα δυσμενή στοιχεία για τη βιομηχανική παραγωγή στην Ευρωζώνη και στην πτώση των ευρωπαϊκών χρηματιστηρίων.

Παραπλήσια εικόνα παρουσιάζει ο δείκτης οικονομικού κλίματος του Ινστιτούτου IFO. Στην πρόσφατη έκθεσή του για το τέταρτο τρίμηνο του 2008, ο δείκτης περιορίζεται στη μικρότερη τιμή του την τελευταία δεκαπενταετία, υπό την επίδραση κυρίως των απαισιόδοξων αξιολογήσεων της τρέχουσας κατάστασης, παράλληλα με τη νέα υποχώρηση των προσδοκιών για το επόμενο εξάμηνο. Σε εθνικό επίπεδο, η Ισπανία και η Ιρλανδία σημειώνουν τις χαμηλότερες επιδόσεις, με το κλίμα να επιδεινώνεται περισσότερο στην Ιταλία, τη Γαλλία, το Βέλγιο, την Αυστρία και τη Γερμανία, ενώ οι προσδοκίες για τους επόμενους έξι μήνες αναθεωρούνται προς τα κάτω κυρίως στην Πορτογαλία, την Ιρλανδία και την Ολλανδία. Αναφορικά με τον

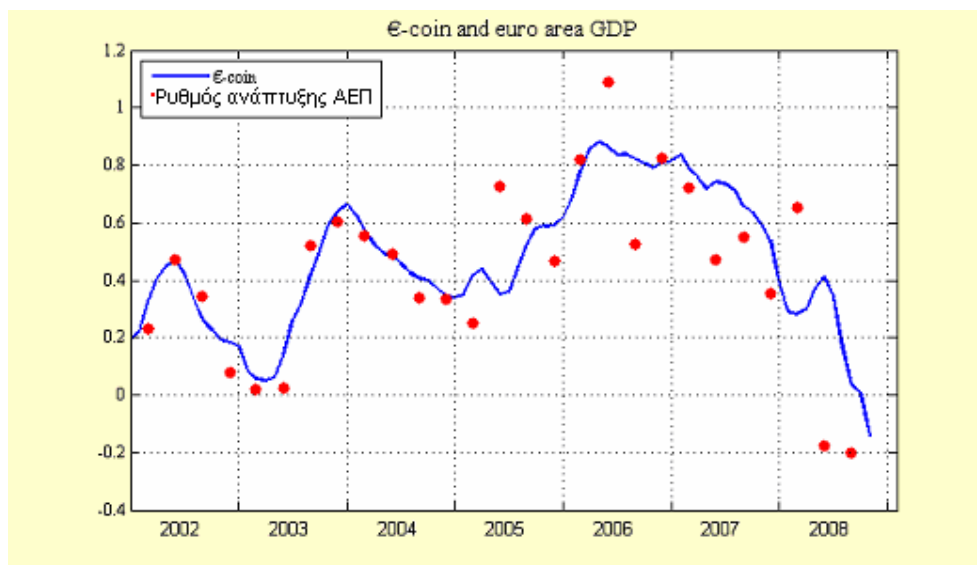
⁷ Ο δείκτης συνιστά πρόβλεψη της εξέλιξης του ΑΕΠ και προκύπτει από τη σύνθεση ποικίλων διαφορετικών δεδομένων, όπως η πορεία της βιομηχανικής παραγωγής, των τιμών, στοιχείων από την αγορά εργασίας, καθώς και χρηματοοικονομικών στοιχείων.

πληθωρισμό, προβλέπεται πλέον έντονη αποκλιμάκωσή του, ενώ στην ίδια πτωτική κατεύθυνση αναμένεται να κινηθούν και τα επιτόκια στις αγορές κεφαλαίου. Η πτώση της ισοτιμίας ευρώ/δολαρίου πά-

ντως αναμένεται να συνεχιστεί, παρά την ισχυροποίηση του τελευταίου από τα μέσα Ιουλίου, καθώς στα τρέχοντα επίπεδα κρίνεται μάλλον υποτιμημένο.

Διάγραμμα 2.1

Μηνιαίος Δείκτης €-COIN του CEPR

Πηγή: CEPR (www.cepr.org)

Πίνακας 2.5

Μηνιαίος Δείκτης €-COIN του CEPR

Μήνας	Ιαν-08	Φεβ-08	Μαρ-08	Απρ-08	Μαϊ-08	Ιούν-08	Ιούλ-08	Αυγ-08	Σεπτ-08	Οκτ-08	Νοε-08
€-COIN	0,38	0,29	0,28	0,30	0,37	0,41	0,34	0,17	0,04	0,00	-0,14

Πηγή: CEPR (www.cepr.org)

Πίνακας 2.6

IFO - Εκτιμήσεις για την οικονομία της Ευρωζώνης (Δείκτες, 1995=100)

Τρίμηνο / Έτος	IV/06	I/07	II/07	III/07	IV/07	I/08	II/08	III/08	IV/08
Οικονομικό Κλίμα	97,5	100,0	106,8	111,9	90,7	81,4	76,3	61,9	50,9
Παρούσα Κατάσταση	152,2	129,0	130,8	138,3	123,4	112,1	100,9	84,1	61,7
Προσδοκίες	74,4	76,0	86,8	89,9	63,6	55,8	55,8	43,4	41,9

Πηγή: IFO, World Economic Survey, WES 11/2008

2.2 Το Οικονομικό Περιβάλλον στην Ελλάδα

Α) Οικονομικό κλίμα

Ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος στην Ελλάδα την περίοδο Ιανουαρίου – Νοεμβρίου του 2008 κινείται κατά μέσο όρο στις 90 μονάδες, 18 μονάδες χαμηλότερα από το επίπεδο της αντίστοιχης περιόδου του 2007, αλλά και χαμηλότερα από το μακροχρόνιο μέσο όρο της περιόδου 2001-2007 (100,8 μονάδες). Από τον Μάρτιο του 2008 η επιδείνωση του κλίματος είναι διαρκής, φαινόμενο το οποίο παρουσιάζεται με την ίδια σχεδόν ένταση στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Η επιδείνωση του κλίματος κορυφώθηκε μετά το καλοκαίρι και την κατάρρευση μεγάλων χρηματοπιστωτικών εταιρειών στις ΗΠΑ, γεγονός που αντανάκλαται πλέον σε όλους του δείκτες, τόσο από την πλευρά της προσφοράς όσο και της ζήτησης. Τον Νοέμβριο μάλιστα, ο δείκτης οικονομικού κλίματος, τόσο στην Ελλάδα όσο και πανευρωπαϊκά, κινείται σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα, με εντονότερη την απαισιοδοξία που διαγράφεται από την πλευρά των καταναλωτών.

Ωστόσο, παρά την οξεία δυσарέσκεια που καταγράφεται στις προσδοκίες και το κλίμα σε όλες τις χώρες ως συνέπεια της τρέχουσας διεθνούς οικονομικής κρίσης, φαίνεται πως η εξέλιξη αυτή είναι περισσότερο αποτέλεσμα της εντεινόμενης αβεβαιότητας για το μέλλον και λιγότερο της επιδείνωσης των πραγματικών μεγεθών, η οποία δεν έχει ακόμη εκδηλωθεί σε όλο της το εύρος. Φαίνεται δηλαδή ότι οι προβλέψεις των διεθνών οργανισμών για πε-

ριορισμό του ρυθμού ανάπτυξης και οικονομικής ύφεσης σε μεγάλες οικονομίες της Ευρωζώνης το επόμενο έτος επηρεάζουν την εμπιστοσύνη οδηγώντας ενδεχομένως επιχειρηματίες και καταναλωτές να προεξοφλούν τις δυσμενείς τάσεις και στη λεγόμενη "πραγματική" οικονομία.

Η επιδείνωση των επιχειρηματικών προσδοκιών αντανάκλα γενικευμένη απαισιοδοξία σε όλους σχεδόν τους τομείς της οικονομίας. Συνολικά, την περίοδο Ιανουαρίου – Νοεμβρίου του 2008 οι προσδοκίες σε όλους τους επιμέρους τομείς, με εξαίρεση τις Κατασκευές, υποχωρούν σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2007. Αναλυτικότερα:

Η εξέλιξη του **Δείκτη Καταναλωτικής Εμπιστοσύνης** αποτυπώνει ίσως με τον πιο εύγλωττο τρόπο τις προσλαμβάνουσες συνέπειες της κρίσης. Η σταθεροποίηση σε χαμηλά επίπεδα κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, έδωσε τη θέση της σε νέα υποχώρηση από τον Σεπτέμβριο, και στη χαμηλότερη τιμή διαχρονικά τον Οκτώβριο. Η εξέλιξη αυτή αναδεικνύει τους Έλληνες καταναλωτές ως τους πλέον απαισιόδοξους Ευρωπαίους, καθώς ξεπερνούν την τελευταία περίοδο ακόμα και τους παραδοσιακά απαισιόδοξους Πορτογάλους. Την περίοδο Ιανουαρίου – Νοεμβρίου του 2008, ο δείκτης υστερεί κατά 13 μονάδες σε σχέση με την περυσινή περίοδο, ως αποτέλεσμα της επιδείνωσης των εκτιμήσεων των καταναλωτών για την οικονομική κατάσταση του νοικοκυριού τους και της χώρας το επόμενο 12-μηνο, την εξασθένιση της πρόθεσής τους για αποταμίευση και, σε μεγάλο βαθμό, τις δυσμενείς προβλέψεις τους για την εξέλιξη της ανερ-

γίας. Τον Νοέμβριο ο δείκτης σταθεροποιείται και τουλάχιστον δεν μειώνεται σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι εκτιμήσεις των καταναλωτών για τα οικονομικά τους κατάσταση, την κατάσταση της χώρας και την αποταμίευση δεν επιδεινώνονται.

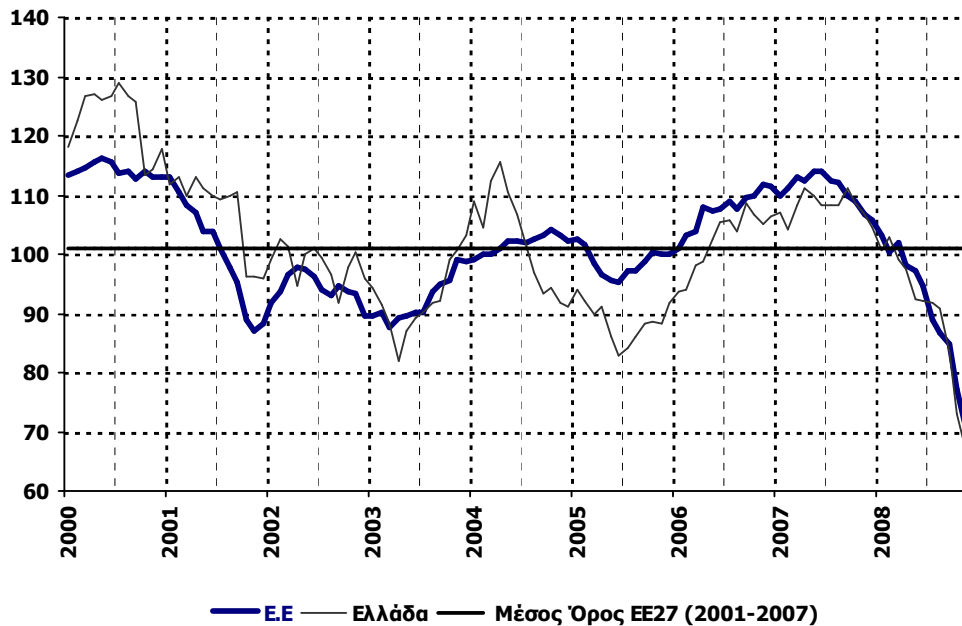
Οι καταναλωτές φαίνεται ότι έχουν αντιδράσει στην κρίση και τα ποσοστά αυτών που διατυπώνουν απαισιόδοξες προβλέψεις διατηρούνται περίπου σταθερά. Αντίθετα, τον Νοέμβριο η κρίση φαίνεται να τροφοδοτεί αυξημένο φόβο για άνοδο της ανεργίας, φαινόμενο που καταγράφεται στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Το μόνο θετικό στοιχείο είναι η αποκλιμάκω-

ση των προσδοκιών ανόδου των τιμών κατά τους τελευταίους μήνες, εξέλιξη η οποία συμπίπτει με τις αντίστοιχες προβλέψεις των περισσότερων ευρωπαϊκών καταναλωτών.

Στη **Βιομηχανία**, ο Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών το διάστημα Ιανουαρίου – Νοεμβρίου του 2008 κινείται εννέα μονάδες χαμηλότερα σε σχέση με την αντίστοιχη περυσινή περίοδο, ενώ ταυτόχρονα βρίσκεται αρκετά κάτω από τον μακροχρόνιο μέσο όρο του. Από τον Μάιο του 2008, ο δείκτης καταγράφει σταθερά πτωτική πορεία και τον Νοέμβριο σημειώνει ιστορικό χαμηλό της τελευταίας 15ετίας.

Διάγραμμα 2.2

Δείκτες Οικονομικού Κλίματος Ε.Ε-27 και Ελλάδα (1990-2006=100, εποχικά εξομαλυμένα στοιχεία)

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, DG Ecfm

Οι εξελίξεις του τελευταίου τριμήνου είναι αυτές που συμβάλλουν καθοριστικά στην υποχώρηση του σχετικού δείκτη, με όλους σχεδόν τους επιμέρους δείκτες δραστηριότητας των επιχειρήσεων να επιδεινώνονται. Οι εκτιμήσεις που διατυπώνονται για τα επίπεδα της ζήτησης και των παραγωγικών είναι αισθητά εξασθενημένες, τόσο από την εγχώρια αγορά, όσο και την αγορά του εξωτερικού. Ταυτόχρονα, οι προβλέψεις για την παραγωγή τους προσεχείς μήνες αποκλιμακώνονται έντονα το τελευταίο δίμηνο, ενώ διογκώνεται και το επίπεδο των αποθεμάτων. Μειωμένες σε σχέση με την ίδια περίοδο πέρυσι εμφανίζονται επίσης και οι εκτιμήσεις για το επίπεδο της παραγωγής και των πωλήσεων, παρόλο που οι εκτιμήσεις για τη χρησιμοποίηση του εργοστασιακού δυναμικού παραμένουν στα επίπεδα του 2007. Σημαντικά δυσμενέστερες εμφανίζονται το διάστημα αυτό, ιδιαίτερα τους τελευταίους μήνες αυτής της περιόδου, οι προβλέψεις για την απασχόληση του κλάδου, ενώ οι έντονα πληθωριστικές προσδοκίες κατά τους πρώτους μήνες του έτους έχουν τώρα αντικατασταθεί από προβλέψεις μείωσης των τιμών των βιομηχανικών προϊόντων.

Στις **Κατασκευές**, αν και οι προσδοκίες των επιχειρήσεων το διάστημα Ιανουαρίου – Νοεμβρίου 2008 παραμένουν σε επίπεδα υψηλότερα της αντίστοιχης περιόδου του 2007, υποχωρούν ραγδαία κατά το τελευ-

ταίο τρίμηνο. Αξιοσημείωτη ανθεκτικότητα εμφανίζουν οι Κατασκευές του Δημοσίου Τομέα, οι οποίες φαίνεται να επηρεάζονται λιγότερο από την κρίση σε σχέση με τις Ιδιωτικές Κατασκευές. Το χαρακτηριστικό του τομέα είναι άλλωστε οι αρκετοί μήνες εξασφαλισμένης δραστηριότητας (σχεδόν 1,5 χρόνος), βελτιωμένοι ελαφρά μάλιστα σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Έτσι, καταγράφεται γενικά μεγαλύτερη ικανοποίηση για το επίπεδο του προγράμματος των εργασιών τους, ενώ και οι προβλέψεις για την απασχόληση ήταν μέχρι το καλοκαίρι θετικές. Από το Φθινόπωρο και μετά, παρόλο που δεν πλήττεται η εξασφαλισμένη δραστηριότητα, το κλίμα επιδεινώνεται και οι επιχειρήσεις δηλώνουν δυσανεσποιημένες από την πορεία των εργασιών τους και την εξέλιξη της ζήτησης. Είναι άλλωστε χαρακτηριστικό ότι το ποσοστό των επιχειρήσεων που δηλώνει ότι δεν αντιμετωπίζει σοβαρά προσκόμματα στην παραγωγική του δραστηριότητα παραμένει καθ' όλη τη διάρκεια της φετινής περιόδου χαμηλό, στο 17%-18%. Από τις υπόλοιπες επιχειρήσεις, οι περισσότερες επισημαίνουν τη γραφειοκρατία ως το βασικότερο πρόσκομμα που αντιμετωπίζουν, ενώ σημαντικά εμπόδια αναδεικνύονται σταδιακά η ανεπάρκεια της ζήτησης και η έλλειψη χρηματοδότησης. Από την άλλη πλευρά, έντονη αποκλιμάκωση καταγράφεται στις προβλέψεις για τις τιμές του κλάδου το επόμενο τρίμηνο, με μεγαλύτερη πτώση στις Ιδιωτικές Κατασκευές.

Πίνακας 2.7

Βραχυχρόνιοι Δείκτες Οικονομικής Συγκυρίας

Δείκτες Οικονομικού Κλίματος ¹			Δείκτες Επιχειρηματικών Προσδοκιών ² (Ελλάδα)				Δείκτης Καταναλωτικής Εμπιστοσύνης ¹ (Ελλάδα)
<i>E.E-27</i>	<i>Ελλάδα</i>		<i>Βιομηχανία</i>	<i>Κατασκευές</i>	<i>Λιαν. Εμπόριο</i>	<i>Υπηρεσίες</i>	
2001	101,0	107,6	101,9	114,0	92,2	105,8	-26
2002	94,9	98,9	101,2	114,0	93,3	82,8	-28
2003	93,2	93,2	97,9	115,0	102,0	85,5	-39
2004	102,5	102,9	99,1	81,5	104,8	94,6	-26
2005	99,4	89,3	92,6	63,0	96,8	93,6	-34
2006	108,4	103,1	101,5	91,1	110,8	103,7	-33
Ιαν-07	109,7	106,9	101,3	91,4	117,1	109,5	-31
Φεβ-07	111	104,1	100,9	90,7	122,0	104,2	-30
Μαρτ-07	112,9	108,3	105,1	104,9	118,5	106,5	-29
Απρίλ-07	112,5	111,2	109,5	103,7	119,7	106,9	-32
Μάιος-07	114,1	109,9	106,6	106,2	124,3	112,4	-28
Ιούν-07	114,1	108,1	103,1	102,1	122,7	110,3	-28
Ιούλ-07	112,3	108,2	101,6	87,7	123,8	104,6	-29
Αυγ-07	112,2	108,3	102,4	89,4	123,5	103,5	-30
Σεπτ-07	109,8	111,2	104,9	81,5	123,6	106,2	-26
Οκτ-07	108,8	108,6	100,1	83,7	121,0	104,7	-22
Νοεμ-07	106,6	106,8	100,5	86,9	116,5	105,6	-29
Δεκ-07	105,8	104,3	97,5	81,5	116,6	105,1	-29
Ιαν-08	103,3	100,6	99,2	84,2	117,0	106,4	-40
Φεβ-08	100,2	102,7	97,8	98,1	120,8	111,8	-34
Μαρτ-08	101,9	98,9	99,4	99,7	118,5	110,0	-39
Απρίλ-08	98	97,4	101,4	110,5	119,7	105,2	-39
Μάιος-08	97,1	92,4	99,2	105,4	118,1	102,2	-44
Ιούν-08	94,6	92,2	96,0	97,0	110,6	103,0	-45
Ιούλ-08	88,8	91,6	93,7	105,2	101,3	99,4	-46
Αυγ-08	86,7	90,8	93,9	110,5	96,9	96,2	-46
Σεπτ-08	84,9	83,4	92,2	90,0	95,3	96,7	-50
Οκτ-08	77,2	72,9	83,9	90,9	88,7	92,4	-57
Νοεμ-08	70,5	66,7	76,8	78,7	77,1	84,6	-55

Πηγή: ¹. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, DG Ecfm, ². IOBE

Στο **Λιανικό Εμπόριο**, το διάστημα Ιανουαρίου – Νοεμβρίου 2008 καταγράφεται έντονη επιδείνωση των προσδοκιών, κατά δεκαπέντε μονάδες σε σύγκριση με το αντίστοιχο διάστημα πέρυσι, εξέλιξη η οποία προκύπτει από την επιδείνωση σχεδόν όλων των στοιχείων δραστηριότητας των επιχειρήσεων του τομέα, ιδιαίτερα κατά το τελευταίο διαθέσιμο τρίμηνο. Συ-

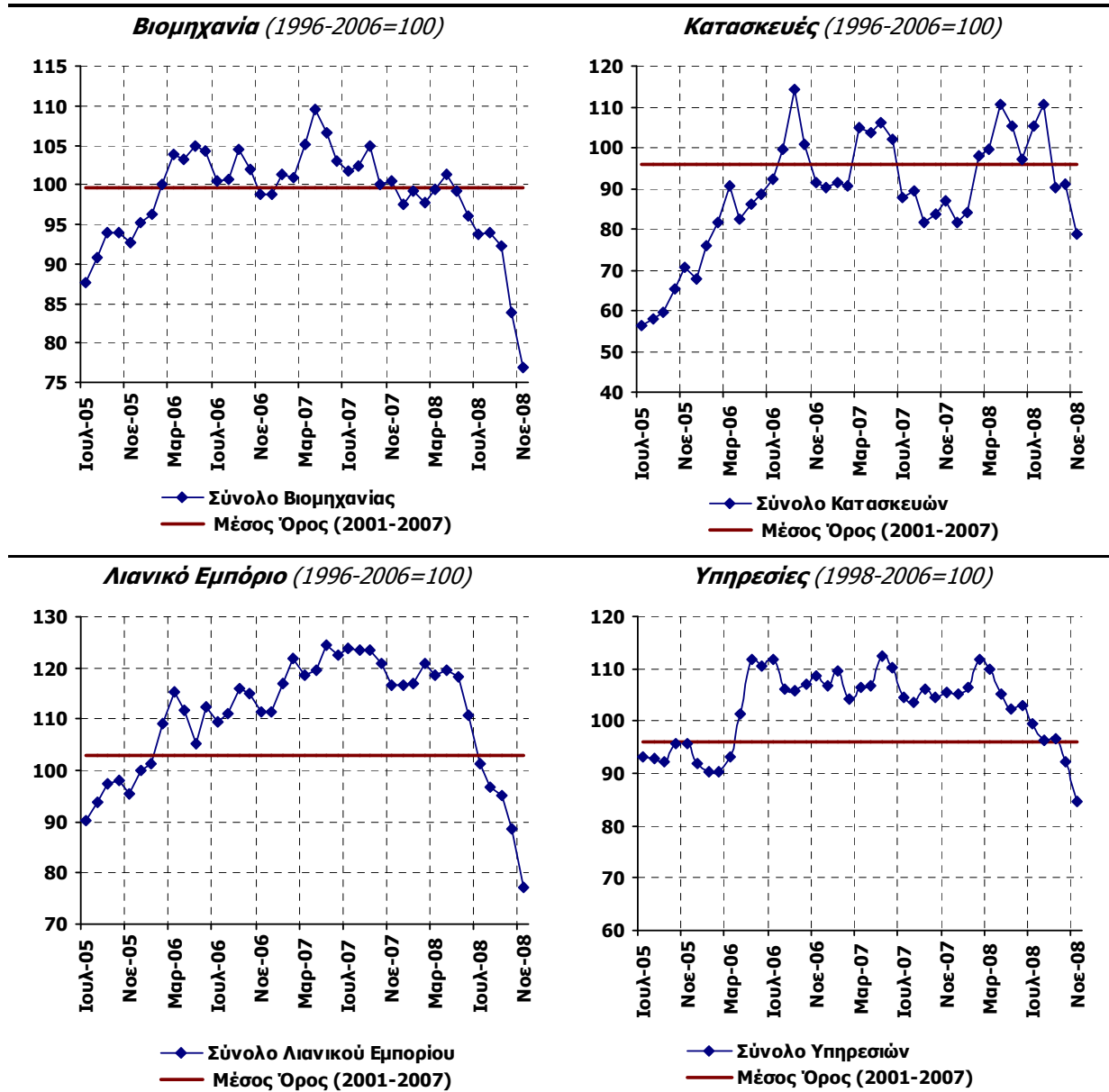
γκεκριμένα, στην πτώση του δείκτη συμβάλλει καθοριστικά η έντονη υποχώρηση των προβλέψεων για τα επίπεδα παραγωγών και ζήτησης, η οποία συνοδεύεται και από αντίστοιχη πτώση στις προβλέψεις για τις πωλήσεις. Οι εκτιμήσεις των επιχειρήσεων για τις τρέχουσες πωλήσεις τους παρουσιάζονται εμφανώς μειωμένες σε σχέση με ένα χρόνο πριν, ιδιαίτερα κατά το

φθινοπωρινό τρίμηνο, ενώ και για τις τιμές του κλάδου καταγράφονται εντονότερες πληθωριστικές προσδοκίες σε σχέση με το

αντίστοιχο περυσινό διάστημα, λόγω όμως κυρίως των πολυκαταστημάτων.

Διάγραμμα 2.3

Δείκτες Επιχειρηματικών Προσδοκιών¹

1. Στον υπολογισμό των δεικτών χρησιμοποιείται περίοδος βάσης, αντί για έτος βάσης. Έτσι οι τομείς της Βιομηχανίας, των Κατασκευών και του Λιανικού εμπορίου αποκτούν κοινή περίοδο βάσης (1996-2006=100) και στις Υπηρεσίες χρησιμοποιείται η περίοδος (1998-2006=100) αφού δεν υπάρχουν μετρήσεις του τομέα πριν το 1998. Η αλλαγή αυτή επιτρέπει την ακριβέστερη αποτύπωση των διακυμάνσεων της επιχειρηματικών προσδοκιών σε μία μακρά περίοδο, ενώ παράλληλα δίνει τη δυνατότητα κατασκευής συγκρίσιμων επιμέρους κλαδικών δεικτών.

Πηγή: ΙΟΒΕ

Οι προβλέψεις για την απασχόληση δεν είχαν παρουσιάσει πτώση μέχρι τουλάχιστον το τελευταίο δίμηνο, μάλιστα κινούνταν σε υψηλότερο επίπεδο έναντι των περυσινών. Και εδώ όμως το τελευταίο δίμηνο, οι επιχειρήσεις διατυπώνουν πολύ ηπιότερες πλέον προσδοκίες, ωστόσο η τάση εξακολουθεί να είναι θετική: ένας στους τρεις αναμένει άνοδο τη απασχόλησης στο επόμενο τρίμηνο, ενώ ένα ποσοστό 8% αναμένει μείωση.

Τέλος, στις **Υπηρεσίες**, ο Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών κινείται επίσης σε χαμηλά επίπεδα κατά το 2008. Η εξέλιξη αυτή είναι αποτέλεσμα της σταδιακής εξασθένησης των ευνοϊκών εκτιμήσεων για την τρέχουσα κατάσταση των επιχειρήσεων και του περιορισμού των θετικών εκτιμήσεων για τα επίπεδα της ζήτησης. Οι προβλέψεις για την εξέλιξη της ζήτησης καταγράφουν και αυτές ελαφρά υποχώρηση, με κατακόρυφη πτώση τους δύο τελευταίους μήνες, όπου κυριαρχούν οι αρνητικές προβλέψεις. Παρά το δυσμενές κλίμα, η απασχόληση δεν φαίνεται να πλήττεται, όσο ίσως θα ήταν αναμενόμενο. Μάλιστα οι προβλέψεις για την πορεία της απασχόλησης στο σύνολό τους είναι ευνοϊκότερες των περυσινών. Από την άλλη πλευρά όμως, τους δύο τελευταίους μήνες οι προβλέψεις για την απασχόληση επιδεινώνονται ραγδαία και γίνονται πλέον έντονα αρνητικές, γεγονός που υποδηλώνει ότι αναμένεται μείωσή της.

Σχετικά με το επίπεδο των τιμών, περισσότερες επιχειρήσεις πρόβλεπαν άνοδο κατά το 2008 σε σχέση με το προηγούμενο έτος, τάση η οποία και πάλι ανατρέπεται το τελευταίο δίμηνο. Φαίνεται πως η

κρίση που διαγράφεται στους υπόλοιπους τομείς κατά το τελευταίο τρίμηνο, διαχέεται και στον τομέα των Υπηρεσιών, με μία μικρή καθυστέρηση της τάξης του ενός μηνός. Τέλος, στο σύνολο των επιχειρήσεων του τομέα, οι μισές αναφέρουν ότι η παραγωγική τους δραστηριότητα διεξάγεται απρόσκοπτα, ενώ από εκείνες που δηλώνουν το αντίθετο, η πλειονότητα αναφέρει ως βασικότερο εμπόδιο την ανεπάρκεια της ζήτησης και τους παράγοντες που συνδέονται με τη γραφειοκρατία, το θεσμικό πλαίσιο, και εσχάτως την τρέχουσα οικονομική κατάσταση.

B) Οικονομική Πολιτική

Η Ελλάδα, ευρισκόμενη στο μέσον της διεθνούς κρίσης, υφίσταται τις συνέπειές της. Η συμμετοχή της στην Ευρωζώνη αποδεικνύεται ευεργετική: Χώρες εκτός αυτής έχουν υποστεί τις αρνητικές συνέπειες της κρίσης με έναν ιδιαίτερα έντονο τρόπο όπως, π.χ. μεγάλες υποτιμήσεις και σημαντική μείωση των ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης. Η συμμετοχή όμως αυτή δεν ήταν αρκετή για να προστατεύσει την ελληνική οικονομία από τη μεγάλη διέγερση των επιτοκιακών περιθωρίων δανεισμού (spreads) του δημοσίου και των τραπεζών. Αυτό συνέβη διότι η διεθνής κρίση συνέβαλε στην εστίαση των διεθνών αγορών χρήματος και κεφαλαίου στις στρεβλώσεις της ελληνικής οικονομίας, και ιδιαίτερα στα υψηλά 'δίδυμα' ελλείμματα (ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και γενικής κυβέρνησης) και αντιστοίχως στο υψηλό εξωτερικό και δημόσιο χρέος.

Παρά τις έντονες χρηματοπιστωτικές επιπτώσεις της διεθνούς κρίσης στην ελληνική οικονομία που μόλις επισημάνθηκαν, ο ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης της δεν έχει μεταβληθεί σημαντικά, αν και αναμένεται να επηρεαστεί περισσότερο στα δύο επόμενα τρίμηνα. Πράγματι, ο ετήσιος ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ το τρίτο τρίμηνο του 2008 ήταν 3.1%, έναντι περίπου μηδενικού αντίστοιχου ρυθμού της Ευρωζώνης. Αυτό συνέβη κατά πρώτον διότι η Ελληνική οικονομία είναι σχετικά εσωστρεφής (π.χ. εξάγει μόνο το 20% περίπου του ΑΕΠ έναντι 80% της Ιρλανδίας), κατά δεύτερον διότι δεν έχουν επηρεαστεί οι τιμές των ακινήτων στο βαθμό που έχουν επηρεαστεί σε άλλες χώρες-μέλη της Ευρωζώνης και κατά τρίτον, διότι τα ίδια κεφάλαια των τραπεζών δεν έχουν υποστεί απομείωση αντίστοιχη με αυτή των άλλων τραπεζών της Ευρωζώνης.

Στο πλαίσιο αυτό καλείται η οικονομική πολιτική να αναλάβει ρόλο: Πρώτον, άμβλυνσης των επιπτώσεων της διεθνούς κρίσης στην ελληνική οικονομία βραχυπροθέσμως και δεύτερον, επαναφοράς των υψηλών ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης μεσοπροθέσμως και μακροπροθέσμως. Η επιτυχία ή μη της οικονομικής πολιτικής εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις διεθνείς εξελίξεις και ιδιαίτερα από την ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομίας. Εξαρτάται όμως και από το μείγμα και τις προϋποθέσεις άσκησης της οικονομικής πολιτικής στην Ελλάδα.

Τα περιθώρια άσκησης επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής είναι περιορισμένα. Τόσο το υψηλό έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης και το υψηλό δημόσιο χρέος,

όσο και το υπερβολικά υψηλό έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και το υψηλό εξωτερικό χρέος αποτελούν περιοριστικούς παράγοντες στην άσκηση επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής. Παράλληλα, η διεύρυνση των επιτοκιακών περιθωρίων δανεισμού του δημοσίου είναι ένας επιπρόσθετος ανασταλτικός παράγων. Άλλωστε, από μια μακροπρόθεσμη οπτική γωνία, η ελληνική οικονομία χρειάζεται αύξηση του ποσοστού αποταμίευσης (δημόσιας ή/και ιδιωτικής), το οποίο έχει υποχωρήσει σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα. Θα ήταν ευκαίριο η άσκηση της δημοσιονομικής πολιτικής να ήταν αντικυκλική, με πλεονάσματα ή μηδενικά ελλείμματα στις ανοδικές φάσεις του κύκλου ώστε να υπάρχουν περιθώρια ελλειμμάτων στις καθοδικές φάσεις, όπως η τωρινή.

Κάτω από τις συνθήκες αυτές, η χαλάρωση της νομισματικής πολιτικής που ασκείται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και η άσκηση επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής από χώρες που διαθέτουν τα περιθώρια είναι ευπρόσδεκτες. Όμως, η χαλάρωση της νομισματικής πολιτικής από την ΕΚΤ, με τη μείωση του βασικού επιτοκίου αναχρηματοδότησης στο 2.5%, δεν μετατρέπεται αυτομάτως σε χαμηλότερα επιτόκια αγοράς στις τρέχουσες συνθήκες κρίσης, κυρίως διότι αυτή (η διεθνής κρίση) έχει προκαλέσει κρίση εμπιστοσύνης μεταξύ των τραπεζών και αλλαγή της στάσης τους έναντι των δυνητικών κινδύνων των αντισυμβαλλομένων, είτε αυτοί είναι τράπεζες, είτε επιχειρήσεις, είτε ιδιώτες.

Η κρίση εμπιστοσύνης μεταξύ των τραπεζών αντανακλάται στο υψηλό επιτοκιακό

περιθώριο μεταξύ του διατραπεζικού επιτοκίου euribor και του βασικού επιτοκίου αναχρηματοδότησης της ΕΚΤ, το οποίο διατηρείται ακόμα σε υψηλά επίπεδα (περίπου 90 μονάδες βάσης στις τρίμηνες διάρκειες). Οι τράπεζες με πλεονάζουσα ρευστότητα προτιμούν να τη διοχετεύουν στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) παρά σε άλλες εμπορικές τράπεζες μέσω της διατραπεζικής αγοράς σε πολύ υψηλότερα επιτόκια, γεγονός που αντανάκλα την αλλαγή της στάσης τους έναντι του κινδύνου.

Στην Ελλάδα, οι περισσότερες τράπεζες αντιμετωπίζουν πρόβλημα ρευστότητας, το οποίο αντανάκλαται κυρίως στη μεγάλη αύξηση των επιτοκίων καταθέσεων αλλά και στα μεγάλα περιθώρια (spreads) έναντι του euribor. Κάτω από αυτές τις συνθήκες περιορισμένης ρευστότητας, τα επιτόκια χορηγήσεων έχουν επίσης αυξηθεί, ενώ οι ρυθμοί πιστωτικής επέκτασης έχουν περιοριστεί σημαντικά. Σε συνδυασμό με τις επιπτώσεις της διεθνούς κρίσης στην εγχώρια οικονομία, οι περιορισμένοι ρυθμοί εγχώριας πιστωτικής επέκτασης και τα υψηλά επιτόκια χορηγήσεων αναμένεται να περιορίσουν περαιτέρω το ρυθμό αύξησης της εγχώριας ζήτησης, συμβάλλοντας στην περαιτέρω συρρίκνωση του ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ.

Αυτή ακριβώς την κρίση εμπιστοσύνης και τις συνέπειές της επιχειρούν να αντιμετωπίσουν οι κυβερνητικές πρωτοβουλίες στήριξης των τραπεζών, οι οποίες προέκυψαν ως εθνικές εφαρμογές του 'σχεδίου Brown' με την έγκριση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Στο πλαίσιο αυτό η ελληνική κυβέρνηση διαθέτει δημόσιους πόρους

δυναμικής αξίας 28 δισ. ευρώ (περίπου 11,5% του ΑΕΠ) προκειμένου να ενισχύσει τη ρευστότητα και τη φερεγγυότητα του ελληνικού χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Η σταδιακή ανάκαμψη της οικονομίας και η ανάκτηση της εμπιστοσύνης μεταξύ των τραπεζών θα συμβάλει στην ελαχιστοποίηση του κόστους αυτών των πόρων για το δημόσιο (αυτή ακριβώς είναι η φιλοσοφία του 'σχεδίου Brown'). Όμως, η εύθραυστη δημοσιονομική κατάσταση της ελληνικής οικονομίας και οι μεγάλες ανάγκες αναχρηματοδότησης του δημόσιου χρέους οξύνονται ακόμη περισσότερο βραχυπρόθεσμως, με την προσθήκη στο δημόσιο χρέος εκείνου του τμήματος αυτών των πόρων που θα απαιτήσει έκδοση ομολόγων (περίπου 20 δισ. ευρώ από το σύνολο των 28 δισ. ευρώ: 5 δισ. ευρώ για απόκτηση προνομιούχων μετοχών των τραπεζών από το δημόσιο και ενδεχομένως 15 δισ. ευρώ για ανταλλαγή ομολόγων. Τα υπόλοιπα 8 δισ. ευρώ που θα χρησιμοποιηθούν για χορήγηση εγγυήσεων στις τράπεζες μπορεί να υποτεθεί ότι δεν θα αυξήσουν τελικά το δημόσιο χρέος). Ίσως να βοηθούσε την ευχερέστερη διαχείριση του δημόσιου χρέους κάτω από τις τρέχουσες δύσκολες συνθήκες μια προσπάθεια διαφοροποίησης των πηγών χρηματοδότησής του από χώρες με μεγάλα πλεονάσματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών τους (π.χ. Κίνα).

Αυτό δεν σημαίνει ότι οι δυνατότητες της οικονομικής πολιτικής εξαντλούνται εδώ. Το αντίθετο μάλιστα. Οι πράγματι δύσκολες τρέχουσες συνθήκες παρέχουν την ευκαιρία υπέρβασης των δυσκολιών, με

την εκπόνηση και υλοποίηση ενός μακρό-πνου προγράμματος ανασυγκρότησης της ελληνικής οικονομίας, στην ουσία ενός νέου αναπτυξιακού προτύπου. Αυτό πρέπει να έχει ως στόχους την αύξηση της ανταγωνιστικότητας, τη δημοσιονομική προσαρμογή και τη θεσμική ανασυγκρότηση. Τα βασικά στοιχεία ενός τέτοιου προγράμματος εξειδικεύονται σε πρόσφατη μελέτη του IOBE⁸. Επιπροσθέτως, πρέπει να τονιστεί ότι δεν είναι όλες οι επιπτώσεις της κρίσης αρνητικές: Η μείωση του πληθωρισμού είναι μια θετική εξέλιξη, ιδιαίτερα αν οδηγήσει και σε μείωση του δομικού πληθωρισμού. Η αύξηση των επιτοκίων καταθέσεων οδηγεί επίσης σε αύξηση του ποσοστού της αποταμίευσης στο ΑΕΠ, οδηγώντας μεσοπρόθεσμα σε ένα πιο ισορροπημένο μείγμα μεταξύ κατανάλωσης και αποταμίευσης στην ελληνική οικονομία.

Η μεγάλη πρόκληση αλλά και ευκαιρία για τους ασκούντες την οικονομική πολιτική και τους κοινωνικούς εταίρους είναι η συμφωνία σε ένα σύνολο στόχων και μέσων οικονομικής πολιτικής με σκοπό την εξάλειψη των στρεβλώσεων της ελληνικής οικονομίας, τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και την επιστροφή σε υψηλούς και διατηρήσιμους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης.

Γ) Δημοσιονομική πολιτική

Είναι σαφές ότι η συζήτηση του προϋπολογισμού διεξάγεται σε ιδιαίτερα αντίξοες συνθήκες. Η μεγάλη αβεβαιότητα για τις

εξελίξεις στις διεθνείς χρηματαγορές και τις οικονομίες γενικότερα, καθώς και η πεποίθηση πολλών ότι η αποκατάσταση σταθερότητας δεν θα γίνει σύντομα, καθιστούν το οικονομικό πλαίσιο διεθνώς αλλά και στην Ελλάδα, εξαιρετικά ρευστό. Η χρηματοπιστωτική κρίση έχει αρχίσει να επηρεάζει και την πραγματική οικονομία, με συνέπεια την επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας και την απαισιοδοξία στις επιχειρηματικές προσδοκίες. Ταυτόχρονα, στην Ελλάδα πολλές ελπίδες έχουν εναποτεθεί στο σχέδιο ενίσχυσης του τραπεζικού συστήματος, το οποίο μπορεί να βοηθήσει στη βελτίωση της ρευστότητας στην οικονομία, σε συνδυασμό με τη μείωση των επιτοκίων που υιοθετείται πλέον από την ΕΚΤ.

Το βασικό εγχώριο μακροοικονομικό περιβάλλον αναλύεται σε επόμενη ενότητα και χαρακτηρίζεται – σύμφωνα με τις προβλέψεις του Υπουργείου Οικονομίας (ΥΠΟΙΟ) - από επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας, λόγω ηπιότερης ιδιωτικής κατανάλωσης και επενδύσεων, σταθερό επίπεδο ανεργίας και βελτιωμένη συμβολή του εξωτερικού τομέα. Οι υποθέσεις στις οποίες στηρίζονται οι βασικές προβλέψεις του προϋπολογισμού φαίνεται ότι είναι εξαιρετικά αισιόδοξες. Θα έπρεπε να είναι πιο μετριοπαθείς, ώστε σε περίπτωση δυσμενών εξελίξεων, να μην προκύψουν μεγάλες αποκλίσεις μεταξύ προβλέψεων και πραγματοποιήσεων στα δημοσιονομικά μεγέθη.

Θα πρέπει να τονιστεί όμως από την αρχή ότι η καινοτομία του νέου προϋπολογισμού να ενσωματώσει τους ειδικούς λογαριασμούς, που μέχρι τώρα ήταν εκτός

⁸ Γ. Στουρνάρας & Μ. Αλμπάνη (2008): Η Ελληνική οικονομία μετά την κρίση: Αναζητώντας ένα νέο αναπτυξιακό πρότυπο Έκδόσεις IOBE, Νοέμβριος 2008.

προϋπολογισμού, είναι μια θετική εξέλιξη που αυξάνει τη διαφάνεια και την αξιοπιστία της δημοσιονομικής πολιτικής.

Στη συνέχεια γίνεται μια συνοπτική ανάλυση της πορείας εκτέλεσης του προϋπολογισμού του 2008 καθώς και μια πρώτη αξιολόγηση των προβλέψεων του προϋπολογισμού του 2009, οι οποίες είναι άλλωστε άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους.

Εκτέλεση προϋπολογισμού του 2008

Κατά την αξιολόγηση του Προϋπολογισμού του 2008, το IOBE είχε τονίσει (βλ. τριμηνιαία έκθεση 04/07) το ανέφικτο της επίτευξης των στόχων του, χωρίς τη λήψη πρόσθετων μέτρων. Τα στοιχεία της εισηγητικής έκθεσης του προϋπολογισμού για

το 2009 επιβεβαιώνουν τις τότε αναφορές. Η εκτίμηση για το 2008 είναι ότι τα καθαρά έσοδα θα αυξηθούν κατά 10,1% (πίνακας 1) και τα φορολογικά έσοδα κατά 11,2% (πίνακας 2). Με βάση όμως τα στοιχεία του Γενικού Λογιστηρίου για το πρώτο εννεάμηνο, τα καθαρά φορολογικά έσοδα αυξήθηκαν κατά 4,1%. Είναι φανερό ότι δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί η προβλεπόμενη από την εισηγητική έκθεση αύξηση, καθώς θα πρέπει τα έσοδα κατά τους τελευταίους τρεις μήνες να αυξηθούν περίπου κατά 28% μηνιαίως. Άλλωστε η επίπτωση των μέτρων που είχε ανακοινώσει η κυβέρνηση θα επηρεάσουν ως ένα βαθμό τα έσοδα του 2008, ωστόσο η μεγαλύτερη επίπτωση θα αποτυπωθεί το 2009, γεγονός που σημαίνει ότι η εκτίμηση για έσοδα άνω των 54,1 δισεκ. ευρώ είναι υπερβολικά αισιόδοξη.

Πίνακας 2.8.

Ισοζύγιο κεντρικής κυβέρνησης (σε εκατ. ευρώ)

	2007	2008	2009	Μεταβολή %		
	Πραγμ/σεις	Προϋπ/σμός	Εκτιμήσεις	Προβλέψεις	08/07	09/08
Τακτικός Προϋπολογισμός (ΤΠ)						
1. Καθαρά έσοδα ΤΠ	49.153	55.52	54.140	62.272	10,1	15,0
2. Δαπάνες ΤΠ	55.733	59.058	60.456	65.978	8,5	9,1
3. Έλλειμμα ΤΠ (1-2)	-6.580	-3.538	-6.316	-3.706	-4,0	-41,3
Πρόγραμμα Δημόσιων Επενδύσεων (ΠΔΕ)						
4. Έσοδα (α+β)	4.875	4.532	5.130	3.700	5,2	-27,9
α. Εισροές ΕΕ	4.811	4.292	4.800	3.500	-0,2	-27,1
β. Ίδια έσοδα	64	240	330	200	415,6	-39,4
5. Δαπάνες	8.809	9.300	9.650	8.800	9,5	-8,8
6. Έλλειμμα ΠΔΕ (4-5)	-3.934	-4.768	-4.520	-5.100	14,9	12,8
7. Έλλειμμα Κεντρικής Κυβέρνησης (3+6)	-10.514	-8.306	-10.836	-8.806	3,1	-18,7
(% του ΑΕΠ)	-4,6	-3,4	-4,4	-3,4		
ΑΕΠ (αναθεωρημένο)	228.18	245.449	245.815	260.248	7,7	5,9

Πηγή: Εισηγητική έκθεση του Προϋπολογισμού 2009

Πίνακας 2.9.

Ισοζύγιο γενικής κυβέρνησης

	2007	2008	2009
β. Αποτελέσματα ΟΤΑ, ΟΚΑ και λοιπών ΝΠΔΔ	3.348	7.165	8.405
<i>Τακτοποίηση παλαιών υποχρεώσεων σε ΙΚΑ και ΟΤΑ</i>		<i>2.583</i>	<i>2.883</i>
γ. Χρηματοδότηση στην κοινωνική ασφάλιση και ΟΤΑ	-465	-3.013	-3.453
<i>Εκ των οποίων τακτοποίηση παλαιών υποχρεώσεων</i>			
- στο ΙΚΑ		<i>-1.172</i>	<i>-1.172</i>
- στους ΟΤΑ		<i>-1.411</i>	<i>-1.711</i>
δ. Εξοπλιστικά προγράμματα	-1.319	-1.400	-1.800
ε. Εθνικολογιστικές προσαρμογές	1.013	1.528	1.553
στ. Ισοζύγιο γενικής κυβέρνησης (α+β+γ+δ+ε)	-7.937	-4.026	-6.131
% του ΑΕΠ	-3,5	-1,6	-2,5
ΑΕΠ (αναθεωρημένο)	228.180	245.449	245.815
			260.248

Πηγή: Εισηγητική έκθεση του Προϋπολογισμού 2009

Ακόμα και αν υποθεθεί μία αύξηση των εσόδων κατά τους τρεις τελευταίους μήνες της τάξης του 12% μηνιαίως, τότε τα φορολογικά έσοδα του 2008 θα αυξηθούν συνολικά κατά 7,3% και θα φτάσουν τα 52.030 εκατ. ευρώ περίπου. Αυτό σημαίνει ότι το έλλειμμα του 2008, από υστέρηση εσόδων θα αυξηθεί περίπου κατά 1.700 εκατ. ευρώ, δηλαδή κατά 0,7% του ΑΕΠ. Σχετικά με τις δαπάνες, η εκτίμηση της εισηγητικής έκθεσης για μικρή απόκλιση από τον αρχικό στόχο δεν συνάδει με τη διαχρονική εμπειρία που δείχνει ότι οι αποκλίσεις είναι πάντα αρκετά μεγαλύτερες.

Σε ό,τι αφορά το έλλειμμα, θα πρέπει να σημειωθεί ότι για το 2007 ότι, αν και είχε αρχικά εκτιμηθεί στο 2,7% του ΑΕΠ, (εισηγητική έκθεση προϋπολογισμού 2008), τελικά διαμορφώθηκε στο 3,5%. Το δε έλλειμμα του 2008, ενώ προβλεπόταν αρχικά στο 1,6% του ΑΕΠ, εκτιμάται τώρα ότι θα διαμορφωθεί στο 2,5%. Το κλίμα χαλάρωσης του Συμφώνου Σταθερότητας

μπορεί να μην οδηγήσει τελικά σε διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος, με βάση το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης. Επιπλέον, η διαδικασία αυτή αποφεύγεται αν το έλλειμμα του 2008 είναι κάτω από το όριο του 3% και τουλάχιστο κατά 0,5 μονάδα του ΑΕΠ (σε κυκλικά προσαρμοσμένη βάση).

Η πρόβλεψη για το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης το 2008 στο 2,5% του ΑΕΠ προέρχεται όχι τόσο από το έλλειμμα της κεντρικής κυβέρνησης, όσο κυρίως από την αύξηση της αξίας των αποθεματικών των Οργανισμών Κοινωνικής Ασφάλισης (ΟΚΑ) και των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ), αλλά και από αύξηση του στοιχείου των εθνικολογιστικών προσαρμογών. Όμως, η αύξηση του πλεονάσματος των ΟΤΑ και ΟΚΑ κατά 2 δις ευρώ περίπου το 2008 δύσκολα εξηγείται, σε μια εποχή που η αξία των αποθεματικών πολλών ταμείων μειώνεται λόγω πτώσης των τιμών στο χρηματιστήριο, όπου έχουν

γίνει σημαντικές επενδύσεις. Επίσης, αν και οι εθνικολογιστικές προσαρμογές το 2007 ήταν 1 δισ. Ευρώ, το 2008 αυξάνονται κατά 500 εκατ. ευρώ. Αν θεωρήσουμε πιο ρεαλιστικό ότι τα αποθεματικά των ΟΚΑ και ΟΤΑ και οι εθνικολογιστικές προσαρμογές του 2008 θα διατηρηθούν στα επίπεδα του 2007, τότε το έλλειμμα αυξάνεται μόνο από αυτές τις αλλαγές περίπου κατά μια μονάδα του ΑΕΠ. Αν σε αυτό προσθέσουμε και το 0,7% του ΑΕΠ που είναι η πιθανή απόκλιση στο έλλειμμα της κεντρικής κυβέρνησης, λόγω υστέρησης εσόδων, τότε το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης διαμορφώνεται για το 2008, πάνω από το 3% του ΑΕΠ.

Προϋπολογισμός του 2009

Εξαιρετικά αισιόδοξες και δύσκολα επιτεύξιμες χαρακτηρίζονται και οι προβλέψεις για τα έσοδα και τις δαπάνες του προϋπολογισμού του 2009, χωρίς τη λήψη πρόσθετων μέτρων είτε από την πλευρά των εσόδων ή την πλευρά των δαπανών. **Στην πλευρά των εσόδων** προβλέπεται μια αύξηση κατά 15%, χωρίς μάλιστα πρόσθετα φορολογικά μέτρα (πίνακας 3). Η αύξηση αυτή είναι πολύ μεγάλη και συνεπάγεται ελαστικότητα των φορολογικών εσόδων (ως προς το ΑΕΠ) της τάξης του 2,25, επίδοση που δεν έχει προηγούμενο στην πρόσφατη δημοσιονομική ιστορία της χώρας. Πιο αναλυτικά προβλέπεται:

- Αύξηση των άμεσων φόρων κατά 18% και ειδικότερα της φορολογίας εισοδήματος κατά 12,9%, μέσω της κατάργησης του αφορολογήτου των ελευθέρων επαγγελματιών και τη μη

τιμαριθμοποίηση της φορολογικής κλίμακας. Η πρόβλεψη αυτή όμως είναι αρκετά αισιόδοξη, ακόμη και αν περιοριστεί η φοροδιαφυγή, με δεδομένη την κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας.

- Αύξηση των έμμεσων φόρων στο 9,7%. Ο στόχος αυτός είναι επίσης πολύ φιλόδοξος καθώς με ονομαστική αύξηση του ΑΕΠ της τάξης του 5,9%, η ελαστικότητα των έμμεσων φόρων φτάνει το 1,6, μέγεθος που δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς σημαντικά πρόσθετα φορολογικά μέτρα. Για παράδειγμα, η αύξηση των εσόδων του ΦΠΑ καυσίμων κατά 19,7% το 2009, δείχνει αβέβαιη όταν όλες οι προβλέψεις δείχνουν ότι οι τιμές καυσίμων θα κινηθούν σε επίπεδα πολύ χαμηλότερα από το 2008 και η κατανάλωση δεν αναμένεται να αυξηθεί.
- Αρκετά αισιόδοξες είναι επίσης και οι προβλέψεις για τα έσοδα από φόρους στην περιουσία (58%), αλλά και για τα έσοδα από φόρους παρελθόντων οικονομικών ετών (40,7%), καθώς αυτό θα σήμανε ότι σχεδόν όλες οι επιχειρήσεις θα προσέλθουν για να υπαχθούν στις ρυθμίσεις περαίωσης.
- Ασαφής είναι η πιθανή επίπτωση στα έσοδα από την εισαγωγή των ήπιων «τεκμηρίων» για κατοικίες και αυτοκίνητα.

Πίνακας 2.10.

Έσοδα Τακτικού Προϋπολογισμού

	2007	2008	2009	Μεταβολή		
	Πραγ/σεις	Πρ/σμός	Εκτιμ. πρ/σεων	Πρόβλεψη	2008/07	2009/08
A. Τακτικά έσοδα (I+ II + III + IV)	51.777	58.070	57.340	64.200	10,7	12,0
I. Άμεσοι φόροι	19.832	22.040	22.640	26.720	14,2	18,0
II. Έμμεσοι φόροι	28.573	32.605	31.180	34.195	9,1	9,7
Σύνολο φορολογικών εσόδων (I+II)	48.405	54.645	53.820	60.915	11,2	13,2
III. Απολήψεις από ΕΕ	170	543	576	405	238,8	-29,7
IV. Λοιπά μη φορολογικά έσοδα	3.202	2.882	2.944	2.88	-8,1	-2,2
Σύνολο μη φορολογικών εσόδων (III+IV)	3.372	3.425	3.520	3.285	4,4	-6,7
B. Μη τακτικά έσοδα				1.372		
Έσοδα καταργηθέντων ειδικών λο- γαριασμών				972		
Έσοδα προγράμματος ενίσχυσης Τραπεζών				400		
Γενικό σύνολο εσόδων (A + B)	51.777	58.070	57.340	65.572	10,7	14,4
Επιστροφές εσόδων	2.624	2.550	3.200	3.300	22	3,1
Καθαρά έσοδα	49.153	55.520	54.140	62.272	10,1	15,0

- Γενικά, η πρόβλεψη για αύξηση των φορολογικών εσόδων το 2009 κατά 13,2%, η αύξηση τους δηλαδή με ρυθμό υπερδιπλάσιο της αύξησης του ΑΕΠ, είναι πολύ φιλόδοξη επιδίωξη και μάλλον ανέφικτη, ιδιαίτερα αν συνυπολογιστεί η αισθητά χαμηλότερη βάση των εσόδων του 2008 που εκτιμάται από το IOBE.

Στην πλευρά **των δαπανών**, ο ρυθμός αύξησης είναι σημαντικά μεγαλύτερος από την ονομαστική αύξηση του ΑΕΠ, παρά τη μείωση των δαπανών του ΠΔΕ. Την ίδια στιγμή, οι δαπάνες για εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους αυξάνονται μόνο κατά 6,2%, πρόβλεψη μάλλον υποεκτιμημένη, αφού το κόστος δανεισμού του Ελληνικού Δημοσίου διευρύνεται σταθερά τους τελευταίους μήνες.

Στο ζήτημα του ελλείμματος της Γενικής κυβέρνησης, αν υιοθετηθούν οι υπο-

θέσεις για το ΑΕΠ, τον πληθωρισμό, ακόμα και την πορεία των πρωτογενών δαπανών, αλλά ηπιότερη πορεία των φορολογικών εσόδων (αύξηση κατά 8% που έτσι και αλλιώς είναι πολύ αισιόδοξη), τότε τα έσοδα του 2009 διαμορφώνονται περί τα 58.125 εκατ. ευρώ. Αυτό σημαίνει υστέρηση εσόδων περί τα 2.500 εκατ. ευρώ, δηλαδή αύξηση του ελλείμματος κατά 1% του ΑΕΠ. Ακόμη και αν δεχτούμε ότι ο προϋπολογισμός δαπανών δεν θα έχει υπερβάσεις, αλλά δεχτούμε ότι τα πλεονάσματα των ΟΤΑ και ΟΚΑ και οι εθνολογιστικές διαφορές θα παραμείνουν στα επίπεδα του 2007, τότε το έλλειμμα γενικής κυβέρνησης για το 2009 θα ξεπεράσει και πάλι το 3% του ΑΕΠ.

Σε ότι αφορά το δημόσιο χρέος, αυτό εξακολουθεί να αποτελεί το μεγάλο περιοριστικό παράγοντα στη δημοσιονομική πολιτική της χώρας. Από τη μια πλευρά το

χρέος της γενικής κυβέρνησης μειώνεται οριακά μόνο ως ποσοστό του ΑΕΠ, αν και η μείωση αυτή προέρχεται από αύξηση του ενδοκυβερνητικού χρέους, η οποία περιλαμβάνει τα ανεξηγήτως υψηλά αποθεματικά των ασφαλιστικών ταμείων. Από την άλλη πλευρά το χρέος της κεντρικής κυβέρνησης, παραμένει σχεδόν αμετάβλητο τα τελευταία χρόνια και σταθερά πάνω από το 100% του ΑΕΠ, χωρίς τάσεις μείωσης.

Τα προβλήματα που δημιουργούνται από το υψηλό δημόσιο χρέος γίνονται ιδιαίτερα έντονα το 2009, με τη μεγάλη στενότητα που επικρατεί στις εγχώριες και διεθνείς χρηματαγορές. Με βάση τα στοιχεία της Εισηγητικής Έκθεσης, οι δανειακές ανάγκες του Ελληνικού Δημοσίου το 2009 θα είναι περί τα 40 δις ευρώ. Αν σε αυτά προστεθεί ο δανεισμός για την ενίσχυση του τραπεζικού συστήματος, τότε το ποσό μπορεί να ξεπεράσει και τα 60 δις. Η αναζήτηση τόσο μεγάλων ποσών σε μια περίοδο πιστωτικής στενότητας και μεγάλης ζήτησης, από χώρες όπως οι ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ισπανία, κ.α. που θα έχουν μεγάλα δημοσιονομικά ελλείμματα, είναι πιθανό να οδηγήσει σε περαιτέρω διεύρυνση των περιθωρίων επιτοκίων (spreads) μεταξύ ελληνικών και γερμανικών ομολόγων. Από την άλλη πλευρά, η γενικότερη μείωση των επιτοκίων θα επηρεάσει πτωτικά το κόστος δανεισμού, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει συνολικά σε μικρή μόνο ή και καθόλου αύξηση του κόστους δανεισμού.

Σε άλλα στοιχεία του προϋπολογισμού, οι δημόσιες επιχειρήσεις εξακολου-

θούν να παρουσιάζουν σημαντικά ελλείμματα (αύξηση 10,7% το 2008), αν και το 2009 προβλέπεται μικρή μείωση. Η σημαντική προσπάθεια (νόμοι 3429/2005 και 3697/2008) εξορθολογισμού της λειτουργίας των δημόσιων επιχειρήσεων, συγκράτησης των μισθολογικών αυξήσεων και μεγαλύτερης διαφάνειας, πρέπει να συνεχιστεί και να ενταθεί. Την ίδια στιγμή, οι δανειακές ανάγκες των οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης και των ΟΤΑ διευρύνονται, παρά την αυξημένη χρηματοδότηση από τον κρατικό προϋπολογισμό.

Συμπερασματικά, από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι η επίτευξη των στόχων του προϋπολογισμού του 2009, χωρίς πρόσθετα μέτρα και χωρίς ανατροπή του γενικότερου οικονομικού περιβάλλοντος προς το ευνοϊκότερο, θα είναι πολύ δύσκολη, αν όχι αδύνατη. Οι δυνατότητες για άσκηση γενικευμένης επεκτατικής πολιτικής, ενόψει της σημαντικής επιβράδυνσης της οικονομικής δραστηριότητας, είναι πολύ περιορισμένες, όχι μόνο λόγω των περιορισμών του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης, αλλά κυρίως λόγω περιορισμών του τίθενται πλέον από τις χρηματαγορές.

Μια γενικευμένη χαλάρωση της δημοσιονομικής πολιτικής θα δώσει ένα αρνητικό σήμα στις αγορές και αυτό θα έχει δυσμενείς συνέπειες στο κόστος χρηματοδότησης της οικονομίας γενικότερα. Εξάλλου, μια γενικευμένη επεκτατική δημοσιονομική πολιτική, σε μια χώρα με σημαντικό έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών μπορεί να επιδεινώσει περαιτέρω το έλλειμμα αυτό, χωρίς να τονώσει ανάλογα

την εγχώρια οικονομική δραστηριότητα. Θα πρέπει τέλος να αναφερθεί για μια ακόμη φορά ότι, με βάση τα στοιχεία των τελευταίων ετών, η δημοσιονομική πολιτική ήταν επεκτατική – σε μια περίοδο ανοδικής οικονομικής δραστηριότητας - χωρίς προσπάθεια δημιουργίας πλεονασμάτων στον προϋπολογισμό (αντικυκλική πολιτι-

κή). Η δημοσιονομική πολιτική ήταν έντονα προκυκλική και τα ελλείμματα ήταν πάνω από το 3% του ΑΕΠ, με εξαίρεση το 2006. Τώρα που η οικονομική επιβράδυνση είναι προ των πυλών και θα επιβαλλόταν η άσκηση μιας πιο επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής για να τονωθεί η ζήτηση, δεν υπάρχουν πλέον τα περιθώρια.

3. ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

3.1 Μακροοικονομικές Εξελίξεις

Οικονομική Δραστηριότητα το 2008

Νέα υποχώρηση του ετήσιου ρυθμού μεγέθυνσης του ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας σημειώνεται το τρίτο τρίμηνο του 2008, στο 3,1%, ποσοστό που είναι το χαμηλότερο της τελευταίας τριετίας. Αυτό προκύπτει από τα πρόσφατα στοιχεία Εθνικών Λογαριασμών (Νοέμβριος 2008) που δημοσίευσε η ΕΣΥΕ, στα οποία περιλαμβάνονται σημαντικές μεταβολές για το επίπεδο του ΑΕΠ και των βασικών οικονομικών μεγεθών που το συγκροτούν από το 2000, οι οποίες θα αναφερθούν στη συνέχεια. Σε ότι αφορά το ΑΕΠ, προκύπτει χαμηλότερος μέσος ρυθμός ανόδου του την πενταετία 2001-2005 με τα νέα δεδομένα, 4,2% έναντι 4,4%. Από την άλλη πλευρά, η διετία 2006-2007 χαρακτηρίζεται από οριακά ισχυρότερη ανάπτυξη, 4,3% αντί 4,1%. Για το 2008, βάσει των αναθεωρημένων στοιχείων, την περίοδο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου το ΑΕΠ ανέρχεται κατά 3,3% σε σύγκριση με το ίδιο διάστημα πέρυσι, έναντι 4,2% ως προς το 2006. Σε αυτά τα επίπεδα κινούνται και οι τελευταίες προβλέψεις των διεθνών οργανισμών για το σύνολο του έτους, καθώς εκτιμούν ρυθμό 3,2% (ΟΟΣΑ και ΔΝΤ) και 3,1% η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Πίνακας 3.3). Στην πρώτη εκτίμηση καταλήγει και το Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών στην εισηγητική έκθεση του προϋπολογισμού για το 2009.

Κύριοι προσδιοριστικοί παράγοντες της οικονομικής δραστηριότητας εξακολουθούν να είναι η τελική κατανάλωση και οι επενδύσεις, αμφότεροι όμως ιδιαίτερα εξασθενημένοι σε σχέση με προηγούμενα έτη. Βελτίωση παρατηρείται μόνο στον εξωτερικό τομέα, καθώς αμβλύνεται η αρνητική συμβολή του στο ΑΕΠ.

Αναλυτικότερα, η τελική κατανάλωση ενισχύεται κατά 2,6% στα τρία πρώτα τρίμηνα του 2008, 1,3 εκατοστιαίες μονάδες λιγότερο από ότι την αντίστοιχη περίοδο του 2007. Καθοριστική για την εξέλιξη αυτή είναι η υποτονικότερη πορεία των λιανικών πωλήσεων και η εκτίναξη του δείκτη τιμών καταναλωτή. Από τους νέους υπολογισμούς των εθνικολογιστικών στοιχείων, προέκυψε υπερεκτίμηση της ανόδου της τελικής κατανάλωσης από το 2001 μέχρι το 2007 (μέση ετήσια άνοδος 3,8% αντί 4,1%).

Οι επενδύσεις εμφανίζουν τη μεγαλύτερη επιβράδυνσή τους από το 2004. Το ύψος τους το διάστημα Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου φέτος είναι μόλις 1,7% μεγαλύτερο από εκείνο των ίδιων μηνών το 2007, όταν το σχετικό ποσοστό αύξησης ως προς το 2006 ήταν διψήφιο (12,3%). Η καθίζηση των επενδύσεων προέρχεται από την κατακόρυφη πτώση των επενδύσεων

στις κατοικίες και τη μικρότερης έκτασης μείωση των επενδύσεων στις λοιπές κατασκευές. Επισημαίνεται ότι η εικόνα των επενδύσεων το 2008 σε σχέση με το παρελθόν θα ήταν δυσμενέστερη με τα παλιά στοιχεία της ΕΣΥΕ, σύμφωνα με τα οποία ο ρυθμός ανόδου τους τα έτη 2001-2006 έφθανε το 8,9%, αντί του 4,2% μετά την επανεκτίμηση.

Οι εξαγωγές είναι το μόνο συστατικό στοιχείο της συνολικής ζήτησης που ενισχύεται περισσότερο το 2008 από ότι το περασμένο έτος, γεγονός που οφείλεται πάντως στη σημαντική βελτίωσή τους το α' τρίμηνο, παρά στη συνέχεια του έτους. Από τις αρχές του χρόνου μέχρι και τον Σεπτέμβριο αυξάνονται κατά 4,3%, από 2,7% το αντίστοιχο εννιάμηνο του 2007. Η άνοδός τους σε ποσοστό 8,3% το α' τρίμηνο δε συνεχίστηκε λόγω της ισχυροποίησης του ευρώ έναντι των περισσότερων νομισμάτων έως τα μέσα Ιουλίου και της κάμψης της οικονομικής ανάπτυξης διεθνώς. Για τα παλαιότερα έτη, από το 2000 και μετά, προκύπτει εντονότερη εξαγωγική δυναμική μετά την αναθεώρηση των στοιχείων (+4,3% το 2001-2007 έναντι +3,4%).

Στο άλλο σκέλος του εξωτερικού τομέα, οι εισαγωγές κινούνται υποτονικά, με ρυθμό αύξησης 1,3%, κατά πολύ μικρότερο του 7,3% πέρυσι. Χαρακτηριστικό της πορείας τους είναι ότι το γ' τρίμηνο του 2008 υποχωρούν σε σύγκριση με το αντίστοιχο περυσινό τρίμηνο κατά -

8,2%, για πρώτη φορά από το β' τρίμηνο του 2005. Το γεγονός αυτό συνδέεται άμεσα με την μειωμένη εσωτερική ζήτηση εξαιτίας της λιγότερο εύρωστης οικονομικής δραστηριότητας. Από την άλλη πλευρά, η περιορισμένης έκτασης ενίσχυση των εισαγωγών σε συνδυασμό με την τόνωση των εξαγωγών ασκούν θετική επίδραση στον εξωτερικό τομέα συνολικά, καθώς η διάσταση εξαγωγών-εισαγωγών την περίοδο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2008 είναι κατά 4,5% μικρότερη αυτής το 2007. Αρκετά καλύτερη εικόνα των εμπορικών επιδόσεων για τα έτη 2000-2007 συνολικά δείχνουν τα αναθεωρημένα στοιχεία της ΕΣΥΕ, με τη διαφορά εισαγωγών-εξαγωγών ανά έτος να διευρύνεται σε ποσοστό 2,9% κατά μέσο όρο, όταν με τα παλαιότερα στοιχεία ξεπερνούσε το 10%.

Η ανεργία διατηρείται στα επίπεδα του 7,2% το γ' τρίμηνο του 2008, βελτιωμένη σε σχέση με το αντίστοιχο επίπεδό της το γ' τρίμηνο του 2007 (7,9%). Σταθερότητα παρατηρείται και στο ποσοστό αύξησης της απασχόλησης σε ετήσια βάση, που διατηρήθηκε στο 1% σε σύγκριση με το τρίμηνο Ιουλίου-Σεπτεμβρίου 2007. Ο πληθωρισμός υποχώρησε στο 2,9% τον Νοέμβριο για πρώτη φορά μετά από μία παρατεταμένη περίοδο έντονης ανοδικής πορείας. Η καθοδική τάση του συνδέεται άμεσα με τη μείωση των τιμών στα καύσιμα (βλ. κεφάλαιο 3.4).

Πίνακας 3.1

Εξέλιξη βασικών μακροοικονομικών μεγεθών –Τριμηνιαίοι Εθνικοί Λογαριασμοί
(προσωρινά αποτελέσματα, σταθερές τιμές 2000)

Τρίμηνο	ΑΕΠ		Τελική Κατανάλωση		Επενδύσεις		Εξαγωγές		Εισαγωγές	
	εκατ. €	(v/v-4)	εκατ. €	(v/v-4)	εκατ. €	(v/v-4)	εκατ. €	(v/v-4)	εκατ. €	(v/v-4)
2001	142.001	4.2%	127.979	4.1%	33.024	3.9%	33.878	-0.01%	52.882	1.2%
2002	146.885	3.2%	134.662	5.5%	33.441	-2.7%	31.034	-15.2%	52.219	-7.5%
2003*	155.082	3.2%	137.915	5.5%	39.133	-4.8%	32.126	-9.5%	53.97	-4.4%
2004*	162.706	3.6%	142.805	5.2%	39.179	-0.1%	36.591	-2.3%	55.729	1.4%
α' 2005	41.233	2.8%	36.544	3.9%	9.166	-10.5%	9.499	9.3%	13.968	0.03%
β' 2005	41.592	2.7%	36.823	3.5%	9.925	-1.4%	8.632	-4.1%	13.737	-2.6%
γ' 2005	42.07	2.9%	37.209	3.7%	9.065	-6.7%	10.055	8.6%	14.262	2.3%
δ' 2005	42.528	3.2%	37.523	3.7%	9.623	5.1%	9.928	3.0%	14.536	6.0%
2005*	167.423	2.9%	148.099	3.7%	37.779	-3.6%	38.114	4.2%	56.503	1.4%
α' 2006	43.005	4.3%	37.969	3.9%	9.524	3.9%	10.394	9.4%	14.889	6.6%
β' 2006	43.531	4.7%	38.264	3.9%	10.270	3.5%	10.568	22.4%	15.575	13.4%
γ' 2006	43.938	4.4%	38.669	3.9%	10.151	12.0%	10.607	5.5%	15.491	8.6%
δ' 2006	44.478	4.6%	38.961	3.8%	10.883	13.1%	10.695	7.7%	16.054	10.4%
2006*	174.952	4.5%	153.863	3.9%	40.828	8.1%	42.264	10.9%	62.009	9.7%
α' 2007	44.969	4.6%	39.493	4.0%	11.393	19.6%	10.534	1.3%	16.437	10.4%
β' 2007	45.283	4.0%	39.811	4.0%	10.810	5.3%	10.892	3.1%	16.230	4.2%
γ' 2007	45.737	4.1%	40.117	3.7%	11.412	12.4%	10.999	3.7%	16.786	8.4%
δ' 2007	46.024	3.5%	40.435	3.8%	11.138	2.3%	11.16	4.3%	16.711	4.1%
2007*	182.013	4.0%	159.856	3.9%	44.753	9.6%	43.585	3.1%	66.164	6.7%
α' 2008	46.421	3.2%	40.697	3.0%	11.360	-0.3%	11.394	8.2%	17.031	3.6%
β' 2008	46.932	3.6%	41.036	3.1%	12.345	14.2%	11.228	3.1%	17.654	8.8%
γ' 2008	47.137	3.1%	40.836	1.8%	10.497	-8.0%	11.187	1.7%	15.405	-8.2%

* προσωρινά στοιχεία

Πηγή: ΕΣΥΕ, αναθεωρημένα στοιχεία ΑΕΠ

Αποτιμώντας συνολικά τις διακυμάνσεις των βασικών μεγεθών το γ' τρίμηνο, διαπιστώνεται κλιμάκωση των επιπτώσεων της διεθνούς οικονομικής κρίσης στην ελληνική οικονομία. Αυτή, σε αντίθεση με τις περισσότερες αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες οικονομίες, αν και σαφώς επηρεάζεται, δεν προέρχεται κυρίως από το χρηματοπιστωτικό σύστημα (πχ. δεν υπάρχουν στην Ελλάδα παραδείγματα χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων που πτώχευσαν ή βρίσκονται στα πρόθυρα

πτώχευσης) και τις εξαγωγές, που έχουν πληγεί ελάχιστα και μόνο το τελευταίο τρίμηνο. Αντιθέτως, όπως συμβαίνει και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με την υφιστάμενη υποτονικότητα στην κατασκευή /αγορά κατοικιών και τις επενδύσεις γενικότερα, γεγονός που συνεπάγεται την υποχώρηση του πλούτου των νοικοκυριών. Η τελευταία μετακυλιέται στην κατανάλωση, συμπιέζοντας έτσι το ΑΕΠ.

Μεσοπρόθεσμες προοπτικές

Η ελληνική οικονομία, μέλος του πυρήνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υφίσταται μερικώς τις επιπτώσεις της ευρείας εξάπλωσης της χρηματοπιστωτικής κρίσης από τις ΗΠΑ σε αυτή. Σημαντικές ευρωπαϊκές τράπεζες εμφάνισαν από τα τέλη Σεπτεμβρίου προβλήματα ρευστότητας, που προέρχονται κυρίως από τη δραστηριότητα τους στις αγορές σύνθετων επενδυτικών προϊόντων, όπως αυτά που δρομολόγησαν την αστάθεια στις ΗΠΑ. Σε ότι αφορά το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα, καθώς δεν έχει εκτεθεί σε «τοξικά» ομόλογα, οι όποιες πιθανότητες διατάραξης της ευστάθειάς του μπορούν να προκύψουν από το βαθμό στον οποίο αυτό έχει προχωρήσει στη χορήγηση δανείων που θα εμφανίσουν προβλήματα στην εξυπηρέτησή τους, εντός της χώρας και στις αγορές όπου δραστηριοποιείται διεθνώς. Στην πρόσφατη έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος⁹ τονίζεται ότι έχει ζητηθεί από τα ελληνικά τραπεζικά ιδρύματα κατά το σχεδιασμό των πολιτικών τους να συνεκτιμούν την αυξημένη πιθανότητα, εξαιτίας της αναταραχής στις χρηματοπιστωτικές αγορές και των νέων συνθηκών που διαμορφώνονται στο διεθνές οικονομικό και κανονιστικό περιβάλλον, να επηρεαστεί αρνητικά η ικανότητα εξυπηρέτησης των δανείων των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων τόσο στην Ελλάδα όσο και στις άλλες χώρες.

Η θωράκιση έναντι της κρίσης συνεπάγεται επιπρόσθετα βάρη για τα δημοσία οικονομικά. Αυτά έρχονται να προστεθούν στην υστέρηση των καθαρών εσόδων του φετινού προϋπολογισμού, σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση του προϋπολογισμού για το 2009, ενώ υψηλότερα των αρχικά σχεδιαζόμενων προβλέπεται ότι θα κινηθούν και οι δαπάνες, με αποτέλεσμα τη σημαντική διεύρυνση του ελλείμματος της γενικής κυβέρνησης. Επιπλέον, η παρέκκλιση του προϋπολογισμού από τους στόχους του πλήττει την αξιοπιστία της ελληνικής οικονομίας, με άμεσο αρνητικό αντίκτυπο στα επιτόκια δανεισμού του ελληνικού κράτους και τη δυνατότητα κάλυψης του δημόσιου χρέους.

Σε ότι αφορά την προσφορά στην εγχώρια οικονομία, σχεδόν όλοι οι σχετικοί δείκτες αυξάνονται με χαμηλότερους ρυθμούς σε σχέση με πέρυσι, ενώ κάποιοι από αυτούς υποχωρούν. Οι αντίζοες οικονομικές συνθήκες είναι αρκετά πιθανό να παραταθούν το νέο έτος, καθώς οι προσδοκίες για τους προσεχείς μήνες επιδεινώνονται, όπως προκύπτει από τα αποτελέσματα των ερευνών οικονομικής συγκυρίας. Στο σκέλος της ζήτησης παρατηρείται σαφής εξασθένηση, που συνδέεται με τις πιέσεις που ασκούνται στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον. Καλύτερη εικόνα από ότι το 2007 εμφανίζει η ζήτηση από το εξωτερικό. Αποκλιμακώνεται ωστόσο ραγδαία τους τελευταίους μήνες, στα πλαίσια της παγκόσμιας κάμψης των εμπορικών συναλλαγών, γεγονός που δεν αντισταθμίζεται από την υποχώρη-

⁹ Νομισματική Πολιτική (Ενδιάμεση Έκθεση), Τράπεζα της Ελλάδος, Νοέμβριος 2008

ση της ισοτιμίας του ευρώ έναντι του δολαρίου.

Το ενδεχόμενο παράτασης και επιδείνωσης του κλίματος αβεβαιότητας στο ελληνικό και το διεθνές περιβάλλον αποτυπώνεται στην εξέλιξη του εγχώριου Δείκτη Οικονομικού Κλίματος και του σχετικού δείκτη για την ΕΕ που υπολογίζει το IOBE. Αμφότεροι διαμορφώθηκαν τον Νοέμβριο στο χαμηλότερο επίπεδο από τη συγκρότησή τους το 1985, στις 66,7 και 70,5 μονάδες αντίστοιχα, 40 και 31,1 μονάδες χαμηλότερα από ότι βρίσκονταν ένα χρόνο νωρίτερα. Εξίσου αρνητικές είναι οι ενδείξεις από το Δείκτη Εμπιστοσύνης Καταναλωτή, που επίσης σημείωσε τη χαμηλότερη τιμή του διαχρονικά τον Οκτώβριο (-57 μονάδες).

Η σαφώς δυσμενέστερη σε σχέση με το παρελθόν κατάσταση της οικονομίας συνοψίζεται στο ρυθμό μεγέθυνσης της εγχώριας οικονομίας για το τρέχον έτος και στις προβλέψεις για το επόμενο. Το ΑΕΠ θα αυξηθεί κατά 3,2% φέτος, σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση του προϋπολογισμού του 2009, ρυθμός μικρότερος του 4% το 2007. Το 2009 προβλέπεται περαιτέρω επιβράδυνση της ανάπτυξης, στο επίπεδο του 2,7% (Πίνακας 3.3). Χαμηλότερα αυτών των εκτιμήσεων του Υπουργείου Οικονομίας κινούνται οι αντίστοιχες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (3,1% το 2008, 2,5% για τον ερχόμενο χρόνο) και του ΟΟΣΑ (3,2% και 1,9%).

Το IOBE συνεκτιμώντας όλα τα δεδομένα θεωρεί ότι ο ρυθμός ανόδου του

ΑΕΠ το 2009 θα επιβραδυνθεί στο 2% περίπου. Άλλωστε, η σύγκλιση των πλέον πρόσφατων εκθέσεων των διεθνών οργανισμών και του προσχεδίου του προϋπολογισμού του 2009 σε ρυθμό ανάπτυξης στην Ελλάδα μικρότερο του 3,5% το 2008, συμπίπτει με την πρόβλεψη που έχει διατυπωθεί από το IOBE νωρίτερα αυτή τη χρονιά, στην έκθεση του Ιουνίου. Η σαφώς υποτονικότερη σε σχέση με πέρυσι πορεία της εγχώριας ζήτησης, κύριου "στυλοβάτη" της ελληνικής οικονομίας, πρωτίστως εξαιτίας της πτώσης των επενδύσεων, θα εξισορροπηθεί ως ένα βαθμό από τις καλύτερες επιδόσεις του εξωτερικού τομέα. Αυτό το γεγονός θα αποτρέψει την περαιτέρω εξασθένηση της δυναμικής της ελληνικής οικονομίας, ενώ ενισχυτικά για την κατανάλωση και συνεπακόλουθα για το ΑΕΠ αναμένεται να λειτουργεί η σημαντική αποκλιμάκωση του πληθωρισμού τους τελευταίους μήνες του έτους.

Ωστόσο, παρά την υποχώρησή του το Νοέμβριο σε επίπεδα χαμηλότερα εκείνων πριν ένα χρόνο, ο μέσος ρυθμός μεταβολής των τιμών από τις αρχές το 2008 θα διαμορφωθεί στα υψηλότερα επίπεδα στην μετά ΟΝΕ εποχή. Η κατακόρυφη πτώση των τιμών του πετρελαίου και των βασικών κατηγοριών εμπορευμάτων έχει οδηγήσει σε αποκλιμάκωση τον πληθωρισμό, όμως οι ευνοϊκές επιπτώσεις θα γίνουν περισσότερο αισθητές το 2009. Διαφορετική ήταν η εξέλιξη του δομικού πληθωρισμού (εκτός ενέργειας και τροφίμων): σημείωσε περιορισμένη άνοδο, τάση όμως

που δε φαίνεται να αντιστρέφεται, λόγω του έντονα αυξανόμενου κόστους εργασίας ανά μονάδα παραγόμενου προϊόντος (που επηρεάζει επίσης αρνη-

τικά την ανταγωνιστικότητα) και των δευτερογενών συνεπειών των προγενέστερων αυξήσεων σε πετρέλαιο και εμπορεύματα.

Πίνακας 3.2

Εγχώρια Δαπάνη και Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν – Εκτιμήσεις Ευρωπαϊκής Επιτροπής
(σε σταθερές αγοραίες τιμές έτους 1995)

	2006	2007	2008	2009
<i>Ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές</i>				
Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν	4,5	4,0	3,1	2,5
Ιδιωτική Κατανάλωση	4,8	3,0	2,6	2,2
Δημόσια Κατανάλωση	0,0	7,7	2,9	2,7
Ακαθάριστες Επενδύσεις Παγίου Κεφαλαίου	9,2	4,9	3,2	2,8
Εξοπλισμός	14,2	9,1	8,0	5,3
Τελική Ζήτηση	5,8	4,7	3,0	2,5
Εξαγωγές Αγαθών και Υπηρεσιών	10,9	3,1	4,2	3,1
Εισαγωγές Αγαθών και Υπηρεσιών	9,7	6,7	2,6	2,5
Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα	4,0	3,2	2,7	2,0
Απασχόληση	2,1	1,3	1,0	0,9
Αποδοχές Εργαζομένων κατά Κεφαλή	1,0	9,1	8,1	7,4
Πραγματικό Μοναδιαίο Κόστος Εργασίας	-1,3	6,3	5,9	5,7
Αποπληθωριστής ΑΕΠ	3,2	2,9	3,7	3,3
Αποπληθωριστής Ιδιωτικής Κατανάλωσης	3,5	3,2	4,5	3,9
Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή	3,3	3,0	4,4	3,5
<i>Συμβολή στη μεταβολή του πραγματικού ΑΕΠ</i>				
Εγχώρια Ζήτηση	5,5	4,6	3,1	2,6
Καθαρές Εξαγωγές	-0,3	1,0	-0,1	0,0
Αποθέματα σε κατοικίες	-0,6	1,5	0,1	-0,2
<i>Σε ποσοστό του ΑΕΠ</i>				
Εμπορικό Ισοζύγιο	-16,8	-18,7	-18,9	-19,1
Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης	-2,8	3,5	-2,5	-2,2
Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών	-11,4	-14,0	-14,3	-15,0
Ακαθάριστο Χρέος Γενικής Κυβέρνησης	95,9	94,8	93,4	92,2
<i>Σε ποσοστό</i>				
Ανεργία (% του εργατικού δυναμικού)	8,9	8,3	9,0	9,2

Πηγή: European Commission, Economic Forecasts, Autumn 2008

Πίνακας 3.3

Σύγκριση Προβλέψεων για επιλεγμένους Οικονομικούς Δείκτες για τα έτη 2007- 2009
(σε σταθερές αγοραίες τιμές 1995, ετήσιες % μεταβολές)

	ΥΠΟΙΟ			ΕΕ			ΟΟΣΑ			ΔΝΤ		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2007	2008	2009
ΑΕΠ	4,0	3,2	2,7	4,0	3,1	2,5	4	3,2	1,9	4,0	3,2	2,0
Τελική Ζήτηση	:	:	:	4,7	3,0	2,5	4,6	1,8	2	:	:	:
Ιδιωτ. Κατανάλωση	3,0	2,3	2,2	3,0	2,6	2,2	3,2	2,4	2,3	:	:	:
Ακαθ. Επενδ. Παγίου Κεφαλαίου	4,9	0,1	1,5	4,9	3,2	2,8	4,9	-0,5	1,0	:	:	:
Ανεργία (%)	8,0	7,5	7,5	8,3	9,0	9,2	8,1	7,6	8,0	:	:	:
Αποπληθωριστής ΑΕΠ	:	:	:	2,9	3,7	3,3	2,9	3,5	3,8	:	:	:
Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης (% ΑΕΠ)	-3,4	-2,5	-2,0	-3,5	-2,5	-2,2	-3,7	-2,8	-2,7	:	:	:
Ακαθ. Δημόσιο Χρέος (% ΑΕΠ)	94,8	93,1	91,4	94,8	93,4	92,2	:	:	:	:	:	:

Πηγή: Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 2009, Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, Νοέμβριος 2008, European Commission, Economic forecasts, Autumn 2008, OECD Economic Outlook No 84 Preliminary edition, November 2008, IMF World Economic Outlook October 2008.

Στο πεδίο των επενδύσεων, όπου σημειώνεται και η μεγαλύτερη συγκράτηση φέτος, δεν προβλέπεται ιδιαίτερη βελτίωση των προοπτικών τον καινούργιο χρόνο, όπως εκτιμούν όλοι οι διεθνείς οργανισμοί. Οι κυριότερες αρνητικές επιδράσεις το τρέχον έτος προήλθαν από την πτώση των επενδύσεων στις κατοικίες (-32,7% την περίοδο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου) και τις λοιπές κατασκευές (-18,3%)¹⁰, λόγω της ισχνής ζήτησης και της περιοριστικής πιστωτικής πολιτικής από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Η πιστωτική στενότητα εκτιμάται ότι θα αποτελέσει βασικό ανασταλτικό παράγοντα και κατά τη νέα χρονιά. Παρόμοια θα λειτουργήσει και η περιογή του προγράμματος δημοσίων επενδύσεων κατά 8,8%¹¹. Ωστόσο, για το σύνολο των επενδύσεων παγίου οι κεφαλαίου

οι προβλέψεις δίστανται, με το Υπουργείο Οικονομίας και τον ΟΟΣΑ να διαβλέπουν επιτάχυνσή τους και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το αντίθετο. Το δυσοίωνα επενδυτικό περιβάλλον αντανakλάται άλλωστε στη συνεχή μείωση του Δείκτη Οικονομικού Κλίματος στις Κατασκευές, που βρέθηκε τον Νοέμβριο στις 78,8 μονάδες, τιμή που είναι η χαμηλότερη από το Φεβρουάριο του 2006.

Ο εξωτερικός τομέας της οικονομίας διατηρεί τη βελτίωση που παρουσιάζει από την αρχή της χρονιάς και μετά τα το τέλος του τρίτου τριμήνου. Εντούτοις, με εξαίρεση τη δυναμική πορεία τους το α' τρίμηνο του έτους, οι εξαγωγές επιβραδύνονται συνολικά στα δύο επόμενα τρίμηνα σε σύγκριση με το 2007, εξέλιξη που υπερκαλύπτεται από τη μεγαλύτερη αποδυνάμωση των εισαγωγών. Η πιθανότητα μεταστροφής της καλής εικόνας στο σύνολο του

¹⁰ Τριμηνιαίοι Εθνικοί Λογαριασμοί, γ' τρίμηνο 2008, ΕΣΥΕ

¹¹ Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 2009

έτους, αν και μικρή, δεν μπορεί να αποκλειστεί, και θα κριθεί, από τη μια πλευρά από την πορεία της εγχώριας ζήτησης το δ' τρίμηνο, και από την άλλη, από το βαθμό επηρεασμού των εμπορικών συναλλαγών της χώρας από τα τεκταινόμενα στην παγκόσμια οικονομία και την αρρυθμία στα μεγάλα λιμάνια της χώρας.

Σε ότι αφορά την ανεργία, παρά την αναμενόμενη ενίσχυσή της κατά το δ' τρίμηνο αναμένεται να διαμορφωθεί σε μέση ετήσια βάση σε επίπεδο κάτω του 8% το 2008. Το ενδεχόμενο ενισχύεται από το ότι περίπου αυτό το ύψος ανεργίας εκτίμησαν τελευταία ο ΟΟΣΑ και το Υπουργείο Οικονομίας.

Σε ότι αφορά τη δημοσιονομική διαχείριση επιγραμματικά¹², η απόκλιση των στόχων του προϋπολογισμού από τα αποτελέσματα της εκτέλεσής του αποτυπώνεται στις εκτιμήσεις που περιλαμβάνονται στην εισηγητική έκθεση του προϋπολογισμού για το 2009 (Νοέμβριος 2008). Τα καθαρά έσοδα αναμένεται να αυξηθούν κατά 10,1%, αντί όμως στόχου 13%. Οι συνολικές δαπάνες θα μεγεθυνθούν σε ποσοστό 8,5%, 2,5 εκατοστιαίες μονάδες περισσότερο από ότι είχε σχεδιαστεί. Η υστέρηση των εσόδων οφείλεται στη χαμηλότερη αύξηση κατά 7,4% και 5,0% από το αρχικά προβλεπόμενο, των εισπράξεων φόρων κατανάλωσης και φόρων συναλλαγών, δηλαδή των έμμεσων φόρων. Στην πλευρά το δαπανών, παρατηρείται υπέρβαση του στόχου κυρίως στις δαπάνες για ασφάλισή-κοινωνική προστασία, κατά 2,2%. Ως αποτέλεσμα, το έλλειμμα της γενικής κυβέρνη-

σης θα ανέλθει στο 2,5% του ΑΕΠ, σημαντικά μεγαλύτερο του 1,6% που αποτελούσε το στόχο για αυτή τη χρονιά. Η έλλειψη πειθαρχίας στα δημόσια οικονομικά συμβάλλει στο αρνητικό κλίμα για την ελληνική οικονομία, που αντανakλάται στην αύξηση του κόστους δανεισμού της χώρας. Αυτό αντικατοπτρίζεται μερικώς στη διεύρυνση του επιτοκιακού περιθωρίου των ελληνικών ομολόγων έναντι των αντίστοιχων γερμανικών, έως και στις 220 μονάδες βάσης, αν και το μεγαλύτερο μέρος της διεύρυνσης οφείλεται στη διεθνή κρίση και τον «επαναπατρισμό» κεφαλαίου στις ΗΠΑ και τη Γερμανία.

Οι στόχοι του προϋπολογισμού για το 2009 είναι αρκετά αισιόδοξοι και όπως αναλύθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο δύσκολα επιτεύξιμοι: ενίσχυση των καθαρών εσόδων κατά 15%, των δαπανών κατά 9,1% και συρρίκνωση του ελλείμματος στο 2,0%. Η αύξηση των εσόδων επιδιώκεται να προέλθει κυρίως από τους άμεσους φόρους (+18,0%, έναντι +14,2% φέτος) και λιγότερο από τους έμμεσους (+9,7% από +9,1%), ενώ στο σκέλος των δαπανών η άνοδος οφείλεται στις δαπάνες για ασφάλιση, περίθαλψη, κοινωνική προστασία (+12,9%) και τις αποδοχές-συντάξεις (+10,2%). Ωστόσο, οι συνθήκες ηπιότερης ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας τη διετία 2008-2009 δυσχεραίνουν την αύξηση των εσόδων. Η εγχώρια κατανάλωση, κύρια προωθητική δύναμη στην πορεία της χώρας προς την ΕΕ και εντός αυτής, και ταυτόχρονα βασική πηγή κρατικών εσόδων, εμφανίζει ήδη σημάδια «κόπωσης». Μεγαλύτερη είναι η αποκλιμάκωση στις επενδύσεις, το δεύτερο πυλώνα στήριξης της οικονομικής μεγέθυνσης στην Ελλάδα, με ανάλογες επιπτώσεις στο ΑΕΠ και το

¹² Εμπεριστατωμένη ανάλυση της Οικονομικής και Δημοσιονομικής Πολιτικής πραγματοποιείται στο κεφάλαιο 2.2.

εισόδημα. Υπό αυτό το πρίσμα, κρίνεται ιδιαίτερα αβέβαιη η επίτευξη του στόχου αύξησης των εσόδων.

Γενικότερα, όπως και η εκτέλεση του προϋπολογισμού το ερχόμενο έτος, η πορεία της ελληνικής οικονομίας το 2009 θα αναδείξει περισσότερο το όρια του εφαρμοζόμενου αναπτυξιακού υποδείγματος, που στηρίζεται στην εγχώρια κατανάλωση και τις επενδύσεις, καθιστώντας την εγχώρια οικονομία ιδιαίτερα εσωστρεφή. Διέξοδο στην τρέχουσα κατάσταση μπορεί να προσφέρει μια διαφορετική αναπτυξιακή πολιτική, με δύο βασικές κατευθυντήριες γραμμές: πρώτον, τη σταδιακή προώθηση των εξαγωγών, ούτως ώστε να τονωθεί η εξωστρέφεια και παράλληλα να χαλαρώσει η εξάρτηση από την καταναλωτική δαπάνη στο εσωτερικό της χώρας. Δεύτερον τη συσσώρευση των εθνικών αποταμιεύσεων-πόρων που μπορούν να κατευθυνθούν σε επενδύσεις, τακτική που θα μετριάσει και το πρόβλημα του ελλείμματος στο ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Για την κίνηση προς αυτή την κατεύθυνση απαιτείται η λήψη μέτρων για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας (ενίσχυση της προσφορά αγαθών και υπηρεσιών) καθώς και ο περιορισμός του ελλείμματος του δημοσίου τομέα.

3.2 Εξελίξεις και Προοπτικές σε βασικούς τομείς της οικονομίας

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται οι τριμηνιαίοι δείκτες δραστηριότητας που καταρτίζει η ΕΣΥΕ και οι οποίοι αποτυπώνουν την πορεία του κύκλου εργασιών των επιχειρήσεων σε κλάδους των Κατασκευών, του Εμπορίου και των Υπηρεσιών. Ταυτόχρονα παρουσιάζονται αντίστοιχοι κλαδικοί

δείκτες που κατασκευάζει το IOBE με βάση τις έρευνες οικονομικής συγκυρίας, τις οποίες διεξάγει στην Ελλάδα για πάνω από 20 χρόνια. Ο συνδυασμός των δεικτών αυτών και η συνεκτίμηση των τάσεων που προκύπτουν, συνεισφέρουν σε μία ευρύτερη απεικόνιση της πλευράς της προσφοράς της οικονομίας, αποτυπώνοντας με σαφήνεια την ένταση της εγχώριας ζήτησης.

Βιομηχανία

Σημαντική υποχώρηση κατά 2,4% καταγράφεται στη βιομηχανική παραγωγή την περίοδο Ιανουαρίου-Οκτωβρίου 2008 σε σύγκριση με την αντίστοιχη περυσινή περίοδο, όταν είχε σημειωθεί άνοδος της τάξης του 2%. Έτσι, η επέκταση του βιομηχανικού προϊόντος που σημειώθηκε κατά τους καλοκαιρινούς μήνες και προσεγγίζει τα υψηλότερα επίπεδα από το 2000 και μετά, δεν κατάφερε τελικά να αντισταθμίσει τη συνολική τάση μείωσης στην παραγωγή του γ' τριμήνου, με το σχετικό δείκτη να βρίσκεται κατά 1,9% χαμηλότερα σε σχέση με το επίπεδο του 2007, με αποτέλεσμα την περαιτέρω αποδυνάμωση της βιομηχανικής παραγωγής, η οποία έχει ξεκινήσει από το δ' τρίμηνο του 2006.

Στους επιμέρους τομείς της Βιομηχανίας, οι περισσότεροι ακολουθούν την τάση μείωσης που καταγράφεται στο σύνολο, αν και οι ρυθμοί διαφοροποιούνται κατά περίπτωση. Ενδεικτικά, η παραγωγή στα Ορυχεία -Λατομεία μειώνεται κατά 4%, ταχύτερα από τους αντίστοιχους δείκτες της Μεταποίησης (-2,9%) και του Ηλεκτρισμού-Φυσικού Αερίου-Νερού (-0,1%).

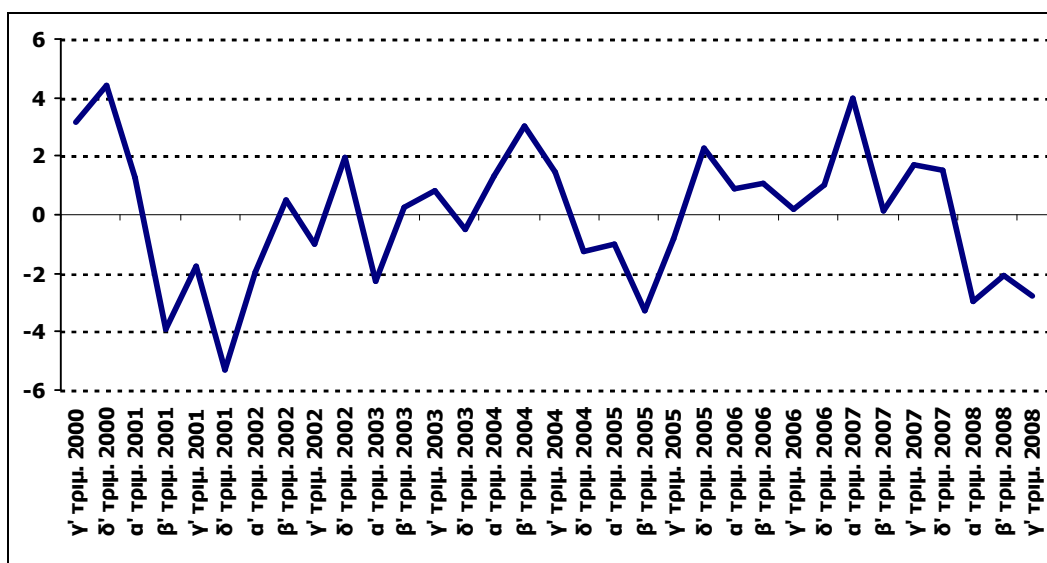
Στον τομέα της **Μεταποίησης**, η παραγωγή ενισχύθηκε την υπό εξέταση περίοδο σε 9 κλάδους, ενώ σε 14 κλάδους το προϊόν περιορίστηκε. Επιπροσθέτως όμως και σε απόλυτους όρους, όπου σημειώνεται άνοδος της παραγωγής αυτή είναι σημαντικά ηπιότερη σε σχέση με τους κλάδους όπου σημειώνεται υποχώρηση. Αναλυτικότερα, ο δείκτης παραγωγής στον κλάδο της Ανακύκλωσης σημείωσε αύξηση 5,7% σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2007, ενώ η άνοδος στους κλάδους των Ηλεκτρικών Συσκευών και του Εξοπλισμού μεταφορών – που γενικά έχουν μικρή παραγωγή – είναι της τάξης του 2,4%. Ο κλάδος των Τροφίμων και των Ποτών αυξάνει την παραγωγή του στο εξεταζόμενο διάστημα κατά 2%, ενώ στα περσινά επίπεδα κινείται η παραγωγή στα Πλαστικά (0,3%). Αντίθετα, στους κλάδους με μείωση παραγωγής, αυτός των Κλωστοϋφαντουργικών Υλών παρουσιάζει τη μεγαλύ-

τερη υποχώρηση (-28%) όταν την αντίστοιχη περίοδο πέρυσι, κατέγραφε άνοδο της τάξης του 6,4%. Έντονη είναι και η πτώση που παρατηρείται στις Συσκευές Ραδιοφωνίας, Τηλεόρασης και Τηλεπικοινωνιών και στις Μηχανές Γραφείου, κατά 26% και 23,7% αντίστοιχα, όμως πρόκειται για κλάδους με μικρή γενικά παραγωγή.

Πτώση της παραγωγής καταγράφεται και στον κλάδο **Ηλεκτρισμού - Φυσικού Αερίου – Νερού**, η οποία προέρχεται εξολοκλήρου από τη μείωση της παραγωγικής δραστηριότητας στην Παραγωγή και Διανομή Ηλεκτρικού Ρεύματος, όπου ο σχετικός δείκτης περιορίζεται κατά -1,9% σε σχέση με το αντίστοιχο δεκάμηνο του 2007. Αντίθετα, τόσο στην Παραγωγή και Διανομή Φυσικού Αερίου, όσο και στη Συλλογή- Καθαρισμό-Διανομή Νερού, οι δείκτες παραγωγής ξεπέρασαν τα επίπεδα του 2007 κατά 12,7% και 2,0% αντίστοιχα.

Διάγραμμα 3.1

Δείκτης Βιομηχανικής Παραγωγής στη Μεταποίηση
(% μεταβολή με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους)

Πηγή: ΕΣΥΕ

Στα **Ορυχεία – Λατομεία**, η αύξηση του δείκτη βιομηχανικής παραγωγής στους κλάδους Εξόρυξης Μεταλλευμάτων και Εξόρυξης Άνθρακα και Λιγνίτη κατά 4,1% και 0,9% αντίστοιχα την περίοδο Ιανουαρίου – Οκτωβρίου, δεν μπορεί να αντισταθμίσει τις αρνητικές επιδράσεις από τη μείωση στους κλάδους Άντλησης Αργού Πετρελαίου-Φυσικού Αερίου (κατά -18,5%) και Λοιπών Εξορυκτικών Δραστηριοτήτων (κατά -11,6%).

Σε σχέση με τις βασικές κατηγορίες αγαθών, προκύπτει ότι στην πτώση του συνολικού δείκτη το 2008, συμβάλλουν όλες οι κατηγορίες, εκτός από τα μη διαρκή καταναλωτικά αγαθά. Συγκεκριμένα, στα ενεργειακά προϊόντα ο σχετικός δείκτης περιορίστηκε κατά 1,2%, ενώ η σχετική μείωση στα διαρκή καταναλωτικά αγαθά έφθασε το 6,7%. Αντίθετα, ο Δείκτης Παραγωγής

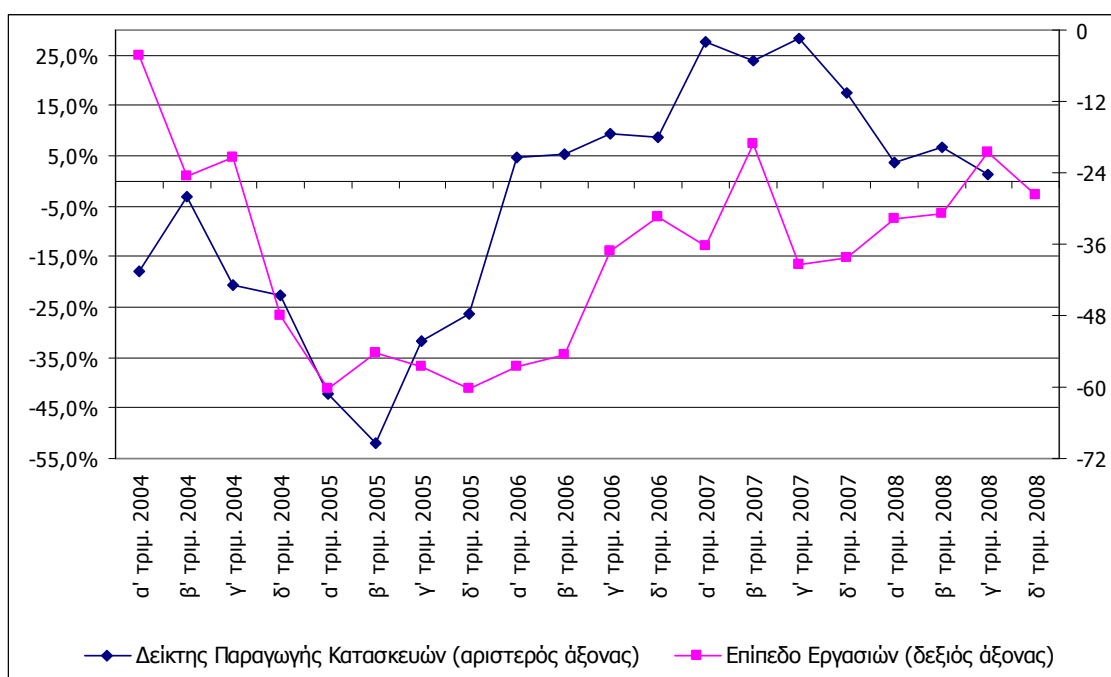
Μη Διαρκών Καταναλωτικών Αγαθών διατηρήθηκε στα περσινά επίπεδα, αφού σημείωσε συγκρατημένη άνοδο της τάξης του 0,5%.

Κατασκευές

Ο γενικός δείκτης παραγωγής του τομέα των Κατασκευών για το γ' τρίμηνο του 2008 κινείται ανοδικά κατά 1,4% σε σχέση με το γ' τρίμηνο του 2007, όταν για την ίδια περίοδο το 2007 η σχετική άνοδος έφθανε το 28,4%. Είναι προφανές ότι το 2007 σημειώθηκε μία εκρηκτική άνοδος της παραγωγής – η υψηλότερη της περιόδου 2002-2007 - η οποία δεν ήταν δυνατόν να επαναληφθεί φέτος, ωστόσο το γεγονός ότι η παραγωγή διατηρεί και ενισχύει ελαφρά αυτά τα επίπεδα θεωρείται θετικό.

Διάγραμμα 3.2

Δείκτης Παραγωγής στις Κατασκευές (ετήσιες μεταβολές) και Δείκτης Επίπεδου Εργασιών (διαφορά σταθμισμένων ποσοστών απαντήσεων για υψηλότερο – χαμηλότερο του κανονικού επιπέδου εργασιών)

Πηγή: ΕΣΥΕ – IOBE

Σε κάθε περίπτωση πάντως, η εκτεταμένη κατασκευαστική δραστηριότητα των τελευταίων ετών δίνει τη θέση της σε υποτονικότερη παραγωγή το 2008, γεγονός το οποίο αποδίδεται κατά κύριο λόγο στην επιβράδυνση της επενδυτικής δραστηριότητας, ιδιαίτερα στον οικιστικό τομέα. Ενδεικτικά, την περίοδο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2008 η συνολική οικοδομική δραστηριότητα ανήλθε σε 49.228 οικοδομικές άδειες, έναντι 58.272 αδειών που χορηγήθηκαν κατά το 2007, μειωμένες δηλαδή κατά 15,5%. Παράλληλα, ένα σημαντικό μερίδιο νέων κατοικιών παραμένει αδιάθετο στην αγορά, όταν ταυτόχρονα σημαντικά κατασκευαστικά έργα στη χώρα ολοκληρώθηκαν. Καθοριστική είναι επίσης η συμβολή της ανόδου των επιτοκίων, η οποία οδήγησε σε αύξηση του κόστους των στεγαστικών δανείων, επηρεάζοντας και την εγχώρια ζήτηση, ενώ η αστάθεια και η αβεβαιότητα που κυριαρχούν στις παγκόσμιες χρηματοοικονομικές αγορές συνέβαλαν επίσης αρνητικά στην κατασκευαστική δραστηριότητα.

Άλλωστε, από τις Έρευνες Οικονομικής Συγκυρίας που διεξάγει το IOBE, έχουν ήδη αποτυπωθεί οι πολύ ηπιότερες επιχειρηματικές προσδοκίες στον κλάδο το δ' τρίμηνο του 2008 καθώς ένα σημαντικό ποσοστό επιχειρήσεων αναμένει περαιτέρω κάμψη της παραγωγής του. Αυτό σημαίνει κατά την εκτίμηση του IOBE, όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 3.2, ότι η παραγωγή θα επιβραδυνθεί εκ νέου το δ' τρίμηνο και ενδεχομένως να σημειώσει αρνητική μεταβολή, κάτι που υποδηλώνει μείωση της παραγωγής.

Λιανικό Εμπόριο

Η χρηματοοικονομική δυσχέρεια της τελευταίας περιόδου, η πιστωτική στενότητα, η αβεβαιότητα για τις επιπτώσεις και τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης και η συνακόλουθη επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας, επηρεάζει και επηρεάζεται βεβαίως την πλευρά της κατανάλωσης. Ένας από τους πλέον χαρακτηριστικούς δείκτες όπου αποτυπώνονται με εύγλωττο τρόπο αυτές οι τάσεις είναι οι λιανικές πωλήσεις.

Πιο συγκεκριμένα από τα πιο πρόσφατα στοιχεία προκύπτει ότι ο Δείκτης Όγκου στο Λιανικό Εμπόριο (κύκλος εργασιών σε σταθερές τιμές) κινείται καθοδικά το γ' τρίμηνο του 2008, μετά την πρόσκαιρη άνοδο του το δεύτερο τρίμηνο του έτους. Συνολικά κατά το πρώτο εννιάμηνο του 2008 ο όγκος λιανικών πωλήσεων σημείωσε πτώση κατά 0,5% σε σχέση με το ίδιο διάστημα πέρυσι, έναντι ανόδου της τάξης του 2,8% το 2007 (σε σχέση με το 2006). Η επιβράδυνση αυτή, σε σύγκριση με το 2007, συνδέεται με την κάμψη του κύκλου εργασιών ιδιαίτερα κατά τους τελευταίους μήνες Ιούλιο -Σεπτέμβριο. Ωστόσο διαπιστώνεται ότι αυτή δεν είναι διαστρωματική και δεν αφορά όλους τους κλάδους. Αναλυτικότερα:

Έντονη υποχώρηση κατά το 2008 διαπιστώνεται στα καταστήματα Τροφίμων-Ποτών-Καπνού (-4,6%), στην Ένδυση-Υπόδηση (-2,9%) και στον κλάδο των Επίπλων-Ηλεκτρικών Ειδών-Οικιακού Εξοπλισμού (-2,4%). Αντίθετα, τα Μεγάλα Καταστήματα Τροφίμων και τα Πολυκαταστήματα παρουσιάζουν ήπια άνοδο της τάξης του 1,5% και 2,2% αντίστοιχα, ενώ ενι-

σχύθηκε το εμπόριο στους κλάδους των Φαρμακευτικών-Καλλυντικών (κατά 2,4%), αλλά ακόμα και στα Βιβλία – Χαρτικά.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η εξέλιξη του Δείκτη Κύκλου Εργασιών στο Εμπόριο, Συντήρηση και Επισκευή Αυτοκινήτων και Μοτοσυκλετών και Λιανικό Εμπόριο Καυσίμων και Λιπαντικών το γ' τρίμηνο του 2008, καθώς παρουσίασε μείωση κατά 1,8% σε σύγκριση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2007. Στον υποκλάδο Εμπορίας Αυτοκινήτων σημειώθηκε μείωση κατά 3,8%, όταν η αντίστοιχη μεταβολή για το γ' τρίμηνο του 2007 σε σχέση με το 2006 ήταν ανοδική, της τάξης του 24,7%, ενώ και στη Συντήρηση και Επισκευή Αυτοκινήτων ο δείκτης κινήθηκε καθοδικά, κατά -1,1%. Αντίθετα, βελτιώθηκαν τα αποτελέσματα στο Λιανικό Εμπόριο Καυσίμων και Λιπαντικών, παρουσιάζοντας αύξηση κατά 2,9% η οποία όμως συνδέεται με τις αυξημένες τιμές των καυσίμων το 2007.

Τα στοιχεία εξάλλου που προκύπτουν από τις Έρευνες Οικονομικής Συγκυρίας του IOBE στο Λιανικό Εμπόριο, συγκλίνουν στην εικόνα του δείκτη αυτού και κυρίως προοιωνίζονται συνέχιση – με ιδιαίτερη ένταση μάλιστα – της επιβράδυνσης. Συγκεκριμένα, ο Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών του Λιανικού Εμπορίου για την περίοδο Ιανουαρίου-Νοεμβρίου διαμορφώνεται κατά μέσο όρο κατά 12,7% χαμηλότερα από τον αντίστοιχο περυσινό, με το Εμπόριο Οχημάτων και Ανταλλακτικών (-17,8%), ειδών οικιακού εξοπλισμού (-17,1%) και υφασμάτων – ένδυσης - υπόδησης (-13,8%) να παρουσιάζουν έντονη επιδείνωση στις βραχυπρόθεσμες προσδοκίες τους. Με βάση μάλιστα τις επιχειρηματικές προσδοκίες που διατυπώνονται στο τελευταίο τρίμηνο του έτους, εκτιμάται υποχώρηση του δείκτη όγκου λιανικών πωλήσεων σε ακόμα χαμηλότερο επίπεδο στο επόμενο διάστημα.

Πίνακας 3.4

Ετήσιες Μεταβολές Δείκτη Όγκου στο Λιανικό Εμπόριο

Κατηγορίες καταστημάτων Λιανικού εμπορίου	Δείκτης Όγκου (2000=100,0)				Ετήσια Μεταβολή (07/06)
	Ιαν.-Σεπ. 2008	Ιαν.-Σεπ. 2007	Ιαν.-Σεπ. 2006	Ετήσια Μεταβολή (08/07)	
Γενικός Δείκτης	131,5	132,2	128,6	-0,5%	2,8%
Επιμέρους κατηγορίες καταστημάτων					
Μεγάλα καταστήματα τροφίμων	151,7	149,4	147,1	1,5%	1,7%
Πολυκαταστήματα	161,2	157,8	153,5	2,2%	2,8%
Τρόφιμα – Ποτά – Καπνός	102,7	107,7	108,8	-4,6%	-1,3%
Φαρμακευτικά-Καλλυντικά	139,2	136,0	134,1	2,4%	1,4%
Ένδυση-Υπόδηση	101,1	104,1	100,4	-2,9%	3,8%
Έπιπλα-Ηλεκτρικά Είδη-Οικιακός Εξοπλ.	141,6	145,1	134,1	-2,4%	8,1%
Βιβλία-Χαρτικά-Λοιπά είδη δώρων	131,4	129,2	122,4	1,6%	5,5%

Πηγή: ΕΣΥΕ

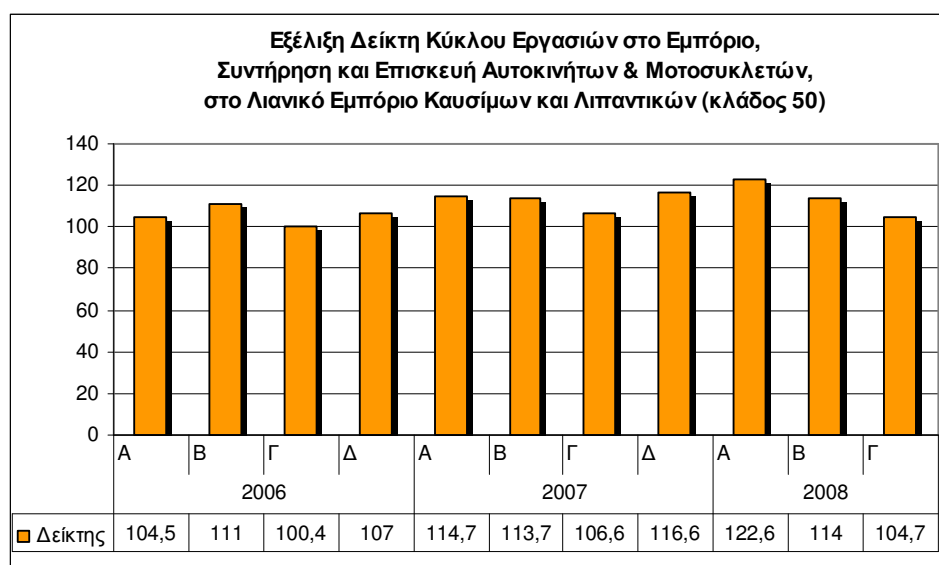
Πίνακας 3.5

Κλαδικοί Δείκτες Επιχειρηματικών Προσδοκιών στο Λιανικό Εμπόριο (1996-2006=100)

	<i>Ιαν.-Νοέμ 2007</i>	<i>Ιαν.-Νοέμ 2008</i>	<i>ποσοστιαία μεταβολή</i>
<i>Τρόφιμα – Ποτά – Καπνός</i>	121,3	113,7	-6,3
<i>Υφάσματα -Ένδυση - Υπόδηση</i>	138,9	119,7	-13,8
<i>Είδη Οικιακού εξοπλισμού</i>	130,7	108,3	-17,1
<i>Οχήματα – Ανταλλακτικά</i>	116,4	95,7	-17,8
<i>Πολυκαταστήματα</i>	120,8	115,9	-4,1
Σύνολο Λιανικού Εμπορίου	121,2	105,8	-12,7

Πηγή: IOBE

Διάγραμμα 3.3

Πηγή: ΕΣΥΕ

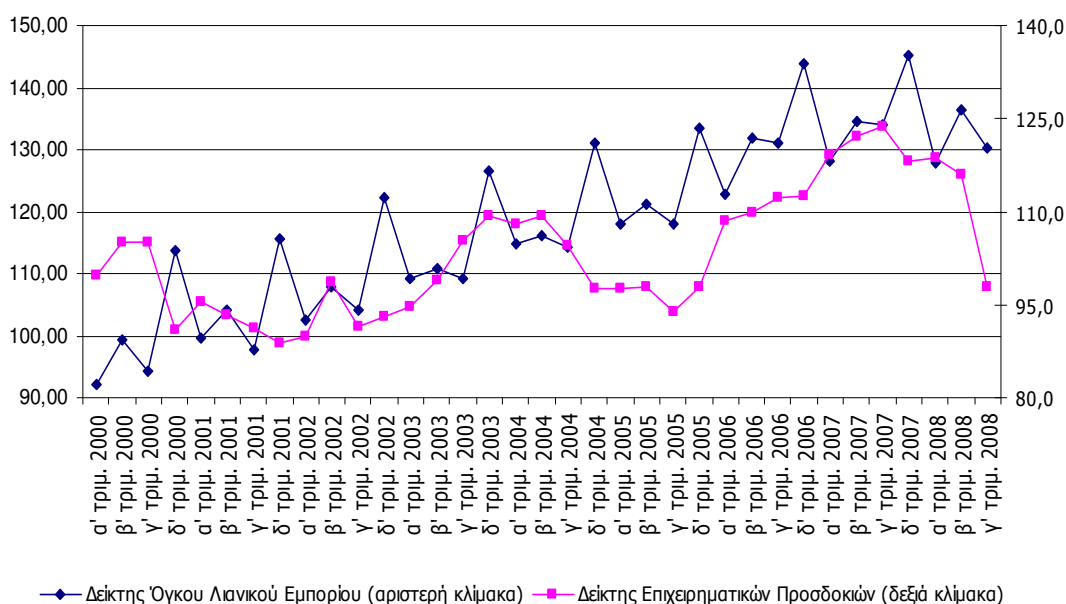
Χονδρικό Εμπόριο

Αντίθετα, με το Λιανικό, ο Δείκτης κύκλου Εργασιών στο Χονδρικό Εμπόριο κινήθηκε ανοδικά, κατά 13,9% το γ' τρίμηνο του 2008 σε σχέση με την ίδια περίοδο του 2007 και μάλιστα σημαντικά ταχύτερα από το 2007 (5,8%). Η άνοδος το γ' τρίμηνο του 2008 σε σχέση με το αντίστοιχο περυσινό, συνδέεται ως ένα βαθμό και με τη σταδιακή αποκατάσταση της ευρυθμίας στα λιμάνια της χώρας, καθώς το προηγούμενο διάστημα είχαν παρατηρηθεί δυσχέρειες στη διακίνηση των εμπορευμάτων. Πρόκειται δηλαδή για την παρουσία

ση σωρευμένης ζήτησης προηγούμενης περιόδου η οποία εκδηλώθηκε απλώς τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Γι' αυτό άλλωστε και σε σύγκριση με το δεύτερο τρίμηνο του 2008, ο δείκτης σημείωσε πτώση κατά 8,4%, επιβράδυνση η οποία αποτυπώνει τα συνολικά ποσά που έχουν τιμολογηθεί από τις επιχειρήσεις για πωλήσεις αγαθών. Θα πρέπει να τονιστεί ωστόσο ότι οι υψηλοί ρυθμοί αύξησης του κύκλου εργασιών στον κλάδο σημειώνονται κάθε χρόνο το β' τρίμηνο, λόγω των εκπτώσεων του καλοκαιριού, γεγονός που αιτιολογεί τη σημαντική μείωση του δείκτη μεταξύ των τριμήνων.

Διάγραμμα 3.4

Δείκτης Όγκου Λιανικού Εμπορίου (2000=100) και Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών στο Λιανικό Εμπόριο (1996-2006=100)

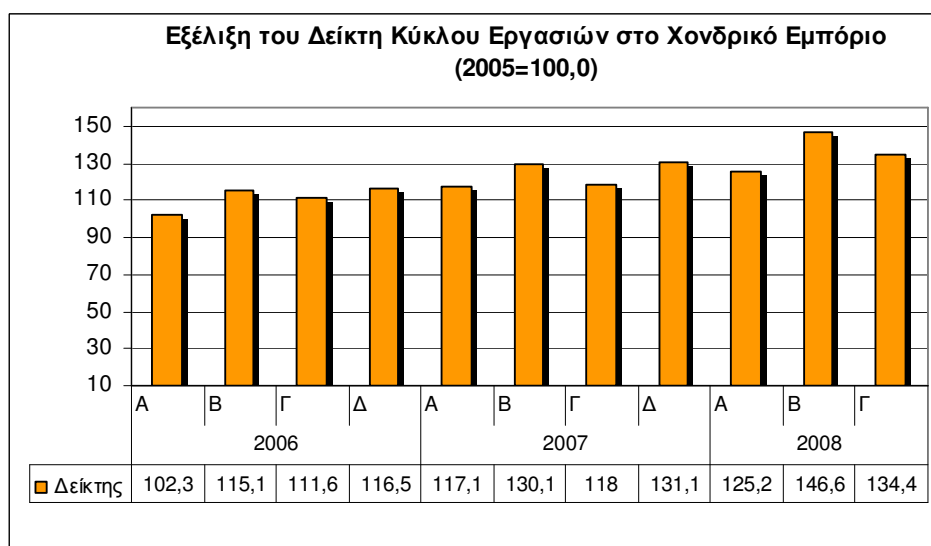

Πηγή: ΕΣΥΕ-ΙΟΒΕ

Τέλος όσον αφορά τις εισαγωγές και εξαγωγές το δωδεκάμηνο Νοεμβρίου 2007 - Οκτωβρίου 2008, σε σύγκριση με το αντίστοιχο δωδεκάμηνο Νοεμβρίου 2006-

Οκτωβρίου 2007, η συνολική αξία τους παρουσίασε αύξηση της τάξης του 2,6%, ενώ αντίθετα η συνολική αξία των εισαγωγών – αφίξεων υποχώρησε κατά 1,9%.

Διάγραμμα 3.5

Πηγή: ΕΣΥΕ

Υπηρεσίες

Η ΕΣΥΕ δημοσιεύει πλέον αρκετούς δείκτες κύκλου εργασιών στον τομέα των Υπηρεσιών οι οποίοι έχουν εξαιρετικό ενδιαφέρον, για την αποτύπωση της πορείας της ζήτησης¹³. Οι περισσότεροι συγκλίνουν στην εικόνα επιβράδυνσης και άρα κάμψης του κύκλου εργασιών εντός του έτους, όπως συμβαίνει και στους άλλους κλάδους - τομείς της οικονομίας. Εξαίρεση αποτελεί ο κλάδος των Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων που είναι ο μοναδικός που ενισχύεται το γ' τρίμηνο. Αναλυτικότερα, ο Δείκτης Κύκλου Εργασιών στις Υπηρεσίες Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων (κλάδος NACE 64) διαμορφώνεται κατά 1,6% υψηλότερα το γ' τρίμηνο του 2008 σε σχέση με το αντίστοιχο του 2007, οπότε και σημειώνει αύξηση κατά 6,6%, ενώ σε σχέση με το β' τρίμηνο του τρέχοντος έτους ο σχετικός δείκτης έχει αυξηθεί κατά 2,3%. Η συνεισφορά των Τηλεπικοινωνιών στο συγκεκριμένο δείκτη είναι σημαντική, καθώς ο κλάδος αυτός αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση αγοράς όπου ο ανταγωνισμός λειτουργεί υπέρ του καταναλωτή. Το αποτέλεσμα είναι η μείωση των τιμών, με άμεση επίδραση στο δείκτη τιμών καταναλωτή στις Επικοινωνίες, και η προσφορά προϊόντων βελτιωμένων ως προς την ποιότητα. Η έντονη προσπάθεια από την πλευρά των επιχειρήσεων τηλεπικοινωνιών εξακολουθεί να εντοπίζεται στη διείσδυση της ευρυζωνικότητας και των ενοποιημένων υπηρεσιών double play και triple play στο καταναλωτικό κοινό, αποτε-

λώντας τον κορμό της αναπτυξιακής τους στρατηγικής. Μάλιστα η αγορά αυτή δεν φαίνεται να πλήττεται από περιπτώσεις αναστολής λειτουργίας επιχειρήσεων, οι οποίες φαίνεται να αντιμετωπίζονται περισσότερο ως «διόρθωση» στη προσπάθεια διαμόρφωσης μιας νέας ισορροπίας στην αγορά.

Δύο ακόμα κλάδοι των υπηρεσιών, οι Υπηρεσίες Πληροφορικής (κλάδος NACE 72) και οι Άλλες Επιχειρηματικές Δραστηριότητες (NACE 74) εμφανίζουν κοινή μεν τάση το γ' τρίμηνο του έτους, αλλά διαφορετική ένταση στην πορεία τους. Και οι δύο όμως σημειώνουν άνοδο το 2008 σε σχέση με το 2007. Αναλυτικότερα ο Δείκτης Κύκλου Εργασιών στις Υπηρεσίες Πληροφορικής μειώθηκε το γ' τρίμηνο του 2008 κατά 9,4% σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2007, υποδηλώνοντας σημαντική επιβράδυνση του κλάδου. Ωστόσο λόγω των πολύ καλών επιδόσεων του κλάδου κατά το πρώτο εξάμηνο, ο μέσος δείκτης στο διάστημα Ιαν.-Σεπτ. 08 διαμορφώνεται στο 120,4 έναντι 116,3 το αντίστοιχο περσινό διάστημα, γεγονός που υποδηλώνει αύξηση του κύκλου εργασιών 3,5% σε σχέση με πέρυσι.

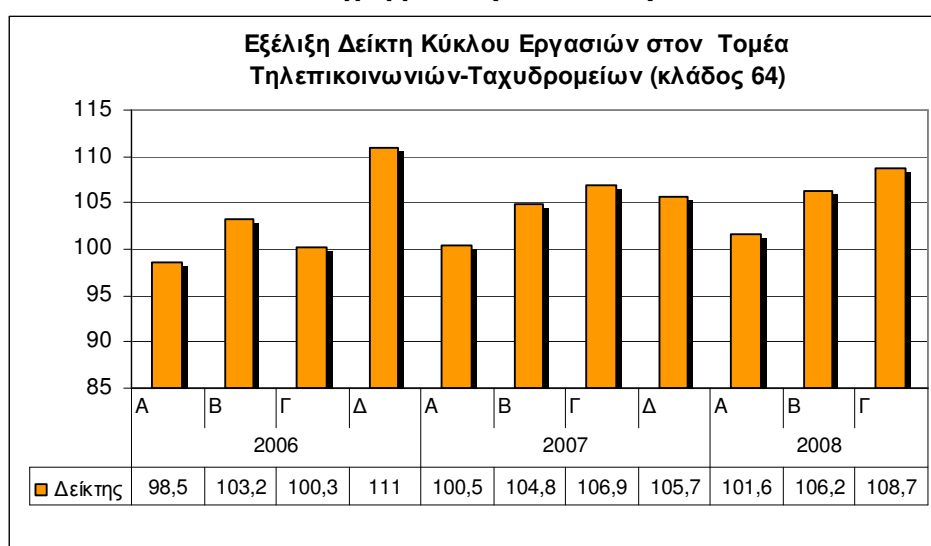
Στον κλάδο των Άλλων Επιχειρηματικών Υπηρεσιών, ο Δείκτης Κύκλου Εργασιών επίσης παρουσίασε κάμψη κατά 1,9% το γ' τρίμηνο του 2008 σε σύγκριση με το ίδιο τρίμηνο πέρυσι, όταν το 2007 κατέγραφε αντίστοιχα άνοδο της τάξης του 29,8%. Και σε αυτή την περίπτωση όμως ο δείκτης κύκλου εργασιών για ολόκληρο το 2008 έχει ενισχυθεί κατά 7,3%.

¹³ Οι δείκτες που επιλέγονται να παρουσιαστούν από το IOBE είναι κυρίως αυτοί για τους οποίους προκύπτουν πρόσθετα – συμπληρωματικά στοιχεία και από τις έρευνες συγκυρίας του IOBE, οπότε μπορεί να διαμορφωθεί μία ακόμα πιο ολοκληρωμένη εικόνα για αυτούς

Ο τομέας του Τουρισμού, καθοριστικός τομέας για την πορεία της ελληνικής οικονομίας, φαίνεται ότι διατήρησε τη δυναμική του το φετινό καλοκαίρι παρουσιάζοντας σημαντική ενίσχυση, παρά τις δυσμενείς οικονομικές συνθήκες διεθνώς. Το γ' τρίμηνο, περίοδο κατά την οποία διαχρονικά ανέρχεται στο υψηλότερο επίπεδο του μέσα στη χρονιά, ο δείκτης κύκλου εργασιών στον τουρισμό σημείωσε την υψηλό-

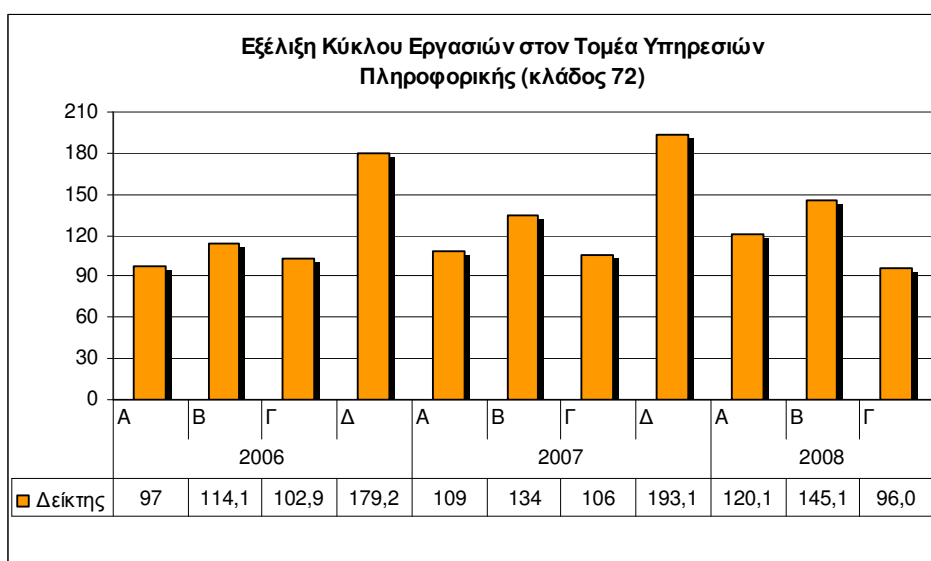
τερη τιμή του από το 2005, οπότε και συγκροτήθηκε. Σε σχέση με το ίδιο τρίμηνο του 2007 αυξήθηκε κατά 5,7%, ταχύτερα από ότι σε σχέση με το 2006 (+3,7%). Γενικότερα, κατά τα τρία πρώτα τρίμηνα του 2008 η πορεία του δείκτη είναι καλύτερη από το 2007, τάση που πιθανότατα θα διατηρηθεί και στο σύνολο του έτους.

Διάγραμμα 3.6 (2005 = 100)

Πηγή: ΕΣΥΕ

Διάγραμμα 3.7 (2005 = 100)

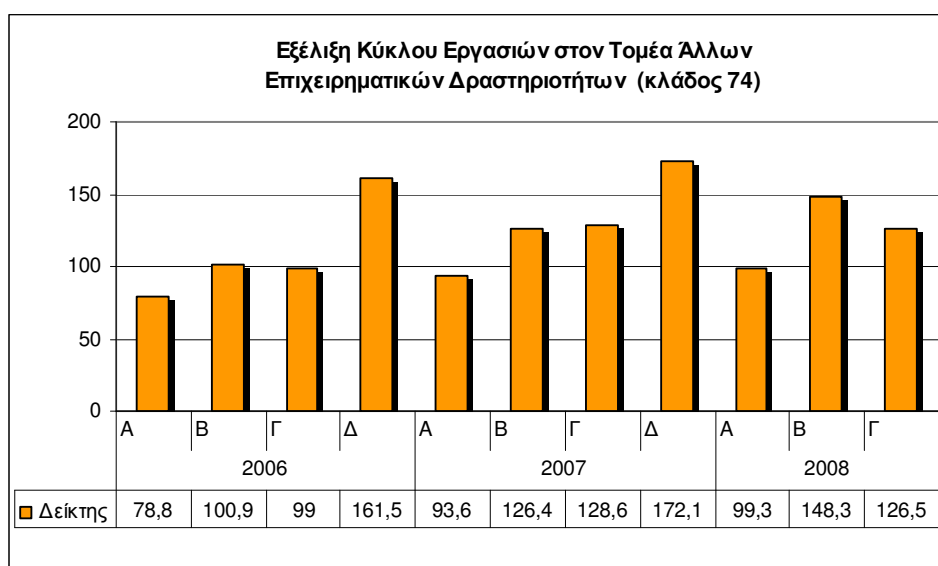

Πηγή: ΕΣΥΕ

Αυτή η αλλαγή των δεδομένων κατά το γ' τρίμηνο και η σταδιακή επιβράδυνση της αναπτυξιακής δυναμικής του τομέα των Υπηρεσιών έχει αποτυπωθεί (και προβλεφθεί ως πρόδρομος δείκτης) και στα αποτελέσματα των ερευνών οικονομικής συγκυρίας του IOBE. Ο συνολικός δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών διαμορφώθηκε στις 100,7 μονάδες για το διάστημα Ιανουαρίου-Νοεμβρίου του 2008, 5,7%

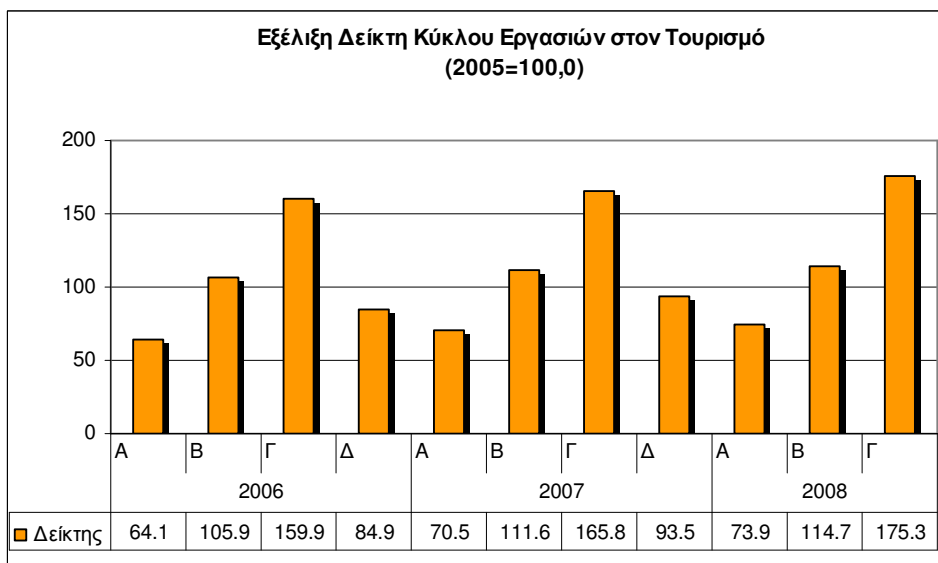
χαμηλότερα από την αντίστοιχη περίοδο του 2007 (Πίνακας 3.6). Η επιδείνωση των προβλέψεων ήταν περισσότερο έντονη στα Τουριστικά Γραφεία – Πρακτορεία (-23%), στους Ενδιάμεσους Χρηματοπιστωτικούς Οργανισμούς (-19,3%) και στα Ξενοδοχεία-Εστιατόρια (-9,9%), και λιγότερο στον κλάδο των Διαφόρων Υπηρεσιών προς Επιχειρήσεις (-2,2%).

Διάγραμμα 3.8 (2005 = 100)

Πηγή: ΕΣΥΕ

Διάγραμμα 3.9 (2005 = 100)

Πηγή: ΕΣΥΕ

Πίνακας 3.6

Κλαδικοί Δείκτες Επιχειρηματικών Προσδοκιών στις Υπηρεσίες (1998-2006=100)

	Ιαν.-Νοέμ 2007	Ιαν.-Νοέμ. 2008	ποσοστιαία μεταβολή
<i>Ξενοδοχεία – Εσπιατόρια</i>	112,8	101,6	-9,9
<i>Τουριστικά Γραφεία – Πρακτορεία</i>	114	87,8	-23,0
<i>Διάφορες Υπηρεσίες προς Επιχειρήσεις</i>	92,9	90,9	-2,2
<i>Χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί</i>	108,5	87,6	-19,3
Σύνολο Υπηρεσιών	106,8	100,7	-5,7

Πηγή: IOBE

Όπως γίνεται φανερό από την πλειονότητα των παραπάνω δεικτών, από το καλοκαίρι και μετά σημειώνεται επιβράδυνση ή ακόμα και υποχώρηση της οικονομικής δραστηριότητας σε σχέση με το αντίστοιχο περυσινό διάστημα. Οι ικανοποιητικές επιδόσεις στους πρώτους μήνες του έτους μετριάζουν ως ένα βαθμό τα συνολικά ετήσια αποτελέσματα, ωστόσο γίνεται φανερό ότι έχουν πυκνώσει όλες οι ενδείξεις για τις επιπτώσεις της κρίσης στην πραγματική οικονομία. Οι συνέπειες της πρόσφατης διεθνούς χρηματοπιστωτικής αναταραχής, διαχέονται σταδιακά στο σύνολο της οικονομίας και αναμένεται να αποτυπωθούν με εντονότερο τρόπο στο επόμενο διάστημα, καθώς η αγορά έχει αρχίσει να τις προεξοφλεί με απαισιόδοξες εκτιμήσεις και προβλέψεις.

3.3 Απασχόληση - Ανεργία

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού της ΕΣΥΕ, κατά το τρίτο τρίμηνο του 2008, το ποσοστό της ανεργίας βρίσκεται στο 7,2%, όταν το αντίστοιχο διάστημα του 2007 έφθανε το 7,9%. Η συγκεκριμένη επίδοση ως προς την ανεργία είναι η μικρότερη που έχει καταγραφεί το γ' τρίμηνο κάθε έτους από το 1998. Η εξέλιξη αυτή, σε απόλυτα μεγέθη

μεταφράζεται σε μείωση των ανέργων κατά 32.000 άτομα, σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2007. Η βελτίωση αυτή είναι σημαντική, ωστόσο παραμένει σε υψηλότερο επίπεδο από το μέσο όρο της Ευρωζώνης.

Αναλυτικότερα, ο αριθμός των απασχολούμενων κατά μέσο όρο το τρίτο τρίμηνο του 2008 ανήλθε σε 4,590 εκατ. άτομα, αυξημένος κατά 1,1% σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2007. Σε σύγκριση με το δεύτερο τρίμηνο του 2008, παρατηρείται αύξηση στον αριθμό των απασχολούμενων κατά 7.700 άτομα. Η συμμετοχή στην απασχόληση, δηλαδή το ποσοστό του εργατικού δυναμικού (απασχολούμενοι και άνεργοι) στο σύνολο του πληθυσμού ηλικίας 15 ετών και άνω παραμένει το τρίτο τρίμηνο του 2008 στο 53,5%, όπως και το β' τρίμηνο. Ο αριθμός των απασχολούμενων από 15 ετών και άνω παρουσιάζει σταθερή αύξηση από το 2004 μέχρι το 2008, η οποία φθάνει στο 5,7% ετησίως, ενώ αντίστοιχα το ποσοστό της ανεργίας καταγράφει υποχώρηση τριών σχεδόν εκατοστιαίων μονάδων σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2004. Εξάλλου, το ποσοστό απασχόλησης στον πληθυσμό που βρίσκεται σε εργάσιμη ηλικία

(15-64 ετών) συνεχίζει να καταγράφει ανοδική πορεία, υπερβαίνοντας το 63% για τους πρώτους έξι μήνες του 2008 (2007: 61,4%).

Οι θετικές αυτές εξελίξεις εν μέρει οφείλονται και στην επιτυχημένη υιοθέτηση μέτρων για περισσότερο ευέλικτες μορφές απασχόλησης, αλλά και στην επιβράδυνση της ανόδου του εργατικού δυναμικού (άνοδος 0,35% το 2008, έναντι 0,65% το 2007 και 0,85% το 2006). Παρά τις ευνοϊκές εξελίξεις των τελευταίων ετών τα διαρθρωτικά προβλήματα της ανεργίας παραμένουν. Έτσι, το ποσοστό ανεργίας των γυναικών κατά το τρίτο τρίμηνο του 2008 εξακολουθεί να είναι υπερδιπλάσιο των ανδρών (10,8% έναντι 4,7%). Ωστόσο, σε σχέση με την ίδια περίοδο του 2007, το ποσοστό ανεργίας των γυναικών υποχωρεί κατά 1,4%, όταν η αντίστοιχη μείωση στους άνδρες είναι οριακή (0,2 εκατοστιαίες μονάδες). Σημαντικό δηλαδή μέρος της μείωσης της ανεργίας αφορά και τις γυναίκες, όπου άλλωστε και καταγράφεται το εντονότερο πρόβλημα.

Αλλά και στα ηλικιακά χαρακτηριστικά της ανεργίας, το υψηλότερο ποσοστό κατά μέσο όρο την περίοδο Ιουλίου-Σεπτεμβρίου του 2008, καταγράφεται σταθερά στους νέους ηλικίας 15-29 ετών (15,6%), αν και έχει μειωθεί κατά 1,3% σε σχέση με το αντίστοιχο διάστημα του 2007. Σε όλες τις ηλικιακές ομάδες πάντως καταγράφεται μείωση του ποσοστού ανεργίας το γ' τρίμηνο του 2008.

Σχετικά με το επίπεδο εκπαίδευσης, το ποσοστό ανεργίας βρίσκεται πάνω από το συνολικό, στους απόφοιτους ανώτερης τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης (9,6%), καθώς και σε όσους έχουν τελει-

ώσει το τριτάξιο γυμνάσιο (8,1%) και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (7,6%). Τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας παρατηρούνται στα άτομα χαμηλού μορφωτικού επιπέδου (5,3% για τους απόφοιτους δημοτικού, 4,7% για άτομα που έχουν τελειώσει μερικές τάξεις δημοτικού και 4,5% για εκείνους που δεν έχουν πάει σχολείο). Αλλά και στους κατόχους διδακτορικού ή μεταπτυχιακού διπλώματος, καθώς και στους πτυχιούχους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, το ποσοστό ανεργίας βρίσκεται κάτω από το συνολικό ποσοστό (5,9% και 5,6% αντίστοιχα).

Το 85,8% του συνόλου των ανέργων δηλώνει ότι αναζητά εργασία με πλήρη απασχόληση, εκ των οποίων το 39% αναζητά αποκλειστικά πλήρη απασχόληση, ενώ το 46,8% αναζητά πλήρη, αλλά είναι διατεθειμένο να εργαστεί και με μερική. Εξάλλου, το 13,2% των ανέργων απέρριψε κάποια πρόταση ανάληψης εργασίας για διάφορους λόγους, κυρίως επειδή δεν εξυπηρετούσε ο τόπος εργασίας (23,1%) ή δεν έβρισκε ικανοποιητικές τις αποδοχές (23,1%) και δευτερευόντως επειδή δεν εξυπηρετούσε το ωράριο (13,8%). Το ποσοστό μερικής απασχόλησης παραμένει χαμηλό, στο 5,4%. Το 41,5% των εργαζομένων μερικής απασχόλησης δεν μπόρεσε να βρει πλήρη απασχόληση, ενώ το 11,4% φροντίζει μικρά παιδιά ή εξαρτώμενους ενήλικες.

Σε ό,τι αφορά το ποσοστό των «νέων ανέργων», δηλαδή όσων εισέρχονται για πρώτη φορά στην αγορά εργασίας αναζητώντας απασχόληση, αυτό αντιστοιχεί σε πάνω από το 1/3 του συνόλου των ανέργων (37,1%), ενώ οι μακροχρόνια άνεργοι αποτελούν λίγο παραπάνω από το μισό του αντίστοιχου συνόλου (52,2%). Το πο-

σοστό ανεργίας των ατόμων με ξένη υπηκοότητα είναι μικρότερο από το μέσο εθνικό (5,7% έναντι 7,2%), ενώ το ποσοστό των μισθωτών στο σύνολο των απασχολούμενων εκτιμάται σε 64,7%, παραμένοντας χαμηλότερο του μέσου όρου της ΕΕ (83% του συνόλου των απασχολούμενων).

Σε επίπεδο περιφέρειας το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας εξακολουθεί να καταγράφεται στη Δυτική Μακεδονία, έχοντας μάλιστα αυξηθεί σε σύγκριση με το αντίστοιχο περυσινό επίπεδο (12,5% από 11,9%). Αύξηση της ανεργίας – τάση δηλαδή αντίθετη με την πορεία του συνολικού δείκτη – σημειώνεται στη Θεσσαλία (8,9% από 8% το τρίτο τρίμηνο του 2007), και οριακά στην Ήπειρο (10% από 9,9%), ενώ περιορίζεται ελαφρά στη Δυτική Ελλάδα (9,5% από 10%), περιφέρεια με διαχρονικά υψηλή ανεργία. Το μικρότερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται – όπως συμβαίνει πάντα λόγω της θερινής περιόδου – στο Νότιο Αιγαίο (2,9%) και το Βόρειο Αιγαίο (3,7%).

Όσον αφορά στην απασχόληση ανά τομέα της οικονομίας σε σχέση με το ίδιο τρίμηνο του 2007, στον πρωτογενή τομέα και τον τριτογενή καταγράφεται αύξηση κατά 0,3% και 1,7% αντίστοιχα, ενώ ο δευτερογενής παρουσιάζει μείωση κατά 0,2%. Από τους κλάδους του τριτογενούς τομέα, εκείνος που παρουσιάζει τη μεγαλύτερη αύξηση στην απασχόληση είναι ο κλάδος του εμπορίου (3,6%), ενώ μείωση παρουσιάζεται στον κλάδο των δραστηριοτήτων ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας (-3,8%). Στο δευτερογενή τομέα, η μεγαλύτερη μείωση εμφανίζεται στη μεταποίηση (-3,5%).

Τέλος, το 2008 παρατηρείται άνοδος της συμμετοχής των απασχολούμενων στο μη αγροτικό ιδιωτικό τομέα σε σχέση με τα δύο προηγούμενα έτη, με σημαντική αύξηση του αριθμού των μισθωτών υπαλλήλων και των αυτοαπασχολούμενων με προσωπικό. Αντίθετα, για το ίδιο χρονικό διάστημα η αύξηση στο δημόσιο τομέα είναι οριακή. Συνακόλουθα, στον αγροτικό τομέα ο αριθμός των απασχολούμενων εξακολουθεί να φθίνει αν και με μικρότερους ρυθμούς. Σημειώνεται επίσης ότι στον ιδιωτικό τομέα εξαιρουμένου του αγροτικού, περίπου το ένα τρίτο των μισθωτών εργάζεται με σύμβαση ορισμένου χρόνου¹⁴, όσοι περίπου και το 2007. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει ότι σε περίπτωση όπου η οικονομική κατάσταση επιδεινωθεί, εξαιτίας της χρηματοπιστωτικής κρίσης, οι εργαζόμενοι αυτού του τύπου είναι πιθανό να επηρεαστούν σε μεγαλύτερο βαθμό.

Πρόσθετα πάντως στοιχεία για τις βραχυπρόθεσμες προοπτικές της απασχόλησης, προσφέρουν οι Έρευνες Οικονομικής Συγκυρίας του IOBE. Από τα στοιχεία των ερευνών αυτών προκύπτει εξασθένηση των προβλέψεων για την απασχόληση την περίοδο Ιανουαρίου-Νοεμβρίου του 2008 στη Βιομηχανία σε σχέση με το αντίστοιχο διάστημα πέρυσι, ενώ αντίθετα προβλέπεται τόνωση της απασχόλησης στους υπόλοιπους τομείς και κυρίως στο Λιανικό Εμπόριο. Οι γενικές αυτές τάσεις σε ετήσια βάση ανατρέπονται έντονα το τρίμηνο Σεπτεμβρίου – Νοεμβρίου, όπου και καταγράφεται έντονη πτώση των προσδοκιών για την απασχόληση σε όλους ανεξαιρέτως τους τομείς. Αναλυτικότερα:

¹⁴ Το ποσοστό αυτό αφορά απασχολούμενους οι οποίοι εργάζονταν το 2008, αλλά όχι το 2007.

Πίνακας 3.7

Πληθυσμός (σε χιλιάδες) ηλικίας 15 ετών και άνω, κατά κατάσταση απασχόλησης
(2004-2008 ανά τρίμηνο)

Περίοδος αναφοράς	Γενικό Σύνολο	Εργατικό Δυναμικό					
		Σύνολο	% του πληθυσμού	Απασχολούμενοι	% εργατικού δυναμικού	Ανεργοί	% εργατικού δυναμικού
α' τριμ. 2004	9.044,8	4.792,9	53,0	4.249,1	88,7	543,8	11,3
β' τριμ. 2004	9.056,9	4.823,2	53,3	4.330,5	89,8	492,7	10,2
γ' τριμ. 2004	9.069,9	4.827,5	53,2	4.341,6	89,9	485,9	10,1
δ' τριμ. 2004	9.082,5	4.831,8	53,2	4.331,4	89,6	500,4	10,4
α' τριμ. 2005	9.094,5	4.827,5	53,1	4.325,0	89,6	502,4	10,4
β' τριμ. 2005	9.102,6	4.848,8	53,3	4.381,9	90,4	466,9	9,6
γ' τριμ. 2005	9.112,9	4.855,3	53,3	4.385,6	90,3	469,8	9,7
δ' τριμ. 2005	9.122,3	4.854,3	53,2	4.383,4	90,3	470,9	9,7
α' τριμ. 2006	9.136,0	4.873,1	53,3	4.400,0	90,3	473,1	9,7
β' τριμ. 2006	9.150,1	4.880,2	53,3	4.452,8	91,2	427,4	8,8
γ' τριμ. 2006	9.164,2	4.902,5	53,5	4.494,2	91,7	408,3	8,3
δ' τριμ. 2006	9.179,1	4.891,2	53,3	4.462,1	91,2	429,1	8,8
α' τριμ. 2007	9.195,4	4.906,9	53,4	4.461,2	90,9	445,7	9,1
β' τριμ. 2007	9.206,7	4.917,9	53,4	4.519,9	91,9	398,0	8,1
γ' τριμ. 2007	9.211,3	4.926,8	53,5	4.539,3	92,1	387,5	7,9
δ' τριμ. 2007	9.216,0	4.915,6	53,3	4.519,1	91,9	396,5	8,1
α' τριμ. 2008	9.222,7	4.918,1	53,3	4.511,6	91,7	406,5	8,3
β' τριμ. 2008	9.230,1	4.939,2	53,5	4.582,1	92,8	357,1	7,2
γ' τριμ. 2008	9.235,2	4.945,3	53,5	4.589,8	92,8	355,5	7,2

Πηγή: ΕΣΥΕ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού

Στη **Βιομηχανία**, οι προβλέψεις για την απασχόληση είναι σταθερά λιγότερο αισιόδοξες την καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου Ιανουαρίου-Νοεμβρίου του 2008 σε σχέση με το 2007. Το τελευταίο δίμηνο του 2008 υπερτερούν πλέον σημαντικά οι αρνητικές έναντι των θετικών προβλέψεων, με αποτέλεσμα και σε ετήσια βάση το σχετικό ισοζύγιο να διαμορφώνεται στις -4 ποσοστιαίες μονάδες, όταν το αντίστοιχο περυσινό διάστημα ήταν οριακό θετικό. Στην πραγματικότητα η διακύμανση του δείκτη γύρω από το μηδέν μέχρι και τον Σεπτέμβριο του 2008, δίνει τη θέση της σε έντονη πτώση 10 μονάδων τον Οκτώβριο

και άλλων 8 μονάδων τον Νοέμβριο, όταν και διαμορφώνεται στις -21 μονάδες, εξελίξη που φανερώνει ότι το δυσμενές κλίμα αποσταθεροποίησης της οικονομίας πλήττει έντονα την απασχόληση στη Βιομηχανία.

Από την άλλη πλευρά, στις **Κατασκευές**, οι προβλέψεις για την απασχόληση σημειώνουν άνοδο κατά το διάστημα Ιανουαρίου - Νοεμβρίου του 2008 σε σχέση με το 2007, η οποία προέρχεται ωστόσο από τις κατασκευές του Δημόσιου Τομέα. Ο σχετικός δείκτης στο σύνολο του τομέα για το 2008 διαμορφώνεται στις +13 μονάδες

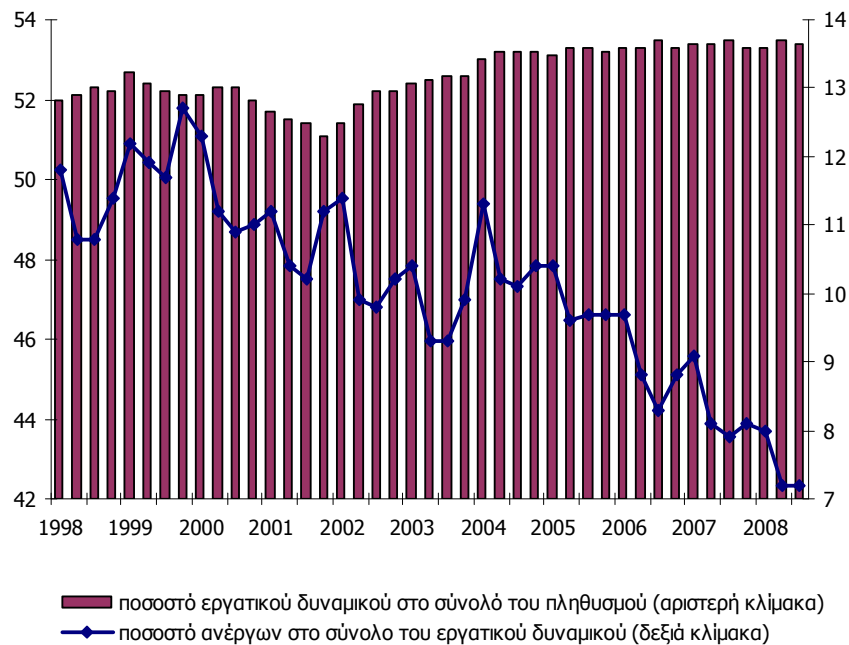
από +10 για την ίδια περίοδο του 2007. Όμως εξετάζοντας αποκλειστικά την απασχόληση στις Ιδιωτικές κατασκευές, διαπιστώνεται σημαντική πτώση του σχετικού δείκτη. Επιπροσθέτως, κατά το τελευταίο τρίμηνο του τρέχοντος έτους παρατηρείται συνολικά στον κατασκευαστικό τομέα έντονη αποδυνάμωση των προβλέψεων της απασχόλησης, με τις αρνητικές μάλιστα προβλέψεις να υπερτερούν πλέον των θετικών.

Αντίθετα με τους προηγούμενους τομείς, η εικόνα της απασχόλησης στο **Λιανικό Εμπόριο** την περίοδο Ιανουαρίου – Νοεμβρίου του 2008 δεν είναι κακή. Καθ' όλη τη διάρκεια του έτους οι εκτιμήσεις / προ-

βλέψεις είναι βελτιωμένες σε σχέση με πέρυσι, με αποτέλεσμα την περίοδο Ιανουαρίου-Νοεμβρίου, το ισοζύγιο θετικών / αρνητικών προβλέψεων για την απασχόληση του κλάδου να διαμορφώνεται στο +38, έναντι +24 πέρυσι. Η τάση αυτή όμως φθίνει κατά τους δύο τελευταίους μήνες του έτους. Ειδικά τον Νοέμβριο καταγράφεται έντονη εξασθένηση των προβλέψεων για άνοδο της απασχόλησης, με το σχετικό δείκτη ωστόσο να παραμένει ακόμα σε θετικά επίπεδα. Επομένως, σε σχέση με τους άλλους τομείς, το Λιανικό Εμπόριο κατορθώνει να ανθίσταται περισσότερο, τουλάχιστον έως αυτή τη χρονική στιγμή.

Διάγραμμα 3.10

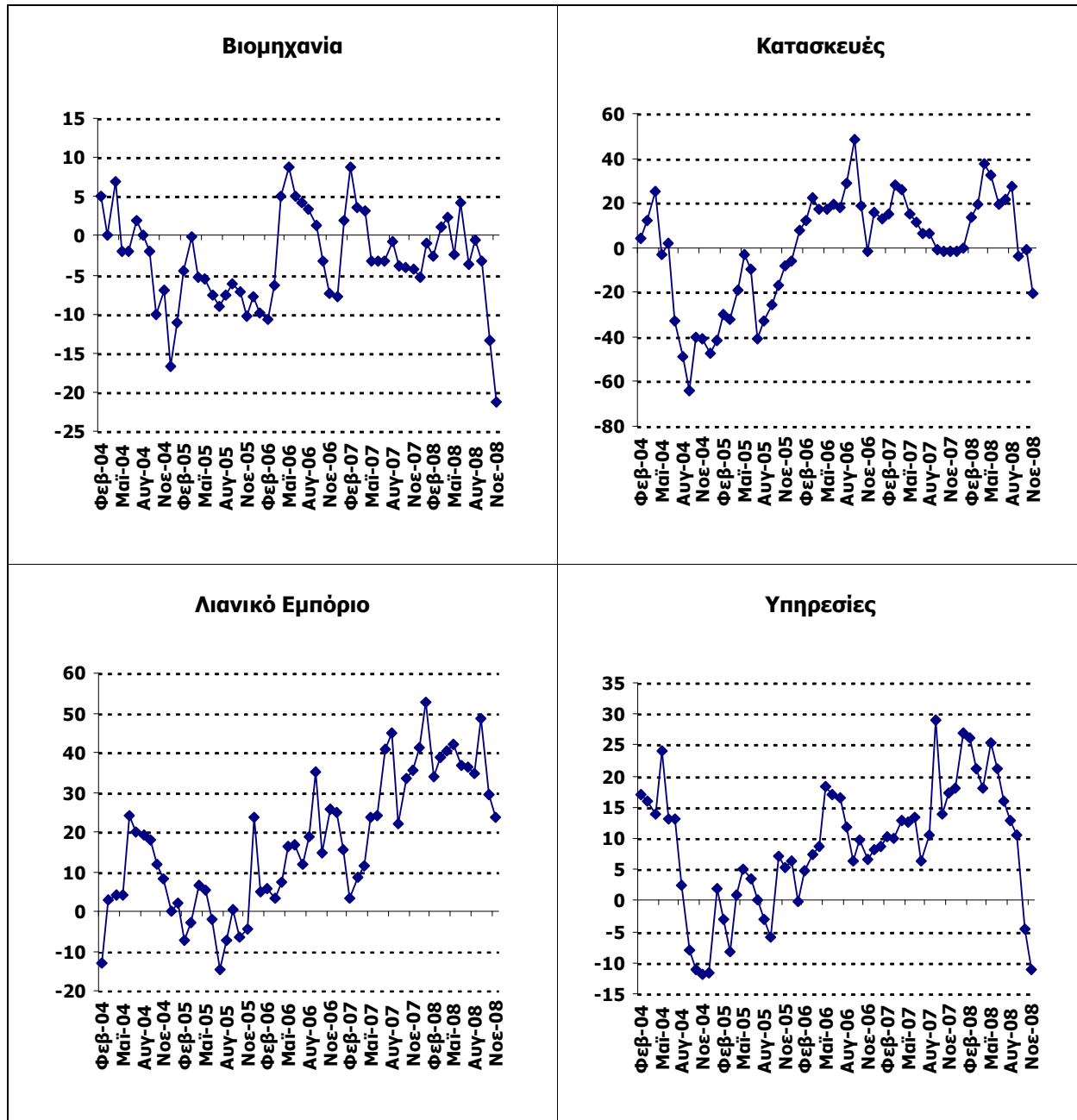
Εξέλιξη του Ποσοστού του Εργατικού Δυναμικού στο Σύνολο του Πληθυσμού και του Ποσοστού των Ανέργων στο Σύνολο του Εργατικού Δυναμικού

Πηγή: ΕΣΥΕ

Διάγραμμα 3.11

Προβλέψεις για την απασχόληση (διαφορά θετικών – αρνητικών απαντήσεων)

Πηγή: ΙΟΒΕ

Ευνοϊκότερες στο σύνολό τους για την υπό εξέταση περίοδο σε σχέση με την αντίστοιχη περυσινή είναι και οι προσδοκίες της απασχόλησης στον τομέα των **Υπηρεσιών**, εξέλιξη η οποία επίσης αντιστρέφεται το τελευταίο δίμηνο. Πράγματι το δίμηνο Οκτωβρίου – Νοεμβρίου, για πρώτη φορά εντός της διετίας διατυπώνονται

αρνητικές προβλέψεις από τις επιχειρήσεις, δηλαδή υπερτερούν όσοι αναμένουν μείωσή της στο επόμενο τρίμηνο. Ο σχετικός δείκτης σε ετήσια βάση φθάνει τις +15 μονάδες από τις +13 κατά το αντίστοιχο χρονικό διάστημα του 2007, ωστόσο οι βραχυπρόθεσμες προοπτικές της απασχόλησης είναι δυσοίωνες.

Συμπερασματικά φαίνεται ότι όλοι οι τομείς, με εξαίρεση ίσως τη Βιομηχανία, συνέβαλαν θετικά στην ευνοϊκή εξέλιξη της απασχόλησης κατά τους πρώτους μήνες του 2008, τουλάχιστον μέχρι το ξέσπασμα της μεγάλης κρίσης το φετινό φθινόπωρο. Από την άλλη πλευρά, η αλλαγή τάσης και η σταδιακή εξασθένιση των θετικών προβλέψεων κατά το τελευταίο τρίμηνο προοιωνίζεται πίεση στην απασχόληση και πιθανή ενίσχυση της ανεργίας σε όλους τους τομείς της οικονομίας και ιδιαίτερα στη Βιομηχανία, τις Κατασκευές, αλλά πλέον και στις Υπηρεσίες, που απορροφούσαν σημαντικό τμήμα της προσφοράς εργασίας.

3.4 Τιμές Καταναλωτή

Εξελίξεις το 2008

Το 2008 χαρακτηρίστηκε – σε διεθνές επίπεδο – από έξαρση του πληθωρισμού, με ρυθμούς οι οποίοι είναι οι υψηλότεροι των τελευταίων δέκα ετών. Για μία παρατεταμένη περίοδο αρκετών μηνών εντός του τρέχοντος έτους ο πληθωρισμός διαμορφώθηκε σε πολύ υψηλά επίπεδα, ενώ είναι χαρακτηριστικό ότι μόνο την περίοδο Φεβρουαρίου – Σεπτεμβρίου κινήθηκε με 4,7%, πάνω από δύο μονάδες υψηλότερος του ρυθμού της αντίστοιχης περιόδου του 2007 (2,6%). Συνολικά το εντεκάμηνο Ιανουαρίου-Νοεμβρίου ο πληθωρισμός διαμορφώθηκε κατά μέσο όρο στο 4,4%, σύμφωνα με την πορεία του Γενικού Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΓΔΤΚ), έναντι 2,8% το αντίστοιχο διάστημα του 2007. Παρόμοια εξέλιξη των τιμών είχε σημειωθεί μια δεκαετία νωρίτερα, πριν την ένταξη στην Ευρωζώνη (εντεκάμηνο του 1998), οπότε οι τιμές καταναλωτή είχαν αυξηθεί κατά 4,5%. Ο Εναρμονισμένος Δείκτης,

διαμορφώνεται στο 4,4% όταν πέρυσι η αντίστοιχη τιμή του ήταν 2,9%. Ωστόσο ο ρυθμός αύξησης των τιμών επιβραδύνεται σημαντικά από τον Αύγουστο και ιδιαίτερα κατά το τελευταίο δίμηνο, ενώ τον Νοέμβριο υποχωρεί στο 2,9%, από 3,9% τον Οκτώβριο. Η αποδυνάμωση των παραγόντων που είχαν τροφοδοτήσει τον πληθωρισμό τους προηγούμενους μήνες, δηλαδή η δραστική πτώση των τιμών του πετρελαίου στις διεθνείς αγορές, σε συνδυασμό με την εξασθένιση της ζήτησης, αποτελούν τις βασικές αιτίες της αποκλιμάκωσης του πληθωρισμού από τα υψηλά επίπεδα στα οποία κινήθηκαν, ιδιαίτερα κατά τη θερινή περίοδο του τρέχοντος έτους.

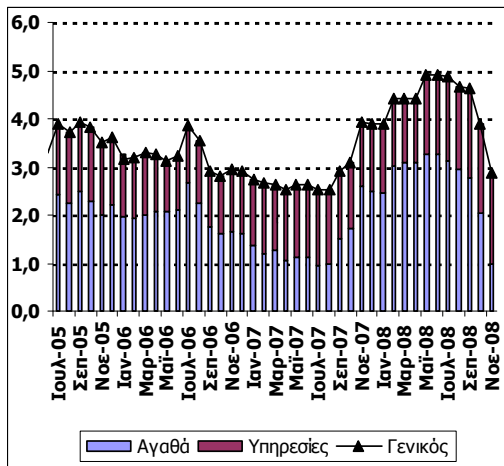
Ο δομικός πληθωρισμός, στον οποίο δεν συμπεριλαμβάνονται οι μεταβολές των τιμών στα καύσιμα και τα εποχικά (νωπά) οπωροκηπευτικά αυξάνεται κατά 3,3% από την αρχή του 2008, έναντι 2,9% το ίδιο διάστημα του 2007. Το γεγονός αυτό υποδεικνύει ότι οι τιμές στην αγορά των προϊόντων, εξαιρουμένων των ενεργειακών αγαθών και των τροφίμων, συνέχισαν να αυξάνονται ταχύτερα από πέρυσι. Ο δείκτης των καυσίμων παρουσιάζει μέσο ρυθμό ανόδου 19% το εντεκάμηνο, υποχωρώντας ελαφρά μόνο από το 23,5% που είχε σημειώσει κατά το πρώτο οκτάμηνο του έτους. Η υποχώρηση αυτή οφείλεται στην μείωση της τιμής της βενζίνης κατά 10,2% το Νοέμβριο. Ωστόσο, η αύξηση που έχει συντελεστεί στον συγκεκριμένο δείκτη είναι σημαντική, μιας και για το αντίστοιχο διάστημα του 2007 ο μέσος ρυθμός ανόδου των καυσίμων ήταν μόλις 0,23%. Από την άλλη πλευρά, ο ρυθμός ανόδου των τιμών στα οπωροκηπευτικά, αν και αυξάνεται με 4,2%, είναι αισθητά χαμηλότερος του αντίστοιχου περυσινού

(6,3%). Η επιβράδυνση αυτή, οφείλεται στο γεγονός ότι το τετράμηνο Ιουνίου-Σεπτεμβρίου 2008, υπήρξε μείωση κατά 1,6%, ωστόσο τον Νοέμβριο παρατηρήθηκε και πάλι επιτάχυνση κατά 13,8%, έναντι 4,1% τον Νοέμβριο του 2007.

Σε ό,τι αφορά τις βασικές κατηγορίες κατανάλωσης, στα αγαθά η μέση αύξηση για το εντεκάμηνο ήταν 4,8%, έναντι 2,4% το 2007. Σχετική σταθερότητα χαρακτηρίζει το ρυθμό αύξησης του δείκτη των υπηρεσιών που διαμορφώνεται στο 3,8%, έναντι 3,5% πέρυσι για το αντίστοιχο εντεκάμηνο. Συνεπώς οι τιμές των αγαθών αυξάνονται το 2008 ταχύτερα των υπηρεσιών, ενώ το 2007 συνέβαινε το αντίθετο.

Διάγραμμα 3.12

Εξέλιξη πληθωρισμού
(ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές)

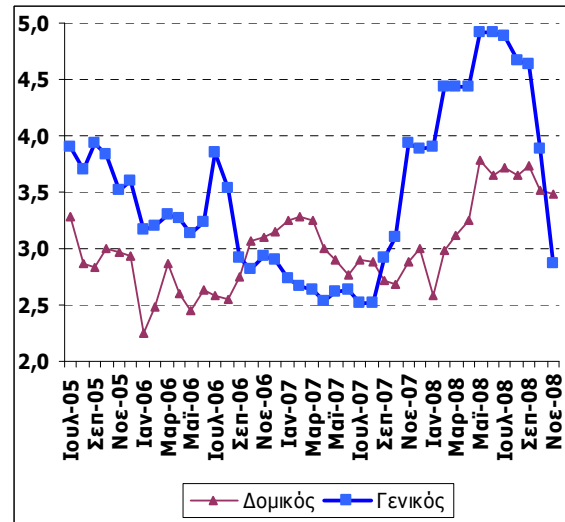
Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ

Ακόμα και μετά την επιβράδυνση του Νοεμβρίου πάντως η Ελλάδα εξακολουθεί να εμφανίζει έναν από τους υψηλότερους πληθωρισμούς στην Ευρωζώνη, καθώς μόνο τα νέα μέλη (Σλοβενία, Κύπρος, Μάλτα) και το Βέλγιο/ Λουξεμβούργο εμφανίζουν υψηλότερους ρυθμούς. Από την άλλη πλευρά, λόγω της ταυτόχρονης αύξησης του πληθωρισμού στο ευρωπαϊκό

περιβάλλον, η απόκλιση από το μέσο πληθωρισμό της Ευρωζώνης δεν έχει επηρεαστεί και διατηρείται στο επίπεδο της μίας εκατοστιαίας μονάδας (4,6% έναντι 3,6% το πρώτο δεκάμηνο του 2008).

Διάγραμμα 3.13

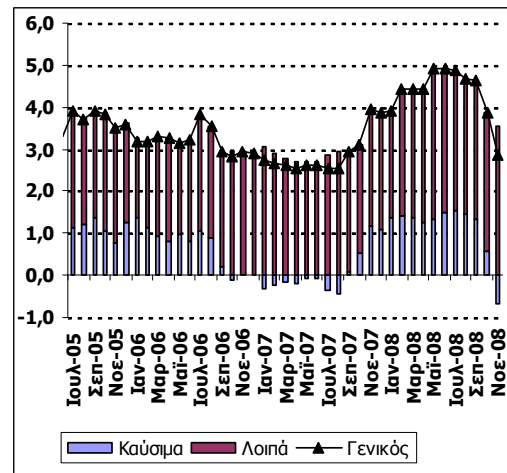
Εξέλιξη δομικού πληθωρισμού
(ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές)

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ

Διάγραμμα 3.14

Συμβολή των Καυσίμων στη διαμόρφωση του πληθωρισμού (ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές)

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ

Η συμβολή των καυσίμων στη διαμόρφωση του πληθωρισμού το τελευταίο τρίμηνο αποτυπώνεται στο παρακάτω διάγραμμα.

Η σημαντική μάλιστα μείωση της τιμής των καυσίμων στην εγχώρια αγορά (μείωση της τιμής της βενζίνης κατά 10,2% και του πετρελαίου θέρμανσης κατά 13%, τον Νοέμβριο) είχε ως αποτέλεσμα την αρνητική συμβολή στον καθορισμό του πληθωρισμού για πρώτη φορά έπειτα από δεκαπέντε μήνες.

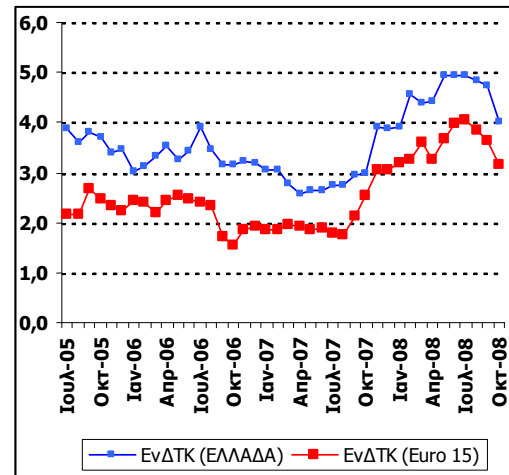
Σε επίπεδο κλάδων, η ταχύτερη άνοδος το 2008 σημειώνεται στη *Στέγαση* (9,5% φέτος έναντι 2,5% πέρυσι σε μέσο επίπεδο), κυρίως λόγω των ενοικίων κατοικιών, των δαπανών επισκευής, συντήρησης, παροχής ύδρευσης και ρεύματος, των δημοτικών τελών και του πετρελαίου θέρμανσης. Στις περισσότερες άλλωστε κλαδικές κατηγορίες του ΓΔΤΚ η άνοδος τιμών το 2008 είναι ταχύτερη σε σχέση με το 2007. Επισημαίνεται χαρακτηριστικά η άνοδος τιμών στη *Διατροφή και μη αλκοολούχα ποτά* (5,5% από 3,1%) και στις *Μεταφορές* (4,6% από 1,6%). Επίσης, σημαντική είναι η άνοδος στα *Ξενοδοχεία-Καφέ-Εστιατόρια* (5,0% από 3,8% το 2007), ενώ στην *Εκπαίδευση* η αύξηση είναι 4,7% έναντι 4,1% το 2007. Αντίθετα, στις *Επικοινωνίες* σημειώνεται μείωση τιμών – η μόνη κατηγορία με μείωση – κατά 2,5%, ενώ και στην *Ένδυση και Υπόδηση* η άνοδος είναι ηπιότερη του 2007 (2,7% από 3,6%).

Η εξέλιξη του δείκτη τιμών παραγωγού στη βιομηχανία (για εγχώρια αγορά) εξηγεί την άνοδο των τιμών κατά το πρώτο επτάμηνο του 2008. Εντούτοις, από τον Αύγουστο και έπειτα ο δείκτης υποχωρεί, γεγονός που επίσης ερμηνεύει τη σταδιακή αποκλιμάκωση του πληθωρισμού. Με δεδομένο ότι ο δείκτης αυτό συνιστά πρόδρομο δείκτη του πληθωρισμού, η τάση αυτή προοικονιάζει αποκλιμάκωση της πί-

εσης από την πλευρά της προσφοράς, στο επόμενο τρίμηνο τουλάχιστον.

Διάγραμμα 3.15

Εξέλιξη Εναρμονισμένων Δεικτών Καταναλωτή
Ελλάδας και Ευρωζώνης
(ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές)

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων Ε. Επιτροπής και ΕΣΥΕ

Πιο συγκεκριμένα στο δεκάμηνο του 2008 ο δείκτης αυξάνεται με ρυθμό 10,7% έναντι αύξησης μόλις 2,2% στο αντίστοιχο διάστημα του 2007, ενώ ακόμα και ο δείκτης χωρίς την ενέργεια αυξάνεται με 6,8% (έναντι 1,9% πέρυσι). Από την επιτάχυνση των τιμών παραγωγού φαίνεται να εξαιρούνται τα κεφαλαιουχικά αγαθά, καθώς η αντίστοιχη άνοδος των τιμών επιβραδύνεται στο 3,8% έναντι 5,3% το 2007. Τα ενδιάμεσα αγαθά –στα οποία περιλαμβάνονται και τα ενεργειακά αγαθά– εμφανίζουν την υψηλότερη άνοδο (10,6% έναντι 6,5% το 2007) στη βιομηχανία, ενώ οι τιμές στα διαρκή καταναλωτικά αγαθά αυξάνονται με 2,9%. Το ποσοστό αυτό είναι μικρότερο για το αντίστοιχο διάστημα του 2007 (4,2%). Σημαντική είναι η άνοδος στα ενεργειακά αγαθά (19,6%), όταν το ίδιο διάστημα πέρυσι η άνοδος ήταν 2,8%. Τέλος, οι τιμές παραγωγού στη Βιο-

μηχανία Τροφίμων και Ποτών (περίπου το 1/5 του δείκτη) εμφανίζουν αύξηση κατά 5,8%, έναντι μείωσης τιμών κατά 1,6% το 2007, ενώ και οι τιμές στη Χημική βιομηχανία εμφανίζουν άνοδο κατά 8,9% το 2008 έναντι 1,0% το 2007.

Μεσοπρόθεσμες εκτιμήσεις

Στην διάρκεια του 2008, στις αγορές αγαθών και υπηρεσιών αποτυπώνονται δύο έντονες και αντίθετες κατεύθυνσης δυνάμεις. Από την μία η μεγάλη άνοδος των τιμών του πετρελαίου κατά το πρώτο επτάμηνο του έτους σε συνδυασμό με την αύξηση των τιμών των τροφίμων και των πρώτων υλών, οδήγησε σε έντονες πληθωριστικές πιέσεις τόσο διεθνώς όσο και στην ελληνική οικονομία. Η αύξηση του κόστους παραγωγής είχε ως αποτέλεσμα τη σημαντική ανατίμηση σε προϊόντα και υπηρεσίες. Τη δύσκολη αυτή κατάσταση, στην οποία συνέτειναν οι προβλέψεις ότι η τιμή του πετρελαίου θα μπορούσε να αυξηθεί ακόμα περισσότερο (ξεπερνώντας ακόμα και τα \$200/βαρέλι), προκαλώντας φόβους για περαιτέρω πληθωριστικές πιέσεις, αντικατέστησε η ραγδαία πτώση στην τιμή του πετρελαίου κατά τους φθινοπωρινούς μήνες. Έτσι λοιπόν από τα \$147/βαρέλι στα μέσα Ιουλίου η τιμή του ελαφρού αργού για παράδοση τον Ιανουάριο έφτασε στα \$47/βαρέλι στις αρχές Δεκεμβρίου, επίπεδο που αποτελεί το χαμηλότερο από τον Μάιο του 2005. Το γεγονός αυτό, μετρίασε την εικόνα του πρώτου οκταμήνου με τον πληθωρισμό να σημειώνει συνεχή κάμψη από τον Σεπτέμβριο. Σύμφωνα με την ΕΣΥΕ ο πληθωρισμός τον Δεκέμβριο θα κυμανθεί μεταξύ 2,4% και 2,7%, εκτίμηση η οποία φαίνεται ότι θα επαληθευτεί. Εξάλλου, στην τριμηνιαία

έκθεση του IOBE τον Ιούνιο του 2008 είχε αναφερθεί η πρόβλεψη για αποκλιμάκωση του πληθωρισμού μετά το καλοκαίρι, η οποία θα οδηγούσε σε ηπιότερη πορεία του πληθωρισμού σε ετήσια βάση. Έτσι η πρόβλεψη που είχε γίνει για ρυθμό της τάξης του 4,3%, επαληθεύεται.

Η πορεία της τιμής του πετρελαίου συνδέεται άμεσα με τη δυσμενή συγκυρία η οποία έχει διαμορφωθεί στην παγκόσμια οικονομία, εξαιτίας της μεγαλύτερης πιστωτικής και μακροοικονομικής κρίσης των τελευταίων δεκαετιών. Με πολλές αναπτυσσόμενες οικονομίες να έχουν εισέλθει ή να κινδυνεύουν να εισέλθουν σε ύφεση, η Ελλάδα προσπαθεί να διαχειριστεί και αυτή τα αποτελέσματα της κρίσης, διατηρώντας όμως έναν σχετικά υψηλό ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης. Ενδεικτικό της κατάστασης, αποτελεί η στενότητα που αντιμετωπίζει το εγχώριο τραπεζικό σύστημα, με αποτέλεσμα ο δανεισμός επιχειρήσεων και νοικοκυριών να έχει περιοριστεί. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την περιρρέουσα κατάσταση για πιθανή αύξηση της ανεργίας, συντείνει στην εξασθένηση της καταναλωτικής ζήτησης, οδηγώντας επομένως στη μείωση των τιμών των προϊόντων.

Όσον αφορά στην ισοτιμία ευρώ / δολαρίου, η αύξηση της οποίας βοήθησε στον περιορισμό της απώλειας της αγοραστικής δύναμης των νοικοκυριών, η τιμή της ύστερα από τα 1,58 στα μέσα Ιουλίου, υποχωρεί. Στις αρχές Δεκεμβρίου βρίσκεται στα 1,29, μειωμένη κατά 11,8% σε σχέση με την αντίστοιχη τιμή την ίδια περίοδο του 2007. Θετική εξέλιξη όμως αποτελεί η μείωση του βασικού επιτοκίου από την ΕΚΤ στο 2,5%. Το συγκεκριμένο μέτρο

που στοχεύει στην τόνωση της οικονομικής δραστηριότητας, ταυτόχρονα υποστηρίζει τη μείωση του πληθωρισμού στην Ευρωζώνη.

Από την άλλη πλευρά, ο δομικός πληθωρισμός στην χώρα παραμένει κατά την διάρκεια του έτους σταθερά πάνω από 3%. Το γεγονός αυτό δείχνει ότι οι τιμές των προϊόντων, ακόμα και εξαιρουμένων των ενεργειακών αγαθών και των τροφίμων, ακολουθούν έντονα ανοδική τάση. Το φαινόμενο αυτό, αποτελεί μειονέκτημα της ελληνικής οικονομίας και συνδέεται άμεσα με συνθήκες ατελούς ανταγωνισμού στην εγχώρια αγορά προϊόντων και υπηρεσιών. Ωστόσο, η προαναφερθείσα υποχώρηση της καταναλωτικής ζήτησης είναι πιθανό να επηρεάσει την πλευρά της προσφοράς, με αποτέλεσμα οι τιμές των προϊόντων να κινηθούν καθοδικά στο επόμενο διάστημα.

Με βάση λοιπόν τους παραπάνω παράγοντες, μπορεί να ειπωθεί ότι σε μεσοπρόθεσμο διάστημα ο πληθωρισμός δεν αποτελεί το κυρίαρχο πρόβλημα για την ελληνική οικονομία, όπως συνέβαινε έξι μήνες νωρίτερα. Βέβαια παρά τη σημαντικότητα της διατήρησης του σε χαμηλά επίπεδα, η τρέχουσα οικονομική κατάσταση επιβάλλει από τις κυβερνήσεις τη λήψη μέτρων που σκοπεύουν στην αναστροφή του κλίματος και τα οποία προσωρινά μπορεί να επηρεάσουν μεγέθη όπως το έλλειμμα και ο πληθωρισμός. Στην Ελλάδα βέβαια, όπως τόνισε και ο διοικητής της Τραπέζης της Ελλάδος, η κακή δημοσιονομική κατάσταση της χώρας δεν επιτρέπει μεγάλα περιθώρια χαλάρωσης. Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ ο πληθωρισμός στην Ελλάδα για το 2009 θα κυμανθεί γύρω από το 3%. Θα πρέπει να σημειωθεί σε αυτό το σημείο ότι η πο-

ρεία της τιμής του πετρελαίου θα καθορίσει σε αρκετά μεγάλο βαθμό την τελική διαμόρφωση του πληθωρισμού. Η συνεχιζόμενη πτώση της τιμής, είναι πιθανό να ανακοπεί από την μείωση της παραγωγής του πετρελαίου, απόφαση η οποία αναμένεται να οριστικοποιηθεί από τις χώρες του ΟΠΕΚ. Εξάλλου, για το ερχόμενο έτος οι προβλέψεις κάνουν λόγο για τιμή του πετρελαίου τύπου Brent περί τα \$70/βαρέλι.

Η κλιμακούμενη επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας, που αποτυπώνεται στην πλειοψηφία των δεικτών για το γ' τρίμηνο του 2008 (βλ. και κεφάλαιο 3.1 και 3.2 της παρούσας), αποκαλύπτει τη συνεχή κάμψη της εγχώριας ζήτησης και άρα της ιδιωτικής κατανάλωσης. Εντούτοις, αυτή η υποχώρηση δεν είναι όση πιθανόν να ήταν αναμενόμενη, καθώς η εγχώρια ζήτηση φαίνεται να χαρακτηρίζεται από ισχυρές δυνάμεις αδράνειας βραχυπρόθεσμα, ενδεχομένως λόγω ισχυρών καταναλωτικών προτύπων. Αυτό συνεπάγεται ότι οι πληθωριστικές πιέσεις από την πλευρά της ζήτησης δε θα υποχωρήσουν σημαντικά, τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα.

Τέλος, η διόγκωση του ελλείμματος του προϋπολογισμού, δε συνεισφέρει στη συγκράτηση των τιμών. Επίσης, η στροφή σε εισαγωγές κυρίως από χώρες της Ε.Ε. και των Βαλκανίων, περιορίζει τις αντίστοιχες από χώρες χαμηλού κόστους, που λειτουργούσαν ανασχετικά στην άνοδο των τιμών.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, όπως και το γεγονός ότι ο ρυθμός ανόδου του κόστους εργασίας στο σύνολο της οικονομίας, αλλά και στον επιχειρηματικό τομέα θα είναι ηπιότερη το 2009 σε σχέση με το 2008, **ο πληθωρισμός αναμένεται το**

πρώτο τρίμηνο του έτους να κινηθεί χαμηλότερα του 3%.

Οι προβλέψεις των επιχειρήσεων για την πορεία των τιμών στο επόμενο διάστημα όπως αυτές προκύπτουν από τα αποτελέσματα των μηνιαίων ερευνών οικονομικής συγκυρίας του IOBE – που συνιστούν και πρόδρομες ενδείξεις από την πλευρά της προσφοράς - συγκλίνουν στην εικόνα που περιγράφηκε. Οι προβλέψεις ανόδου των τιμών στο επόμενο τρίμηνο εξασθενούν τους τελευταίους μήνες σχεδόν σε όλους τους τομείς, με εξαίρεση το Λιανικό Εμπόριο όπου διαπιστώνεται ανακοπή της πτωτικής πορείας των σχετικών προβλέψεων. Στους περισσότερους δηλαδή κλάδους διατυπώνονται προβλέψεις ηπιότερης ανόδου των τιμών, ακόμα και μείωση σε ορισμένες περιπτώσεις, γεγονός που προοιωνίζεται συνέχεια στην αποδυνάμωση των πιέσεων από αυτούς τους τομείς. Εξάλλου πλην των Ιδιωτικών Κατασκευών, σε όλες τις περιπτώσεις οι σχετικές προβλέψεις ανόδου κατά το τρίμηνο Σεπτεμβρίου – Νοεμβρίου 2008 είναι ηπιότερες έναντι όσων είχαν διατυπωθεί το αντίστοιχο διάστημα πέρυσι. Αναλυτικότερα:

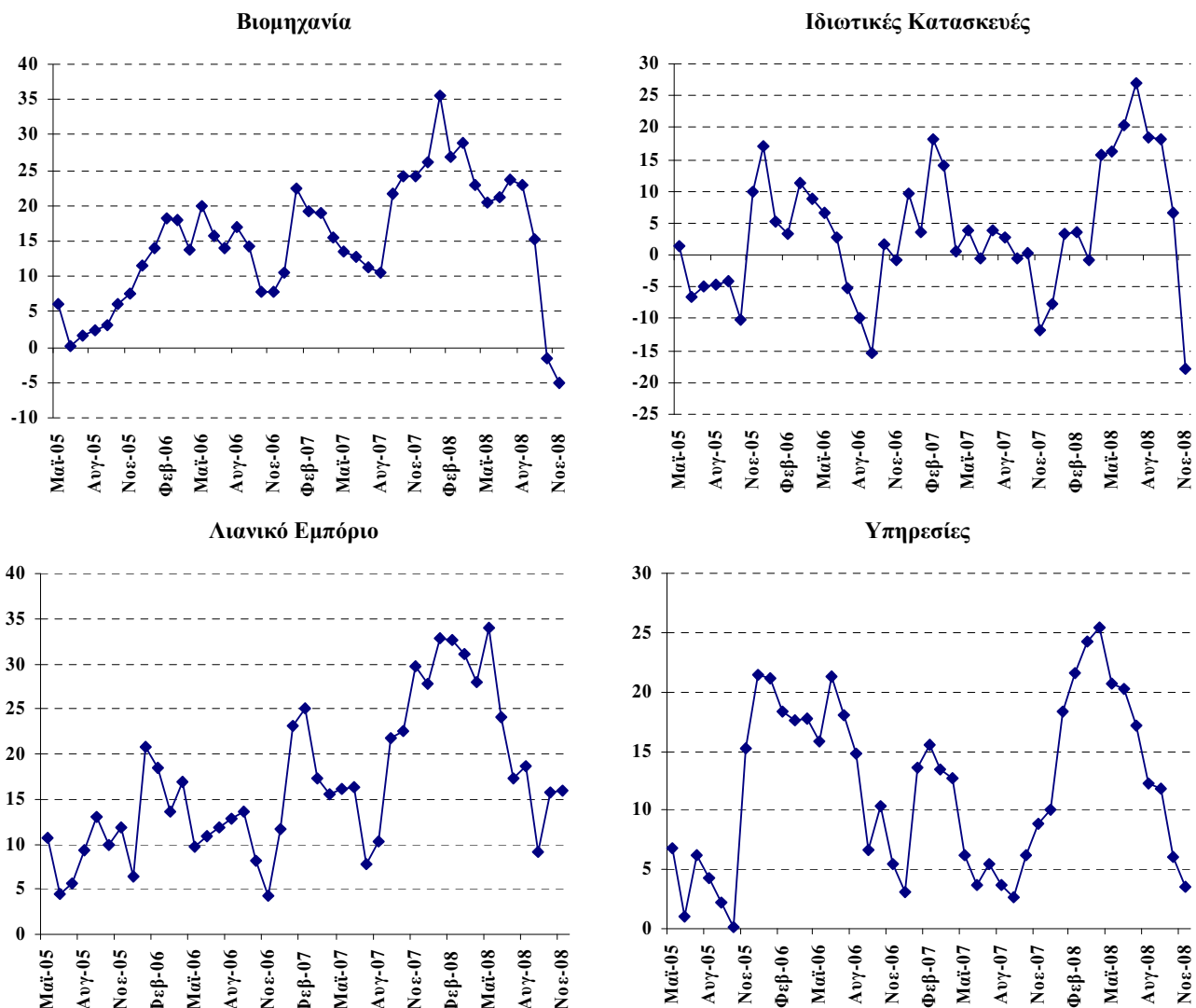
- Στη **Βιομηχανία**, για πρώτη φορά εδώ και τουλάχιστον μία πενταετία, το σχετικό ισοζύγιο αυτών που προβλέπουν βραχυπρόθεσμα άνοδο / μείωση τιμών λαμβάνει αρνητικό πρόσημο τόσο τον Οκτώβριο όσο και τον Νοέμβριο. Αυτό σημαίνει δηλαδή ότι υπερτερούν πλέον όσοι προβλέπουν μείωση τιμών στο επόμενο τρίμηνο, γεγονός που σημαίνει ουσιαστικά πολύ μεγάλη αποκλιμάκωση τιμών από αυτόν τον τομέα της οικονομίας.
- Στο **Λιανικό Εμπόριο**, οι προβλέψεις ανόδου των τιμών οι οποίες υποχωρούσαν σταθερά από τον Μάιο του τρέχοντος έτους, φαίνεται να ανακόπτονται κατά το τελευταίο δίμηνο, με το σχετικό ισοζύγιο να διαμορφώνεται έτσι στο +16. Σε κάθε περίπτωση όμως, ο δείκτης αυτός είναι χαμηλότερος του αντίστοιχου δείκτη του αμέσως προηγούμενου τριμήνου ενώ είναι σημαντικά χαμηλότερος και έναντι του αντίστοιχου περσινού φθινοπωρινού τριμήνου. Επιπροσθέτως, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η ανακοπή των πτωτικών προβλέψεων δεν είναι διαστρωματική σε όλους τους κλάδους αλλά επηρεάζεται έντονα από την ανοδική τάση στα Πολυκαταστήματα. Στους υπόλοιπους κλάδους του Λιανικού Εμπορίου οι προβλέψεις υποχώρησης των τιμών εξακολουθούν να ενισχύονται, γεγονός που μεταφράζεται σε περαιτέρω αποδυνάμωση των πληθωριστικών πιέσεων.
- Αντίστοιχη πτωτική τάση καταγράφεται και στον τομέα των **Υπηρεσιών**, με το σχετικό ισοζύγιο να είναι οριακά θετικό τον Νοέμβριο. Στο τρίμηνο Σεπτεμβρίου – Νοεμβρίου 2008 ο σχετικός δείκτης διαμορφώνεται στο +7, έναντι +17 το αμέσως προηγούμενο τρίμηνο. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι το αντίστοιχο ισοζύγιο κατά τους περσινούς μήνες βρισκόταν σε αυτά ακριβώς τα επίπεδα. Συνεπώς η εικόνα στις Υπηρεσίες φέτος δεν διαφοροποιείται σε σχέση με την περσινή τάση, υποδηλώνοντας πάντως άμβλυνση των πιέσεων και από αυτόν τον τομέα της οικονομίας.

- Από την άλλη πλευρά η εικόνα στις **Ιδιωτικές Κατασκευές**, αν και εμφανίζει μεγάλες διακυμάνσεις από μήνα σε μήνα, «δείχνει» επίσης αποκλιμάκωση τιμών, ίσως ως συνέπεια της υπερπροσφοράς ακινήτων που διατυπώνονται συχνά από φορείς της αγοράς. Από τα μέσα του καλοκαιριού οι προβλέψεις ανόδου των τιμών είχαν εξασθενήσει, έχοντας κινηθεί όμως έντονα ανοδικά από τις αρχές του έτους, καθώς είχαν

φθάσει στο υψηλότερο σημείο των τελευταίων ετών. Εξάλλου, θα πρέπει να σημειωθεί ότι το αντίστοιχο περσινό διάστημα οι προβλέψεις ήταν αρνητικές, γεγονός που φανέρωνε μείωση τιμών. Το συμπέρασμα επομένως που προκύπτει είναι μάλλον αμφίσημο και αν και αποτυπώνεται μία τάση υποχώρησης των τιμών, δεν θα πρέπει να προεξοφληθεί η οριστική υποχώρησή τους.

Διάγραμμα 3.16

Προβλέψεις για τις τιμές Προϊόντων και Υπηρεσιών (διαφορά % θετικών αρνητικών απαντήσεων)

Πηγή:ΙΟΒΕ

3.5 Ισοζύγιο Εξωτερικών Συναλλαγών

Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΤΤΕ, το 9μηνο Ιανουαρίου – Σεπτεμβρίου 2008 το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αυξήθηκε κατά 3,51 δισεκ. ευρώ (αύξηση της τάξης του 16,7%) σε σύγκριση με την αντίστοιχη περίοδο του 2007 και διαμορφώθηκε σε 2,46 δισεκ. ευρώ. Η εξέλιξη αυτή είναι αποτέλεσμα της σημαντικής διεύρυνσης των ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου, καθώς και της αύξησης του ελλείμματος του ισοζυγίου εισοδημάτων. Οι αυξήσεις αυτές αντισταθμίστηκαν μόνο μερικώς από την αύξηση των πλεονασμάτων στα ισοζύγια υπηρεσιών και τρεχουσών μεταβιβάσεων.

Συγκεκριμένα, η διεύρυνση του συνολικού ελλείμματος του **εμπορικού ισοζυγίου** κατά 4,3 δισεκ. ευρώ (ή 14,5%) οφείλεται κυρίως στην αύξηση των καθαρών πληρωμών για εισαγωγές καυσίμων κατά 3,4 δισεκ. ευρώ, στην αύξηση του εμπορικού ελλείμματος εκτός καυσίμων και πλοίων κατά 804,7 εκατ. ευρώ, καθώς και στην αύξηση των καθαρών πληρωμών για αγορές πλοίων κατά 130,1 εκατ. ευρώ. Όσον αφορά στο εμπορικό ισοζύγιο εκτός πλοίων και καυσίμων, οι εισπράξεις από εξαγωγές αυξήθηκαν σημαντικά κατά 1,5 δισεκ. ευρώ (17,0%), ενώ οι αντίστοιχες πληρωμές για εισαγωγές αυξήθηκαν κατά 2,3 δισεκ. ευρώ (8,1%).

Το πλεόνασμα του **ισοζυγίου των υπηρεσιών** αυξήθηκε κατά 8,7% σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2007, δηλαδή, κατά 1,2 δισεκ. ευρώ, κάτι που κατά κύριο

λόγο οφείλεται στην αύξηση των καθαρών εισπράξεων από υπηρεσίες μεταφορών κατά 1,2 δισεκ. ευρώ. Οι καθαρές εισπράξεις από ταξιδιωτικές υπηρεσίες σημείωσαν μικρή αύξηση, κατά 179,6 εκατ. ευρώ, ενώ οι καθαρές πληρωμές για λοιπές υπηρεσίες μειώθηκαν κατά 194,9 εκατ. ευρώ.

Το έλλειμμα του **ισοζυγίου των εισοδημάτων** αυξήθηκε κατά 17,8% (1,2 δισεκ. ευρώ), κυρίως λόγω της αύξησης των καθαρών πληρωμών για τόκους, μερίσματα και κέρδη. Αυτή η εξέλιξη συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με την αύξηση του τμήματος του δημόσιου χρέους που διακρατείται από κατοίκους του εξωτερικού.

Η ιδιαίτερα υψηλή άνοδος του πλεονάσματος του **ισοζυγίου των τρεχουσών μεταβιβάσεων** που είχε καταγραφεί στο πρώτο εξάμηνο του έτους μετριάζεται, με αύξηση του πλεονάσματος κατά 853,5 εκατ. ευρώ το πρώτο 9μηνο του 2008 σε σχέση με την αντίστοιχη περσινή περίοδο (αύξηση 44,1%). Η αύξηση αυτή οφείλεται στη σημαντική αύξηση των καθαρών μεταβιβάσεων από την ΕΕ προς τον τομέα της γενικής κυβέρνησης (κατά 976,9 εκατ. ευρώ), καθώς και στη μείωση των πληρωμών προς την ΕΕ (κατά 265,7 εκατ. ευρώ), τάσεις που υπερκάλυψαν την αύξηση των καθαρών μεταβιβαστικών πληρωμών των λοιπών τομέων κατά 124 εκατ. ευρώ.

Ισοζύγιο Κεφαλαιακών Μεταβιβάσεων

Το πρώτο 9μηνο του 2008, το πλεόνασμα του ισοζυγίου κεφαλαιακών μεταβιβάσεων ανήλθε στα 3,0 δισεκ. ευρώ, καταγράφοντας αύξηση 442,5 εκατ. ευρώ (17,6%) σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2007.

Αυτή η εξέλιξη οφείλεται κυρίως στη μεγάλη αύξηση των εισπράξεων της γενικής κυβέρνησης από την ΕΕ κατά 23,3%. Το συνολικό ισοζύγιο τρεχουσών και κεφαλαιακών μεταβιβάσεων παρουσίασε πλεόνασμα 5,7 δισεκ. ευρώ, καταγράφοντας αύξηση 1,3 δισεκ. ευρώ (29,2%) σε σχέση με το πρώτο 9μηνο του 2007.

Ισοζύγιο Χρηματοοικονομικών Συναλλαγών

Για το 9μηνο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2008, το πλεόνασμα του ισοζυγίου χρηματοοικονομικών συναλλαγών αυξήθηκε κατά 13,3% από την αντίστοιχη περίοδο του 2007. Συγκεκριμένα, οι **άμεσες επενδύσεις** εμφάνισαν καθαρή εισροή ύψους 1,1 δισεκ. ευρώ. Ειδικότερα, η καθαρή εισροή κεφαλαίων μη κατοίκων για άμεσες επενδύσεις ανήλθε σε 3,0 δισεκ. ευρώ, ενώ η καθαρή εκροή κεφαλαίων κατοίκων για άμεσες επενδύσεις στο εξωτερικό έφθασε το 1,9 δισεκ. ευρώ. Την ίδια περίοδο σημειώθηκε καθαρή εισροή ύψους 18,0 δισεκ. ευρώ στην κατηγορία των **επενδύσεων χαρτοφυλακίου**, καθώς η εισροή κεφαλαίων λόγω αγορών ομολόγων και εντόκων γραμματίων του Ελληνικού Δημοσίου από μη κατοίκους (21,3 δισεκ. ευρώ) υπεραντιστάθμισε την εκροή κεφαλαίων λόγω αγορών ομολόγων και εντόκων γραμματίων του εξωτερικού από κατοίκους Ελλάδος (2,4 δισεκ. ευρώ) και λόγω πωλήσεων μετοχών ελληνικών επιχειρήσεων από μη κατοίκους (1,7 δισεκ. ευρώ). Στην κατηγορία των **"λοιπών" επενδύσεων** η καθαρή εκροή ύψους 2,5 δισεκ. ευρώ οφείλεται πρωτίστως στο ότι η εισροή κεφαλαίων μη κατοίκων για τοποθετήσεις σε καταθέσεις και *repos* στην Ελλάδα ήταν μεγαλύτερη

από την αύξηση των αντίστοιχων καταθέσεων κατοίκων του εξωτερικού από εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα και θεσμικούς επενδυτές.

Στο τέλος Σεπτεμβρίου 2008 τα **συναλλαγματικά διαθέσιμα** της χώρας διαμορφώθηκαν σε 2,5 δισεκ. ευρώ, αυξημένα κατά 5,0% σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2008.

Το IOBE μελετώντας συστηματικά τα τελευταία χρόνια τις αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας, έχει χαρακτηρίσει το πρόβλημα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ως διαρθρωτικό πρόβλημα, και όχι απλώς ως μια συγκυριακή δυσμενή εξέλιξη των τελευταίων ετών, η οποία απλώς έχει μεγεθύνει τα «συμπτώματα»¹⁵¹⁶. Το μεγαλύτερο πρόβλημα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών είναι το εμπορικό ισοζύγιο, το οποίο έχει γίνει ακόμα πιο έντονο την τελευταία διετία λόγω των παραγγελιών για νέα πλοία. Την ίδια στιγμή η συνολική αποταμίευση είναι πολύ χαμηλή λόγω της χαμηλής ιδιωτικής αποταμίευσης και των καταναλωτικών ελλειμμάτων του δημόσιου τομέα, υστερώντας της εγχώριας επενδυτικής δαπάνης, ενώ η αύξηση των εισαγωγών κυρίως κεφαλαιουχικού εξοπλισμού θεωρείται ως ένα βαθμό αναπόφευκτη από τη στιγμή που δεν παράγονται αντίστοιχα αγαθά στο εγχώριο περιβάλλον.

Χωρίς πλέον δυνατότητα διαχείρισης του προβλήματος με μέτρα όπως η υποτίμηση του εθνικού νομίσματος, και με ταυτόχρο-

¹⁵ Βασίλης Ράπανος, (2008), «Διαρθρωτικές αδυναμίες και ισοζύγιο πληρωμών: Εξελίξεις στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών», IOBE

¹⁶ Γιάννης Στουρνάρας και Μαρία Αλμπάνη, (2008) «Η Ελληνική οικονομία μετά την κρίση: Αναζητώντας το νέο αναπτυξιακό πρότυπο», IOBE.

νη άνοδο του κόστους εργασίας και, κυρίως με χαμηλή εξειδίκευση, η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων έχει επιδεινωθεί σε σύγκριση ακόμα και με άλλες ευρωπαϊκές χώρες που υιοθέτησαν το ευρώ το 2001. Ταυτόχρονα, η αυξημένη εισροή κεφαλαιακών αγαθών δεν θα αποτελούσε πρόβλημα στο βαθμό που οδηγούσε σε αύξηση των επενδύσεων που ενισχύουν την ανταγωνιστικότητα και την παραγωγικότητα της οικονομίας. Ο βαθμός στον οποίο αυτό συμβαίνει ωστόσο είναι μάλλον περιορισμένος.

Ο μόνος τρόπος αντιμετώπισης του ελλείμματος δεν μπορεί παρά να είναι η δημοσιονομική προσαρμογή και οι μεθοδικές διαρθρωτικές αλλαγές σε μεσοπρόθεσμο ορίζοντα εφαρμογής. Χωρίς περισσότερο εξωστρεφείς επιχειρήσεις δεν φαίνεται πιθανό να μπορέσει η Ελλάδα να βελτιώσει τις επιδόσεις της στις διεθνείς αγορές και να μειώσει το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Αν αυτό μάλιστα δε γίνει σχετικά σύντομα, τότε ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ θα επιβραδυνθεί, γεγονός που θα πλήξει πρωτίστως την απασχόληση.

Παρόμοιες επισημάνσεις γίνονται άλλωστε και στην ενδιάμεση έκθεση της Τραπεζής της Ελλάδος¹⁷. Επισημαίνονται οι μόνιμοι

αλλά και συγκυριακοί παράγοντες που επηρεάζουν αρνητικά το ισοζύγιο εξωτερικών συναλλαγών, οι δυσμενείς επιπτώσεις των οποίων απαιτούν μεν άμεσα μέτρα, αλλά η αποτελεσματική αντιμετώπισή τους κρίνεται δυνατή μόνο σε βάθος χρόνου. Εκτός των διαρθρωτικών αδυναμιών και της υποχώρησης της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων ως προς τις τιμές που αναφέρθηκαν και προηγούμενα, επισημαίνεται ακόμα η μεγάλη ενεργειακή εξάρτηση της ελληνικής οικονομίας, με αποτέλεσμα το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών να είναι ευάλωτο στις αλλαγές των τιμών των καυσίμων.

Σύμφωνα με την έκθεση της ΤΤΕ – γεγονός το οποίο άλλωστε έχει επισημάνει και το IOBE σε όλες τις προηγούμενες τριμηνιαίες εκθέσεις του - είναι απαραίτητο να βελτιωθούν οι επιδόσεις της οικονομίας κυρίως στον τομέα των εξαγωγών αγαθών, με αξιοποίηση των ευκαιριών για περαιτέρω διείσδυση των ελληνικών εξαγωγών στις αναπτυσσόμενες χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Όπως, εξάλλου, επισημαίνεται, η αναβάθμιση των τουριστικών υποδομών κρίνεται αναγκαία, ώστε οι παρεχόμενες υπηρεσίες να καταστούν ανταγωνιστικότερες και να οδηγήσουν σε αύξηση των εισπράξεων από ταξιδιωτικές υπηρεσίες.

¹⁷ Τράπεζα της Ελλάδος, Νομισματική Πολιτική – Ενδιάμεση έκθεση 2008 (Οκτώβριος 2008)

Πίνακας 3.8

ΠΡΟΣΩΡΙΝΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ (εκατ. ευρώ)

		Ιανουάριος - Σεπτέμβριος			Σεπτέμβριος		
		2006	2007	2008	2006	2007	2008
I	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝ/ΓΩΝ (I.A + I.B + I.Γ + I.Δ)	-16.141,2	-21.080,3	-24.590,9	-1.224,7	-1.689,7	-2.602,1
I.A	ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ (I.A.1 - I.A.2)	-26.071,1	-29.858,0	-34.194,2	-2.932,7	-3.422,4	-4.138,1
	ΙΣΟΖΥΓΙΟ καυσίμων	-6.542,0	-6.294,1	-9.695,5	-676,3	-627,3	-1.387,5
	ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ χωρίς καύσιμα	-19.529,1	-23.563,9	-24.498,7	-2.256,4	-2.795,1	-2.750,6
	ΙΣΟΖΥΓΙΟ πλοίων	-2.452,2	-3.739,6	-3.869,7	-312,8	-402,8	-507,5
	ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ χωρίς καύσιμα και πλοία	-17.076,9	-19.824,3	-20.629,0	-1.943,6	-2.392,3	-2.243,1
I.A.1	Εξαγωγές αγαθών	12.176,1	12.445,3	14.989,7	1.411,6	1.263,8	1.788,8
	Καύσιμα	2.440,2	2.045,4	3.234,7	252,6	186,3	409,4
	Πλοία (εισπράξεις)	1.258,7	1.510,2	1.353,7	174,0	132,5	35,0
	Λοιπά αγαθά	8.477,2	8.889,7	10.401,3	985,0	945,0	1.344,4
I.A.2	Εισαγωγές αγαθών	38.247,2	42.303,3	49.183,9	4.344,3	4.686,1	5.926,9
	Καύσιμα	8.982,2	8.339,5	12.930,2	928,9	813,6	1.796,9
	Πλοία (πληρωμές)	3.710,9	5.249,8	5.223,4	486,8	535,3	542,5
	Λοιπά αγαθά	25.554,1	28.714,0	31.030,3	2.928,6	3.337,2	3.587,5
I.B	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (I.B.1 - I.B.2)	13.026,3	13.678,3	14.864,8	1.981,3	2.144,8	2.114,8
I.B.1	Εισπράξεις	22.566,6	24.310,2	27.541,9	3.073,5	3.333,4	3.625,7
	Ταξιδιωτικό	10.001,3	9.954,0	10.348,2	1.690,7	1.694,7	1.673,6
	Μεταφορές	10.679,5	12.145,2	14.877,0	1.181,7	1.399,3	1.684,2
	Λοιπές υπηρεσίες	1.885,8	2.211,0	2.316,7	201,1	239,4	267,9
I.B.2	Πληρωμές	9.540,3	10.631,9	12.677,1	1.092,2	1.188,6	1.510,9
	Ταξιδιωτικό	1.741,3	1.722,4	1.937,0	176,7	170,0	211,2
	Μεταφορές	5.178,7	5.617,3	7.147,3	608,2	632,4	855,6
	Λοιπές υπηρεσίες	2.620,4	3.292,2	3.592,9	307,3	386,3	444,1
I.Γ	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΩΝ (I.Γ.1 - I.Γ.2)	-5.382,5	-6.832,6	-8.047,0	-529,9	-633,6	-779,5
I.Γ.1	Εισπράξεις	2.549,4	3.420,1	4.293,2	321,3	399,2	535,9
	Αμοιβές,μισθοί	234,1	267,5	264,4	27,8	26,4	26,6
	Τόκοι,μερίσματα,κέρδη	2.315,3	3.152,6	4.028,8	293,6	372,8	509,2
I.Γ.2	Πληρωμές	7.931,9	10.252,8	12.340,2	851,2	1.032,8	1.315,4
	Αμοιβές,μισθοί	209,8	240,9	273,6	24,8	27,8	40,0
	Τόκοι,μερίσματα,κέρδη	7.722,1	10.011,9	12.066,6	826,4	1.005,0	1.275,4
I.Δ	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΕΩΝ (I.Δ.1 - I.Δ.2)	2.286,1	1.932,0	2.785,5	256,5	221,5	200,7
I.Δ.1	Εισπράξεις	4.929,9	5.041,9	5.629,6	538,4	546,6	492,4
	Γενική Κυβέρνηση (κυρίως μεταβιβάσεις απο ΕΕ)	3.118,4	3.405,6	3.955,7	327,0	329,5	316,2
	Λοιποί τομείς (μεταναστευτικά εμβάσματα, κλπ)	1.811,5	1.636,2	1.673,9	211,4	217,1	176,2
I.Δ.2	Πληρωμές	2.643,8	3.109,8	2.844,1	281,8	325,1	291,7
	Γενική Κυβέρνηση (κυρίως πληρωμές προς ΕΕ)	1.934,8	2.208,6	1.781,7	183,5	201,7	161,3
	Λοιποί τομείς	709,0	901,3	1.062,5	98,4	123,4	130,4
II	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΚΕΦΑΛΑΙΑΚΩΝ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΕΩΝ (II.1 - II.2)	2.065,0	2.511,1	2.953,6	60,2	8,2	-19,2
II.1	Εισπράξεις	2.269,7	2.764,7	3.396,5	83,9	40,9	26,4
	Γενική Κυβέρνηση (κυρίως μεταβιβάσεις απο ΕΕ)	2.127,0	2.581,2	3.181,8	65,4	17,0	10,6
	Λοιποί τομείς	142,7	183,5	214,7	18,4	23,9	15,8
II.2	Πληρωμές	204,7	253,6	442,8	23,6	32,7	45,6
	Γενική Κυβέρνηση (κυρίως πληρωμές προς ΕΕ)	26,1	22,7	185,6	1,9	2,3	2,4
	Λοιποί τομείς	178,6	230,9	257,2	21,7	30,4	43,2
III	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝ/ΓΩΝ ΚΑΙ ΚΕΦΑΛΑΙΑΚΩΝ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΕΩΝ (I + II)	-14.076,2	-18.569,2	-21.637,3	-1.164,5	-1.681,5	-2.621,3
IV	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΧΡΗΜ/ΚΩΝ ΣΥΝ/ΓΩΝ (IV.A + IV.B + IV.Γ + IV.Δ)	14140,4	19091,6	21633,6	1490,9	2236,4	2310,7
IV.A	ΑΜΕΣΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ*	888,2	-2451,3	1123,9	77,4	-240,0	-42,5
	Κατοίκων στο εξωτερικό	-2823,1	-3132,0	-1921,2	-65,0	-115,3	-66,9
	Μη κατοίκων στην Ελλάδα	3711,3	680,7	3045,1	142,4	-124,7	24,4
IV.B	ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΚΙΟΥ*	5646,8	16321,7	17967,1	1856,5	2996,9	5374,0
	Απατήσεις	-7205,7	-14350,9	-2051,3	-1748,8	-2902,6	3679,9
	Υποχρεώσεις	12852,5	30672,6	20018,4	3605,3	5899,6	1694,2
IV.Γ	ΛΟΙΠΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ*	7873,4	5430,1	2548,6	-503,0	-258,5	-2933,9
	Απατήσεις	-6016,6	-11474,3	-20402,3	1245,6	-1546,9	-915,5
	Υποχρεώσεις	13890,0	16904,4	22950,9	-1748,6	1288,4	-2018,4
	(Δάνεια Γενικής Κυβέρνησης)	-193,3	-1914,8	-446,3	-12,1	-10,0	-19,0
IV.Δ	ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΑΘΕΣΙΜΩΝ **	-268,0	-209,0	-6,0	60,0	-262,0	-87,0
V	ΤΑΚΤΟΠΟΙΗΤΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ (I + II + IV + V = 0)	-64,3	-522,4	3,7	-326,4	-554,8	310,6
	ΥΦΟΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΑΘΕΣΙΜΩΝ (τέλος περιόδου)***	2213,0	2378,0	2498,0			

* (+) καθαρή εισροή (-) καθαρή εκροή * * (+) μείωση (-) αύξηση * * * Τα συναλλαγματικά διαθέσιμα, σύμφωνα με τον ορισμό της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, περιλαμβάνουν μόνο το νομισματικό χρυσό, τη "συναλλαγματική θέση" στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, τα "ειδικά τραπεζικά δικαιώματα" και τις απαιτήσεις της Τράπεζας της Ελλάδος σε ξένο νόμισμα έναντι κατοίκων χωρών εκτός της ζώνης του ευρώ. Αντίθετα, δεν περιλαμβάνουν τις απαιτήσεις σε ευρώ έναντι κατοίκων χωρών εκτός της ζώνης του ευρώ, τις απαιτήσεις σε συνάλλαγμα και σε ευρώ έναντι κατοίκων χωρών της ζώνης του ευρώ, και τη συμμετοχή της Τράπεζας της Ελλάδος στο κεφάλαιο και στα συναλλαγματικά διαθέσιμα της ΕΚΤ. **Πηγή:** Τράπεζα της Ελλάδος

4. Η ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΩΝ ΤΗΣ ΚΛΑΔΩΝ 1970-2004

Ο ακριβής ορισμός και η μέτρηση του μεγέθους της παραγωγικότητας έχει αποτελέσει τα τελευταία χρόνια αντικείμενο εκτεταμένων θεωρητικών και εμπειρικών μελετών, με αντικρουόμενες και ποικίλες απόψεις¹⁸¹⁹. Συνήθως, προσδιορίζεται ως η ποσοστιαία άνοδος του προϊόντος που υπερβαίνει την αντίστοιχη αύξηση των χρησιμοποιούμενων ποσοτήτων των παραγωγικών εισροών (κεφάλαιο, εργασία, ενδιάμεση ανάλωση). Επειδή πρόκειται για αποτέλεσμα που απορρέει από τη συνδυασμένη επίδραση όλων των παραγωγικών συντελεστών και λοιπών, εξωγενών για την επιχείρηση ή τον κλάδο, μεταβλητών, αποκαλείται εναλλακτικά και ως 'συνολική παραγωγικότητα'. Ο ρυθμός μεταβολής της παραγωγικότητας ενδέχεται να είναι αρνητικός ή θετικός. Το πρόσημό της σχετίζεται ανάλογα με το εάν η συνολική αύξηση των εκροών είναι μεγαλύτερη ή μικρότερη από αυτή των εισροών. Επιπλέον, συχνά μετράται η παραγωγικότητα μιας εισροής, με τους αποκαλούμενους δείκτες μερικής παραγωγικότητας, που ορίζονται

ως το πηλίκο του παραγόμενου προϊόντος προς την χρησιμοποιούμενη ποσότητα της συγκεκριμένης εισροής. Εξ' ορισμού, το εύρος των τιμών αυτών των δεικτών είναι θετικό, ωστόσο ο ρυθμός μεταβολής τους μπορεί να είναι θετικός ή αρνητικός. Συχνότερα χρησιμοποιούμενοι εξ' αυτών είναι οι δείκτες παραγωγικότητας της εργασίας.

Η μελέτη του IOBE, εκτός από τον υπολογισμό του ρυθμού της μεταβολής της συνολικής παραγωγικότητας στην ελληνική οικονομία και τους κλάδους της, προχωράει στην εκτίμηση του αντίστοιχου ρυθμού για την παραγωγικότητα της εργασίας, ορισμένη ως προϊόν (ακαθ. προστιθέμενη αξία) ανά απασχολούμενο, καθώς και του ρυθμού μεταβολής του προϊόντος. Διερευνά επίσης τους παράγοντες και το βαθμό στον οποίο καθορίζουν την εξέλιξη καθενός από αυτά τα τρία μεγέθη. Η παραπάνω μεθοδολογία εφαρμόστηκε σε 24 κλάδους-τομείς της ελληνικής οικονομίας και σε εγχώριο επίπεδο. Ειδικότερα ως προς το σύνολο της ελληνικής οικονομίας, η συνολική παραγωγικότητα προσεγγίστηκε με δύο εναλλακτικούς τρόπους: από το μέσο όρο των παραγωγικοτήτων των τομέων και από το άθροισμα των παραγωγικοτήτων τους χρησιμοποιώντας ως συντελεστές βαρύτητας στον καθένα τη συμμετοχή του κάθε τομέα στο ΑΕΠ (σταθμίσεις Domar). Η έρευνα καλύπτει την περίοδο από το 1970 έως το 2004, διάστημα που χωρίστηκε σε τέσσερις υποπεριόδους (1970-1980, 1981-1990, 1991-2000 και 2001-2004) προκειμένου να διαφανούν οι επιδράσεις των σημαντικών γεγονότων και των αλλα-

¹⁸ Η ανάλυση που ακολουθεί προέρχεται από τη μελέτη «Μέτρηση και Ανάλυση της Παραγωγικότητας της Ελληνικής Οικονομίας και Βασικών της Κλάδων», Βασιλειάδης Μ.- Καραγιάννης Γ.- Λαπατίνας Α.

¹⁹ Τα αποτελέσματα της μελέτης δεν είναι άμεσα συγκρίσιμα με διάφορες άλλες εκτιμήσεις για την παραγωγικότητα που προκύπτουν από στοιχεία διεθνών οργανισμών, όπως ο ΟΟΣΑ και η Eurostat λόγω διαφορετικής μεθοδολογικής προσέγγισης και κυρίως διότι: α) η μελέτη βασίζεται σε οικονομετρική εκτίμηση για μια περίοδο συνολικά 35 ετών και υποπεριόδους της (παραμετρική μέθοδος εκτίμησης-συνάρτηση παραγωγής) και όχι στον υπολογισμό δεικτών ετήσιας περιοδικότητας για μια σειρά ετών και β) οι τιμές των μεγεθών που χρησιμοποιήθηκαν ήταν προσαρμοσμένες σε σταθερές τιμές 1970, όχι όμως σε ισοδυναμίες αγοραστικής δύναμης, λόγω έλλειψης στοιχείων για μια τόσο εκτεταμένη χρονικά περίοδο.

γών σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο που έλαβαν χώρα σε αυτό το διάστημα (ένταξη της χώρας στην Ε.Ε., έντονοι οικονομικοί εκλογικοί κύκλοι, είσοδος της χώρας στην Ε.Ο.Κ., είσοδος στην Ευρωζώνη).

Απώτερος σκοπός της μέτρησης της παραγωγικότητας ήταν ο εμπειρικός έλεγχος τη υπόθεσης της κυλιόμενης επιτάχυνσης (the rolling acceleration hypothesis), σύμφωνα με την οποία υψηλότερους ρυθμούς αύξησης της παραγωγικότητας αναμένεται να πετύχουν οι κλάδοι της οικονομίας που τώρα υπολείπονται του εθνικού μέσου όρου. Με άλλα λόγια, οι κλάδοι που τώρα βρίσκονται στο στάδιο της ανάκαμψης αναμένεται ότι θα αποτελέσουν τους πρωτοπόρους στην αναπτυξιακή διαδικασία για κάποιο χρονικό διάστημα και ότι σε επόμενη φάση των οικονομικών κύκλων θα αντικατασταθούν με την σειρά τους από κάποιους άλλους.

4.1 Εκτιμήσεις του ρυθμού μεταβολής της συνολικής παραγωγικότητας

Η μελέτη βασίστηκε στην παραμετρική μέθοδο εκτίμησης, ενώ για την συναρτησιακή έκφραση της τεχνολογίας παραγωγής επιλέχθηκε η συνάρτηση παραγωγής. Ως προσδιοριστικοί παράγοντες της πορείας της συνολικής παραγωγικότητας κάθε τομέα καθορίστηκαν α) η τεχνολογική πρόοδος β) το αποτέλεσμα κλίμακας των παραγωγικών συντελεστών και γ) η τεχνική αποτελεσματικότητα. Η τεχνική αποτελεσματικότητα ορίζεται ως η απόσταση της παρατηρούμενης παραγωγής από το όριο των παραγωγικών δυνατοτήτων. Όσο μικρότερη είναι αυτή η διαφορά τόσο πιο

κοντά στην αποτελεσματική χρήση των εισροών του κινείται ένας κλάδος, τονώνοντας την παραγωγικότητά του.

Η συμβολή της τεχνολογικής προόδου στην παραγωγικότητα απορρέει από την ανανέωση των μηχανημάτων παραγωγής ή της εφαρμοζόμενης τεχνικής, εξέλιξη που έχει συνήθως θετικές επιπτώσεις στην παραγωγικότητα. Σε ότι αφορά την επίδραση του αποτελέσματος κλίμακας, αυτή συνίσταται στις καθαρές αποδόσεις από τη διαχρονική εξέλιξη της μεταβολής καθεμιάς εκ των εισροών (κεφαλαίο, εργασία, ενδιάμεση ανάλωση). Θετικές συνέργιες προκύπτουν και από το συνδυασμό αυτών με την πραγματοποιούμενη τεχνολογική πρόοδο.

Οι παραπάνω παράγοντες συνθέτουν το σύνολο των ενδογενών παραμέτρων της παραγωγικότητας, οι οποίες διαμορφώνονται σε μεγάλο βαθμό από τον ίδιο κλάδο του. Εντούτοις, σε επίπεδο εθνικής οικονομίας υπάρχουν και άλλοι παράγοντες με δυνητική σημαντική επίδραση, όπως το μορφωτικό επίπεδο των εργαζόμενων, οι δημόσιες δαπάνες για τη δημιουργία υποδομών (οδικά δίκτυα, λιμάνια, δίκτυα παροχής ρεύματος, τηλεπικοινωνιών κλπ.). Στο πλαίσιο της μελέτης υπολογίστηκε που η συμβολή και αυτών και η τυχόν συνδρομή τους στην παραγωγικότητα.

Από τα αποτελέσματα της μελέτης προκύπτει ότι ο μέσος (μη σταθμισμένος με το μέγεθος των κλάδων) ετήσιος ρυθμός αύξησης της συνολικής παραγωγικότητας σε εγχώριο επίπεδο, ήταν 1,29% κατά τη διάρκεια της περιόδου 1970-2004. Ωστόσο η πορεία του παρέμεινε φθίνουσα καθ' όλο αυτό το διάστημα: Τη δεκαετία του '70

κυμάνθηκε στο 2,71%, ενώ την επόμενη δεκαετία υποχώρησε στο 1,11%. Στη δεκαετία του '90 περιορίστηκε ακόμα περισσότερο, στο 0,51%, για να καταλήξει στο 0,16% την τελευταία περίοδο της έρευνας, 2001-2004.

Οι γενικές τάσεις διαφοροποιούνται ωστόσο σε κλαδικό επίπεδο: Παρατηρείται σαφής μείωση του ρυθμού αύξησης της συνολικής παραγωγικότητας μεταξύ των δεκαετιών '70 και '80, που διαχέεται τη δεκαετία του '90 σε όλους των κλάδους εκτός των τροφίμων-ποτών-καπνού, της κλω-

στούφαντουργίας, των προϊόντων χάρτου, των πλαστικών, των μηχανημάτων, του ηλεκτρικού εξοπλισμού και της ενέργειας. Μάλιστα, η επιδείνωση σε ορισμένους κλάδους, όπως τον αγροτικό τομέα, τις κατασκευές, τους διάφορους κλάδους των υπηρεσιών, τα προϊόντα ξύλου και δέρματος και τον εξοπλισμό μεταφορών, οδήγησε τελικά σε μείωση της παραγωγικότητας τους. Επιπλέον, από τους κλάδους που ανέκαμψαν στη δεκαετία του '90, οι περισσότεροι έχασαν ξανά έδαφος την περίοδο 2000-2004 (αναλυτικά οι εκτιμήσεις ανά κλάδο και περίοδο στον Πίνακα 4.1).

Πίνακας 4.1

Μέσοι Ετήσιοι Ρυθμοί Μεταβολής της Συνολικής Παραγωγικότητας ανά Κλάδο

	1971-80	1981-90	1991-00	2001-04	1970-2004
Αγροτικός Τομέας	0,13	0,34	-0,42	-1,44	-0,16
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ					
Ορυχεία	3,49	2,79	2,58	2,52	2,90
ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ					
Τρόφιμα	1,62	1,38	1,75	0,97	1,51
Κλωστοϋφαντουργία	0,95	1,30	1,44	0,87	1,19
Δέρματα	6,92	1,16	-1,83	-2,22	1,58
Ξύλο	3,48	-0,55	-0,26	1,26	0,93
Χαρτί	3,21	0,74	1,37	-0,11	1,55
Πετρέλαιο	4,15	2,62	1,50	3,25	2,81
Χημικά	3,53	1,93	1,57	1,56	2,25
Πλαστικά	5,66	1,51	1,71	1,45	2,78
ΜΜΟ	3,04	1,47	1,09	1,16	1,78
Μέταλλα	2,26	1,75	1,35	0,92	1,68
Μηχανήματα	5,03	1,65	3,55	0,62	3,08
Ηλεκτρικές Συσκ.	3,74	1,70	2,00	0,28	2,22
Εξ. Μεταφορών	4,95	1,76	-0,38	3,22	2,24
Λοιπά Μεταποίησης	6,46	2,91	1,54	1,73	3,41
Ενέργεια	2,23	2,13	2,37	2,31	2,25
ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	0,74	1,17	-1,90	-2,85	-0,34
ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ					
Μεταφορές	0,60	1,80	-0,34	-2,58	0,30
Εμπόριο	0,58	0,09	-1,18	-1,74	-0,35
Τ.Α.Κ.Ε. ¹	-0,79	-1,12	-0,04	-1,60	-0,76
Δημ. Διοίκηση	1,13	0,19	-2,66	-0,42	-0,44
Υγεία-Εκπαίδευση	1,32	-0,94	-0,51	-2,32	-0,31
Λοιπές Υπηρεσίες	0,55	-1,01	-2,10	-3,04	-1,11
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	2,71	1,11	0,51	0,16	1,29

Πηγή: IOBE, Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, ΥΠΟΙΟ, ΥΠΕΣΔΔΑ, Τράπεζα της Ελλάδος, Eurostat, Annual Macroeconomic Database (AMECO), EU KLEMS, Σκούντζος, Θ.- Ματθαίος, Γ. "Καθαρό Πάγιο Κεφάλαιο, Αποσβέσεις Παγίου Κεφαλαίου, Επενδύσεις Παγίου Κεφαλαίου 1950-1990" (Κ.Ε.Π.Ε., 1991).

¹ Τ.Α.Κ.Ε. = Τράπεζες, Ασφάλειες, Κτηματικές Επιχειρήσεις

Στους πέντε τομείς με τη μεγαλύτερη μέση ετήσια αύξηση συνολικής παραγωγικότητας, συγκαταλέγονται, κατά φθίνουσα σειρά επίδοσης, αυτοί των λοιπών μεταποίησης, των μηχανημάτων και εξοπλισμού, των ορυχείων, της διύλισης πετρελαίου, των πλαστικών και των χημικών βιομηχανιών. Στον αντίποδα, οι χαμηλότερες (αρνητικές) επιδόσεις παραγωγικότητας σημειώθηκαν σε τομείς των υπηρεσιών: λοιπές υπηρεσίες, τράπεζες-ασφάλειες-κτηματικές επιχειρήσεις, δημόσια διοίκηση,

εμπόριο και κατασκευές. Η σύνθεση της ομάδας των πέντε κλάδων με τους ταχύτερους ρυθμούς παραγωγικότητας παραμένει σχεδόν αμετάβλητη μεταξύ των υποπεριόδων. Ωστόσο υπάρχουν ανακατατάξεις στις χαμηλότερες θέσεις της κατάταξης, όπως για παράδειγμα, οι τράπεζες - ασφάλειες-κτηματικές υπηρεσίες οι οποίες ενώ βρίσκονταν στις τελευταίες θέσεις τη δεκαετία '70-'80, από τη δεκαετία του '90 και μετά βελτιώνουν τη σχετική τους θέση.

Πίνακας 4.2

Πηγές Μεγέθυνσης της Παραγωγικότητας ανά κλάδο

	Αποτέλεσμα Κλίμακας	Τεχνολογική Πρόοδος	Τεχν.Αποτελεσματικότητα	Παραγωγικότητα
Αγροτικός Τομέας	-0,54	2,29	-1,91	-0,16
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ				
Ορυχεία	0,21	2,75	-0,06	2,90
ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ				
Τρόφιμα	-0,01	2,56	-1,03	1,51
Κλωστοϋφαντουργία	-0,01	2,53	-1,34	1,19
Δέρματα	-0,33	2,38	-0,47	1,58
Ξύλο	0,23	2,62	-1,91	0,93
Χαρτί	0,57	2,53	-1,55	1,55
Πετρέλαιο	0,31	2,91	-0,41	2,81
Χημικά	0,43	2,65	-0,83	2,25
Πλαστικά	1,24	2,57	-1,03	2,78
ΜΜΟ	0,39	2,67	-1,28	1,78
Μέταλλα	0,03	2,66	-1,01	1,68
Μηχανήματα	1,61	2,46	-0,99	3,08
Ηλεκτρικές Συσκ.	0,59	2,60	-0,97	2,22
Εξ. Μεταφορών	0,81	2,46	-1,03	2,24
Λοιπά Μεταποίησης	1,60	2,41	-0,60	3,41
Ενέργεια	-0,60	2,94	-0,10	2,25
ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	-2,25	2,82	-0,90	-0,34
ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ				
Μεταφορές	-2,01	2,69	-0,38	0,30
Εμπόριο	-1,20	2,37	-1,52	-0,35
Τ.Α.Κ.Ε. ¹	-1,86	2,63	-1,54	-0,76
Δημ. Διοίκηση	-0,39	2,26	-2,31	-0,44
Υγεία-Εκπαίδευση	-1,10	2,37	-1,58	-0,31
Λοιπές Υπηρεσίες	-2,93	2,69	-0,87	-1,11
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	-0,22	2,58	-1,07	1,29

Πηγή: ΙΟΒΕ, Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, ΥΠΟΙΟ, ΥΠΕΣΔΔΑ, Τράπεζα της Ελλάδος, Eurostat, Annual Macroeconomic Database (AMECO), EU KLEMS, Σκούντζος, Θ.- Ματθαίος, Γ. "Καθαρό Πάγιο Κεφάλαιο, Αποσβέσεις Παγίου Κεφαλαίου, Επενδύσεις Παγίου Κεφαλαίου 1950-1990" (Κ.Ε.Π.Ε., 1991).

Όσον αφορά στις πηγές μεγέθυνσης της συνολικής παραγωγικότητας, η τεχνολογική πρόοδος συνέδραμε περισσότερο από τις υπόλοιπες στην αύξησή της, κατά μέσο όρο σε ποσοστό 2,58% ετησίως. Η συμβολή της τεχνικής αποτελεσματικότητας εξασθενεί σταδιακά, με αποτέλεσμα την επιβράδυνση της συνολικής παραγωγικότητας σε ποσοστό 1,07% κατ' έτος. Επίσης αρνητική, αν και μικρότερης έκτασης, ήταν η επίδραση του αποτελέσματος κλίμακας, περιορίζοντας περαιτέρω τον ρυθμό αύξησης της παραγωγικότητας κατά 0.22%. Υπό την περιοριστική συμβολή της τεχνικής αποτελεσματικότητας και του αποτελέσματος κλίμακας στην τεχνολογική πρόοδο, η παραγωγικότητα σημείωσε αύξηση της τάξης του 1,29% ετησίως κατά μέσο όρο διάστημα 1970-2004.

Όπως φαίνεται και από το μέγεθος της επίδρασής στο σύνολο της οικονομίας, η τεχνολογική πρόοδος αποτέλεσε την κύρια πηγή μεταβολής της συνολικής παραγωγικότητας σε όλους τους κλάδους, με εξαίρεση εκείνους της δημόσιας διοίκησης-ασφαλείας και των λοιπών υπηρεσιών. Στη δημόσια διοίκηση-ασφάλεια η συνολική παραγωγικότητα διαμορφώθηκε κυρίως από τη συμβολή της τεχνικής αποτελεσματικότητας. Στις λοιπές υπηρεσίες, βασικό προσδιοριστικό ρόλο στο επίπεδο της παραγωγικότητας είχε το αποτέλεσμα κλίμακας (Πίνακας 2, πηγές μεγέθυνσης παραγωγικότητας).

Οι κλάδοι με τους υψηλότερους ρυθμούς τεχνολογικής προόδου (τεχνολογικά πρωτοπόροι) είναι η ενέργεια, η διύλιση πετρελαίου, οι κατασκευές, τα ορυχεία, οι μεταφορές-επικοινωνίες και οι λοιπές υπηρεσίες. Ο αγροτικός τομέας, κλάδοι όπου δε-

σπόζει η παραγωγική δραστηριότητα του δημοσίου (υγείας-εκπαίδευσης, δημόσιας διοίκησης-ασφάλειας) και τέλος το εμπόριο και τα προϊόντα δέρματος, παρουσίασαν τη μεγαλύτερη τεχνολογική υστέρηση. Με κάποιες εξαιρέσεις, κυρίως για τους κλάδους με τους μεγαλύτερους ρυθμούς τεχνολογικής προόδου τη δεκαετία του '90 και το διάστημα 2000-2004, τα ευρήματα αυτά ισχύουν και για τις επιμέρους υποπεριόδους.

Δεύτερος σημαντικότερος προσδιοριστικός παράγοντας της παραγωγικότητας των κλάδων, αν και με πολύ μικρή ή αρνητική συνεισφορά σε αυτή, αναδεικνύεται σχεδόν ισότιμα η τεχνική αποτελεσματικότητα και οι αποδόσεις κλίμακας. Η μεταβολή της τεχνικής αποτελεσματικότητας ήταν καθοριστικότερη σε πολλούς κλάδους της μεταποίησης (τρόφιμα-ποτά-καπνός, κλωστοϋφαντουργία, προϊόντων ξύλου, χημικών προϊόντων, διύλισης πετρελαίου, προϊόντων χάρτου, μη μεταλλικών ορυκτών, βασικών μετάλλων, ηλεκτρικού εξοπλισμού και εξοπλισμού μεταφορών), στο εμπόριο και στην υγεία-εκπαίδευση. Από την άλλη πλευρά, το αποτέλεσμα κλίμακας ήταν η δεύτερη σημαντικότερη συνισταμένη της παραγωγικότητας στους κλάδους των ορυχείων, των πλαστικών, των μηχανημάτων, των λοιπών προϊόντων μεταποίησης, της ενέργειας, των κατασκευών, των μεταφορών-επικοινωνιών, των τραπεζικών-ασφαλειών και κτηματικών επιχειρήσεων και των Λοιπών Υπηρεσιών.

Για το σύνολο της οικονομίας και χρησιμοποιώντας τις σταθμίσεις Domar που εκφράζουν τη συνεισφορά των κλάδων στο ΑΕΠ, ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης της συνολικής παραγωγικότητας ήταν της τά-

ξης του 0,12% κατά τη διάρκεια της περιόδου 1970-2004. Όπως και με την πρώτη μέθοδο υπολογισμού της παραγωγικότητας σε εθνικό επίπεδο, παρουσιάζεται διαχρονικά μια τάση επιβράδυνσης του ρυθμού αύξησής της, ήδη από τη δεκαετία του '80. Από τη δεκαετία του '90 προκύπτει, με αυτόν τον τρόπο στάθμισης των κλάδων, μείωση της συνολικής παραγωγικότητας, που συνεχίζεται μέχρι το τέλος του χρονικού διαστήματος που καλύπτει η μελέτη.

Στην περίοδο 1970-2004, δύο ήταν οι κλάδοι με την μεγαλύτερη συμβολή στην παραγωγικότητα της ελληνικής οικονομίας: των τροφίμων-ποτών-καπνού και της διύλισης πετρελαίου. Ακολούθησαν, με σαφώς μικρότερη συμβολή, οι κλάδοι της ενέργειας, των μετάλλων, των χημικών προϊόντων και της κλωστοϋφαντουργίας. Αντίθετα, αρνητική και αρκετά σημαντική ήταν η συμβολή των τραπεζών-ασφαλειών-κτηματικών επιχειρήσεων και των λοιπών υπηρεσιών.

Οι υπόλοιποι κλάδοι με τους υψηλότερους ρυθμούς αύξησης της συνολικής παραγωγικότητας, δηλαδή αυτοί των ορυχείων, των λοιπών προϊόντων της μεταποίησης, των πλαστικών και των μηχανημάτων, δεν έχουν σημαντική συμβολή στη διαμόρφωση της παραγωγικότητας στο σύνολο της οικονομίας εξαιτίας των χαμηλών σταθμίσεων Domar, που οφείλονται στο μικρό μερίδιο συμμετοχής στο σχηματισμό του ΑΕΠ. Από την άλλη πλευρά, οι κλάδοι με τις υψηλότερες σταθμίσεις Domar, οι οποίοι θα μπορούσαν δυνητικά να επηρεάσουν σημαντικά την εξέλιξη της παραγωγι-

κότητας στο σύνολο της οικονομίας είχαν, με εξαίρεση τον κλάδο μεταφορών-επικοινωνιών, αρνητικούς ρυθμούς μεταβολής της συνολικής παραγωγικότητας και επομένως, συνέβαλαν αρνητικά.

Στην πλευρά των μεγεθών που ενδεχομένως να επηρεάζουν την παραγωγικότητα των επιχειρήσεων, αλλά δεν προσδιορίζονται από αυτές, η συμβολή του δημόσιου κεφαλαίου εκτιμήθηκε ως στατιστικά ασήμαντη, ενώ ελαφρά καλύτερα φαίνεται να είναι τα αποτελέσματα των δημόσιων δαπανών σε Έρευνα & Ανάπτυξη για το διάστημα 1988-2004, καθώς βρέθηκαν να αυξάνουν την παραγωγικότητα μόλις κατά +0,1%. Την ίδια περίοδο το μορφωτικό επίπεδο αναδεικνύεται σε "βαρόμετρο" για τη συνολική παραγωγικότητα και ταυτόχρονα ο πιο καθοριστικός εξωγενής παράγοντας, καθώς η αφαίρεση της επίδρασής του περιόρισε τη μεγέθυνση της παραγωγικότητας περισσότερο από κάθε άλλον.

4.2 Εκτιμήσεις του ρυθμού μεταβολής της συνολικού προϊόντος

Ο ρυθμός μεταβολής του προϊόντος κάθε κλάδου διαμορφώνεται από το άθροισμα των μεταβολών της συνολικής παραγωγικότητας και των εισροών που χρησιμοποιούνται στην παραγωγή, δηλαδή της εργασίας, του κεφαλαίου και της ενδιάμεσης ανάλωσης. Η μέτρηση της συμβολής άλλων παραγόντων που δεν έχουν αποσαφηνιστεί θεωρητικά πραγματοποιήθηκε με την προσθήκη του διαταρακτικού στην παραπάνω σχέση, ενώ προστέθηκε και μια μεταβλητή που αποτυπώνει τη συνεισφορά των τριών παραγωγικών συντελεστών.

Πίνακας 4.3

Πηγές Μεγέθυνσης του Κλαδικού Προϊόντος

	%Δ Υ*	%Δ Ι*	%Δ Κ*	%Δ Ε*	%Δ Χ*	TFP*	Υπολ.*
Αγροτικός Τομέας	0,52	0,49	0,37	-0,20	0,66	-0,16	0,01
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ							
Ορυχεία	3,14	0,32	0,64	-0,12	0,84	2,90	-0,59
ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ							
Τρόφιμα	2,31	0,54	0,38	0,01	0,93	1,51	-0,13
Κλωστοϋφαντουργία	0,35	0,06	0,25	-0,26	0,05	1,19	-0,88
Δέρματα	-0,77	-0,75	0,58	-0,35	-0,52	1,58	-1,83
Ξύλο	0,04	-0,13	0,66	-0,16	0,37	0,93	-1,26
Χαρτί	1,33	0,19	1,28	0,12	1,58	1,55	-1,80
Πετρέλαιο	2,10	0,25	0,39	0,30	0,93	2,81	-1,64
Χημικά	4,15	1,05	0,63	0,03	1,72	2,25	0,18
Πλαστικά	3,17	0,82	1,07	0,06	1,95	2,78	-1,57
ΜΜΟ	3,40	0,85	0,75	-0,07	1,53	1,78	0,09
Μέταλλα	3,94	1,21	0,64	0,04	1,89	1,68	0,36
Μηχανήματα	4,00	0,75	1,01	0,08	1,84	3,08	-0,92
Ηλεκτρικές Συσκ.	2,33	0,61	0,60	-0,10	1,10	2,22	-1,00
Εξ. Μεταφορών	2,91	0,56	0,64	0,13	1,33	2,24	-0,66
Λοιπά Μεταποίησης	3,12	0,48	1,27	-0,02	1,73	3,41	-2,03
Ενέργεια	3,30	0,50	1,31	0,21	2,02	2,25	-0,97
ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	3,15	2,43	0,50	0,25	3,17	-0,34	0,32
ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ							
Μεταφορές	4,25	2,50	1,17	0,14	3,81	0,30	0,14
Εμπόριο	3,57	3,03	0,01	0,47	3,52	-0,35	0,40
Τ.Α.Κ.Ε. ¹	3,80	2,06	1,19	0,71	3,95	-0,76	0,61
Δημ. Διοίκηση	4,11	3,09	1,48	0,18	4,75	-0,44	-0,20
Υγεία-Εκπαίδευση	4,40	1,43	2,53	0,27	4,23	-0,31	0,48
Λοιπές Υπηρεσίες	5,15	3,87	1,36	0,87	6,10	-1,11	0,16
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	2,82	1,09	0,86	0,11	2,06	1,29	-0,53

¹ Τ.Α.Κ.Ε. = Τράπεζες, Ασφάλειες, Κτηματικές Επιχειρήσεις

* %ΔΥ = Ποσοστιαία Μεταβολή Προϊόντος, %ΔΙ = Ποσοστιαία Μεταβολή Ενδιάμεσης Ανάλωσης, %ΔΚ= Ποσοστιαία Μεταβολή Κεφαλαίου, %ΔΕ = Ποσοστιαία Μεταβολή Εργασίας, %Δ Χ = Επίδραση από το συνδυασμό της Μεταβολής Ενδιάμεσης Ανάλωσης – Εργασίας – Κεφαλαίου, TFP = Συνολική Παραγωγικότητα, (βλ. και τελευταία στήλη των Πινάκων 1-2), Υπολ. = Άλλοι παράγοντες μεταβολής προϊόντος

Πηγή: ΙΟΒΕ, Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, ΥΠΟΙΟ, ΥΠΕΣΔΔΑ, Τράπεζα της Ελλάδος, Eurostat, Annual Macroeconomic Database (AMECO), EU KLEMS, Σκούντζος, Θ.- Ματθαίος, Γ. "Καθαρό Πάγιο Κεφάλαιο, Αποσβέσεις Παγίου Κεφαλαίου, Επενδύσεις Παγίου Κεφαλαίου 1950-1990" (Κ.Ε.Π.Ε., 1991).

Η εκτίμηση για τις πηγές μεγέθυνσης του κλαδικού προϊόντος έδειξε ότι στους περισσότερους από τους υπό εξέταση κλάδους, η συνολική παραγωγικότητα αποτελεί το βασικό διαμορφωτή της πορείας του προϊόντος. Επίσης, από τα αποτελέσματα στην πλειονότητα των τομέων διαφαίνεται θετική συσχέτιση μεταξύ της αύξησης του προϊόντος και της αύξησης της παραγωγικότητας. Οι τομείς με τη μεγαλύτερη αύξηση προϊόντος ήταν παράλληλα εκείνοι που εμφάνισαν τους υψηλότερους

ρυθμούς ανόδου της παραγωγικότητας. Πέραν τούτου, οι κλάδοι που παρουσίασαν τη σημαντικότερη βελτίωση στην παραγωγικότητά τους, έστω και με φθίνοντες ρυθμούς, είχαν τη συνολική παραγωγικότητα ως κύρια πηγή μεγέθυνσης του προϊόντος, εκτός από εκείνους των προϊόντων χάρτου, μετάλλων και μεταφορών-επικοινωνιών. Διαφορετικά χαρακτηριστικά ως προς την ανάπτυξη της παραγωγής τους έδειξαν όσοι κλάδοι είδαν την παραγωγικότητά τους να εξασθενεί και τελικά

να μειώνεται: σε αυτούς η αύξηση των εισροών αποδείχτηκε η κύρια πηγή μεγέθυνσης του προϊόντος (Πίνακας 4.3).

Οι κλάδοι όπου η άνοδος της παραγωγής προήλθε στο μεγαλύτερο μέρος της από βελτίωση της παραγωγικότητας ήταν αυτοί της μεταποίησης (εκτός των προϊόντων χάρτου και μετάλλων), των ορυχείων και της ενέργειας, ενώ αυτοί που στηρίχθηκαν πρωτίστως στην επέκταση της χρησιμοποιούμενης εισροών ήταν ο αγροτικός τομέας, οι κατασκευές και οι κλάδοι των υπηρεσιών. Όσον αφορά τις επιμέρους εισροές, προκύπτει ότι, μεταξύ των κλάδων έντασης χρήσης εισροών, η συμβολή των ενδιάμεσων εισροών ήταν η σημαντικότερη, με εξαίρεση τους κλάδους προϊόντων χάρτου και υγείας-εκπαίδευσης όπου η συμβολή του κεφαλαίου ήταν η σημαντικότερη.

Επιπλέον, φαίνεται να μην υπάρχει μια ξεκάθαρη σχέση μεταξύ του ρυθμού αύξησης του προϊόντος και των πηγών μεγέθυνσής του: εκτός από την εισροή του κεφαλαίου, που ασκεί πάντοτε θετική επίδραση, οι υπόλοιποι παράγοντες ενισχύουν ως επί το πλείστον το ρυθμό αύξησης του προϊόντος, όμως υπάρχουν για τον καθένα και περιπτώσεις κλάδων που τον περιορίζουν. Τέλος, με εξαίρεση τον κλάδο προϊόντων χάρτου, οι κλάδοι έντασης χρήσης εισροών χαρακτηρίζονται από φθίνουσες αποδόσεις κλίμακας, ενώ αυτοί που είχαν την παραγωγικότητα ως κύρια πηγή μεγέθυνσης του προϊόντος τους χαρακτηρίζονται, με εξαίρεση τους κλάδους τροφίμων-ποτών-καπνού, κλωστοϋφαντουργίας και ενέργειας, από αύξουσες αποδόσεις κλίμακας.

4.3 Εκτιμήσεις του ρυθμού μεταβολής της παραγωγικότητας της εργασίας

Για την εκτίμηση των διακυμάνσεων της παραγωγικότητας της εργασίας (ακαθ. προστιθέμενη αξία ανά απασχολούμενο) έγινε η υπόθεση ότι αποτελούν συνάρτηση των μεταβολών της συνολικής παραγωγικότητας, της ποσότητας του κεφαλαίου και των ενδιάμεσων εισροών ανά μονάδα εργασίας. Όπως και στην περίπτωση του παραγόμενου προϊόντος, οι αδιευκρίνιστες επιδράσεις ενσωματώνονται στο διαταρακτικό όρο που προστέθηκε στη σχέση κατά την εκτίμησή της.

Η μέση (μη σταθμισμένη με το μέγεθος των κλάδων) ετήσια αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας βρέθηκε ίση με 2,22% το διάστημα 1970-2004. Αν το αποτέλεσμα αυτό συνδυαστεί με την αντίστοιχη ποσοστιαία άνοδο της συνολικής παραγωγικότητας κατά 1,29%, τότε διαφαίνεται ότι η συνδυασμένη επίδραση της διεύρυνσης της χρήσης κεφαλαίου και ενδιάμεσων εισροών ανά μονάδα εργασίας ευνόησε την παραγωγικότητα της εργασίας. Από τον Πίνακα 4.4 είναι εμφανές ότι στην εξεταζόμενη περίοδο υπάρχουν διακυμάνσεις στην πορεία της παραγωγικότητας της εργασίας: ο ρυθμός αύξησής της φθίνει στη δεκαετία του '80, ανακάμπτει στην δεκαετία του '90 και επιβραδύνεται ξανά στην περίοδο 2001-2004.

Πίνακας 4.4

Πηγές Μεγέθυνσης της Παραγωγικότητας της Εργασίας

	%Δ (Υ/Ε) **	%Δ (Κ/Ε) **	%Δ (Χ/Ε) **	TFP **	Υπολ. **
Αγροτικός Τομέας	2,71	0,73	2,13	-0,16	0,01
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ					
Ορυχεία	4,30	1,30	0,70	2,90	-0,59
ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ					
Τρόφιμα	2,39	0,40	0,61	1,51	-0,13
Κλωστοϋφαντουργία	2,77	0,96	1,51	1,19	-0,88
Δέρματα	2,47	1,94	0,77	1,58	-1,83
Ξύλο	1,69	1,55	0,46	0,93	-1,26
Χαρτί	0,47	0,95	-0,23	1,55	-1,80
Πετρέλαιο	0,86	0,07	-0,38	2,81	-1,64
Χημικά	4,06	0,52	1,10	2,25	0,18
Πλαστικά	2,81	0,89	0,70	2,78	-1,57
ΜΜΟ	4,00	0,93	1,20	1,78	0,09
Μέταλλα	3,78	0,56	1,17	1,68	0,36
Μηχανήματα	3,38	0,78	0,43	3,08	-0,92
Ηλεκτρικές Συσκ.	2,95	0,74	1,00	2,22	-1,00
Εξ. Μεταφορών	2,34	0,38	0,37	2,24	-0,66
Λοιπά Μεταποίησης	3,37	1,36	0,63	3,41	-2,03
Ενέργεια	1,75	0,35	0,12	2,25	-0,97
ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	2,05	0,72	1,36	-0,34	0,32
ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ					
Μεταφορές	3,28	0,82	2,02	0,30	0,14
Εμπόριο	0,43	-0,14	0,51	-0,35	0,40
Τ.Α.Κ.Ε. ¹	-1,33	-0,17	-1,01	-0,76	0,61
Δημ. Διοίκηση	2,77	1,23	2,18	-0,44	-0,20
Υγεία-Εκπαίδευση	1,01	1,10	-0,26	-0,31	0,48
Λοιπές Υπηρεσίες	-1,05	-1,23	1,12	-1,11	0,16
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	2,22	0,70	0,76	1,29	-0,53

¹ Τ.Α.Κ.Ε. = Τράπεζες, Ασφάλειες, Κτηματικές Επιχειρήσεις

** %Δ(Υ/Ε) = Ποσοστιαία Μεταβολή Προϊόντος / Απασχολούμενο, %Δ(Κ/Ε) = Ποσοστιαία Μεταβολή Κεφαλαίου / Απασχολούμενο, %Δ (Χ/Ε) = Επίδραση από το συνδυασμό της Μεταβολής Ενδιάμεσης Ανάλωσης - Κεφαλαίου / Απασχολούμενο, TFP = Συνολική Παραγωγικότητα, (βλ. τελευταία στήλη Πινάκων 1 και 2), Υπολ. = Άλλοι παράγοντες μεταβολής προϊόντος

Πηγή: IOBE, Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, ΥΠΟΙΟ, ΥΠΕΣΔΔΑ, Τράπεζα της Ελλάδος, Eurostat, Annual Macroeconomic Database (AMECO), EU KLEMS, Σκούντζος, Θ.- Ματθαίος, Γ. "Καθαρό Πάγιο Κεφάλαιο, Αποσβέσεις Παγίου Κεφαλαίου, Επενδύσεις Παγίου Κεφαλαίου 1950-1990" (Κ.Ε.Π.Ε., 1991).

Στους τομείς των ορυχείων, των χημικών προϊόντων, των μη μεταλλικών ορυκτών, των μετάλλων και των μηχανημάτων υπολογίστηκαν οι υψηλότεροι ρυθμοί αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας. Στα χαμηλά της κατάταξης αυτής βρίσκονται οι τράπεζες-ασφάλειες-κτηματικές επιχειρήσεις, οι λοιπές υπηρεσίες, τα προϊόντα χάρτου, το εμπόριο και τα πετρέλαια. Στους μισούς κλάδους, η συνολική παραγωγικότητα ήταν ο κύριος προσδιοριστικός παρά-

γοντας για την εξέλιξη της παραγωγικότητας της εργασίας, ενώ για τους άλλους μισούς ήταν η διεύρυνση της χρήσης ενδιάμεσων εισροών και κεφαλαίου ανά μονάδα εργασίας. Στη δεύτερη περίπτωση συμπεριλαμβάνονται, με εξαίρεση τους κλάδους κλωστοϋφαντουργίας και δερμάτων, όλοι οι κλάδοι που σημείωσαν μείωση της συνολικής παραγωγικότητας.

Γενικά, διαπιστώνεται η ύπαρξη θετικής σχέσης μεταξύ της συνολικής παραγωγικότητας και της παραγωγικότητας εργασίας, κάτι που ισχύει σε μικρότερο βαθμό για τις συσχετίσεις ανάμεσα στην αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας και των αυξομειώσεων στο παραγόμενο προϊόν ή στην απασχόληση.

4.4 Σχολιασμός Αποτελεσμάτων

Κύριο πόρισμα της έρευνας αποτελεί η συνεχής εξασθένηση της συνολικής παραγωγικότητας σε εθνικό επίπεδο και στους περισσότερους κλάδους της οικονομίας την περίοδο 1970-2004. Από την ανάλυση των πηγών μεγέθυνσής της η τεχνολογική πρόοδος και η εκπαίδευση αναδεικνύονται ως βασικοί προωθητικοί παράγοντες, ενώ ανασχετικά στην εξέλιξη της επιδρούν η μείωση της τεχνικής αποτελεσματικότητας και οι δυσκαμψίες στην προσαρμογή της κλίμακας παραγωγής στις μεταβολές της ζήτησης. Η μείωση της τεχνικής αποτελεσματικότητας και η αρνητική επίδραση του αποτελέσματος κλίμακας ήταν οι κύριοι λόγοι για την επιβράδυνση της παραγωγικότητας και σε κλαδικό επίπεδο, ενώ σε κάποιους άλλους οδήγησαν σε μείωση της παραγωγικότητάς τους. Στο ζήτημα της συμβολής των τομέων της οικονομίας στην εγχώρια παραγωγικότητα, τις πρώτες θέσεις καταλαμβάνουν τα τρόφιμα –ποτά – καπνός και η διύλιση πετρελαίου.

Η ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας, με άλλα λόγια η άνοδος του ΑΕΠ, επηρεάζεται πρωτίστως από την εξέλιξη της συνολικής παραγωγικότητας και λιγότερο από την αύξηση των ποσοτήτων των εισροών. Αυτό επιβεβαιώνεται και από τους κλάδους με την υψηλότερη αύξηση προϊόντος, οι οποίοι ήταν ταυτόχρονα αυτοί με τη μεγαλύτερη αύξηση της συνολικής παραγωγικότητας. Θετική σχέση παρατηρείται επίσης μεταξύ της παραγωγικότητας της εργασίας και της συνολικής παραγωγικότητας, ενώ και πάλι οι κλάδοι με την υψηλότερη συνολική παραγωγικότητα είχαν καλές επιδόσεις και στην παραγωγικότητα της εργασίας. Ωστόσο, ο ρόλος της συνολικής παραγωγικότητας και της αύξησης των ενδιάμεσων εισροών και του κεφαλαίου ανά μονάδα εργασίας αποδείχτηκε εξίσου καθοριστικός μεταξύ των κλάδων για την παραγωγικότητα της εργασίας.

Τέλος, η διαχρονική παραμονή των ιδίων κλάδων στην ομάδα με τους υψηλότερους ρυθμούς αύξησης της παραγωγικότητας οδηγεί στην απόρριψη της υπόθεσης της κυλιόμενης επιτάχυνσης (the rolling acceleration hypothesis) για την Ελλάδα και το διάστημα 1970-2004.

5. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ

Το παράρτημα που ακολουθεί, χωρίζεται σε δύο μέρη, έτσι ώστε στην παρούσα έκθεση του IOBE να ενσωματωθεί το μοντέλο που ακολουθείται πλέον στο πλαίσιο παρακολούθησης της στρατηγικής της Λισσαβόνας:

Α) Το α' μέρος του παραρτήματος περιλαμβάνει τις επιδόσεις των χωρών – μελών της Ε.Ε. των 25 στους 14 διαρθρωτικούς δείκτες που συνθέτουν τη συνοπτική λίστα (short list) δεικτών που χρησιμοποιούνται πλέον από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, για την παρακολούθηση της υλοποίησης των στόχων της Λισσαβόνας από κάθε χώρα-μέλος και την πορεία των διαρθρωτικών αλλαγών των αντίστοιχων οικονομιών. Η σύνθεση της συνοπτικής λίστας θα παραμείνει σταθερή μέχρι το 2007.

Β) Το β' μέρος περιλαμβάνει μία επιλογή από τους υπόλοιπους δείκτες που υιοθετήθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2000 σε μια προσπάθεια να τροφοδοτηθούν οι εθνικές κυβερνήσεις με ένα σύνολο από σαφείς διακριτούς και εύκολα μετρήσιμους δείκτες που αποτυπώνουν το βαθμό διαρθρωτικής προσαρμογής κάθε χώρας-μέλους. Οι δείκτες αυτοί αποτελούν έτσι (μαζί προφανώς με τους 14 παραπάνω δείκτες), την ευρεία λίστα (long list) των δεικτών που η Eurostat παρακολουθεί και εναρμονίζει σε συστηματική βάση για την Ε.Ε των 27.

Βασικός στόχος του συνόλου των διαρθρωτικών δεικτών είναι να καταγραφεί η πρόοδος, που έχει σημειωθεί σε πέντε κρίσιμους τομείς πολιτικής, οι οποίοι αφορούν στην **απασχόληση**, στην **καινοτομία και έρευνα**, στις **αλλαγές στη διάρθρωση της οικονομίας**, στην **κοινωνική συνοχή** και στο **περιβάλλον**. Παράλληλα παρακολουθούνται επιπλέον κάποιοι **βασικοί οικονομικοί δείκτες**, που αποδίδουν το ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον, εντός του οποίου λαμβάνουν χώρα οι διαρθρωτικές αλλαγές που εφαρμόζονται σε κάθε χώρα - μέλος.

Κάθε ένας από τους δείκτες που παρουσιάζονται στη συνέχεια, αποδίδεται γραφικά για το σύνολο των 27 χωρών (όπου υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία), ενώ σε πινακοποιημένη μορφή δίνεται η επίδοση της Ελλάδας σε σύγκριση με τον μέσο όρο της Ε.Ε. των 27, της Ε.Ε. των 25, της Ε.Ε. των 15 και της Ευρωζώνης (τελευταία αναθεώρηση Eurostat, Αύγουστος 2007).

Ονοματολογία

EU27	Ευρωπαϊκή Ένωση (Τον Ιανουάριο 2007 εντάχθηκαν στη Ευρωπαϊκή Ένωση η Βουλγαρία και η Ρουμανία)
EU25	Ευρωπαϊκή Ένωση
EA13	Ευρωζώνη (Τον Ιανουάριο 2007 εντάχθηκε στη Ευρωζώνη η Σλοβενία)
BE	Βέλγιο
CZ	Τσεχία
DK	Δανία
DE	Γερμανία
EE	Εσθονία
EL	Ελλάδα
ES	Ισπανία
FR	Γαλλία
IE	Ιρλανδία
IT	Ιταλία
CY	Κύπρος
LV	Λετονία
LT	Λιθουανία
LU	Λουξεμβούργο
HU	Ουγγαρία
MT	Μάλτα
NL	Ολλανδία
AT	Αυστρία
PL	Πολωνία
PT	Πορτογαλία
SI	Σλοβενία
SK	Σλοβακία
FI	Φινλανδία
SE	Σουηδία
UK	Μ. Βρετανία

ΜΕΡΟΣ Α

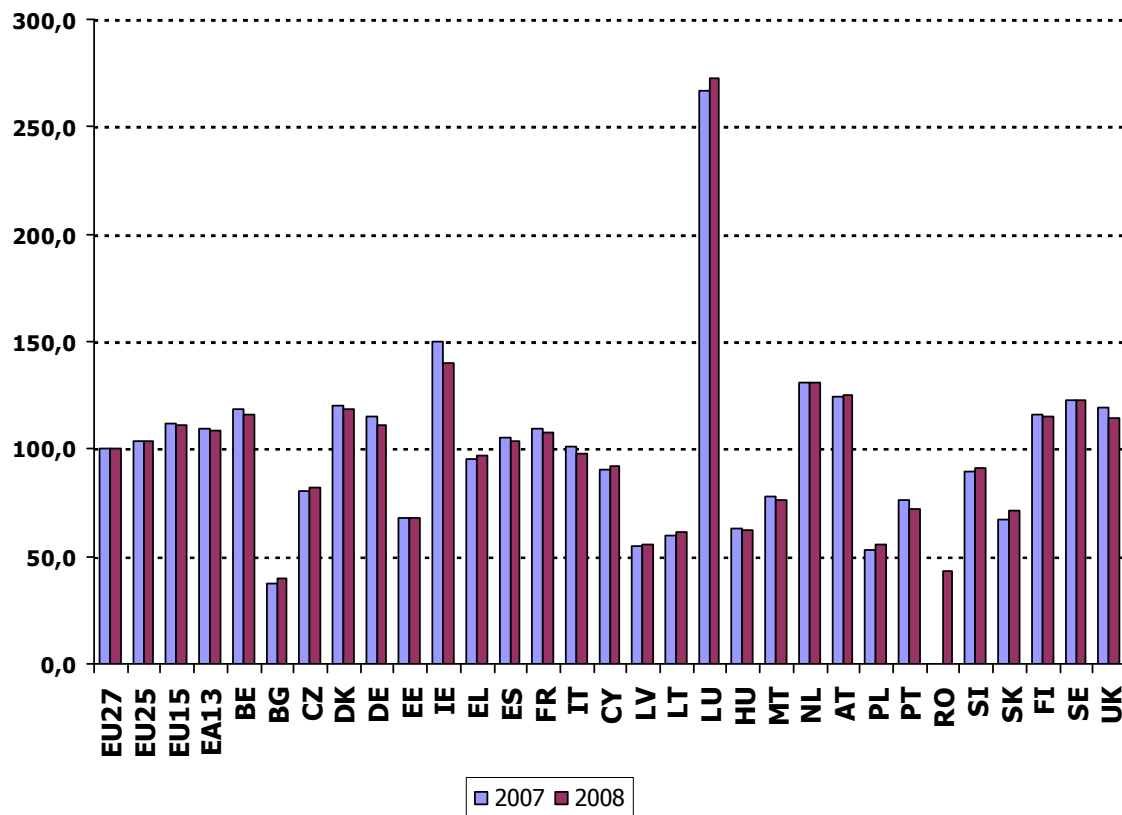
(ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΛΙΣΤΑ ΔΙΑΦΘΩΤΙΚΩΝ ΔΕΙΚΤΩΝ)

Ι-Α. ΒΑΣΙΚΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ

Ι-1α. Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ

(μονάδες αγοραστικής δύναμης, PPS, Ε.Ε-27=100)

Οι μονάδες αγοραστικής δύναμης (Purchasing Power Standards, PPS) είναι δείκτες της μέσης αναλογίας των τιμών μεταξύ διαφορετικών χωρών. Η χρήση τους κάνει εφικτή την σύγκρισή του όγκου του κατά κεφαλήν ΑΕΠ μεταξύ των χωρών.

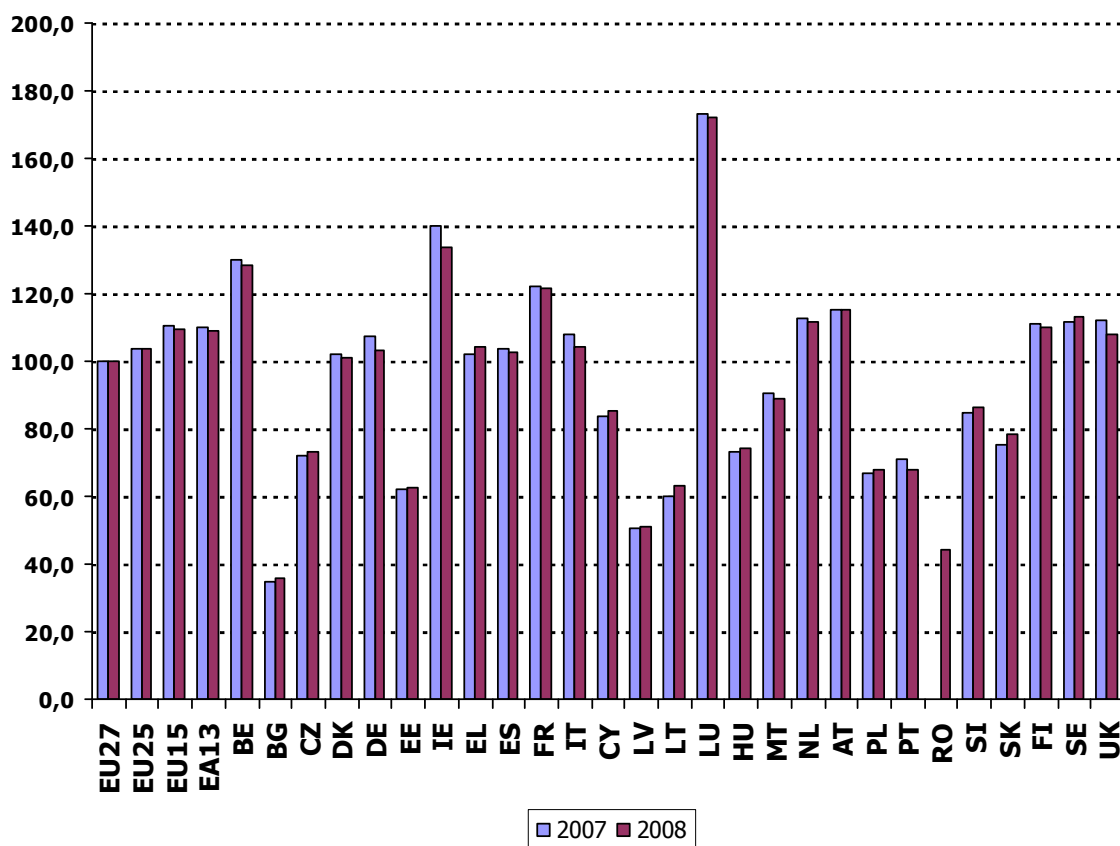
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
EU27	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0f
EU25	105,0	104,8	104,6	104,4	104,2	104,1	103,9	103,7	103,6f
EU15	115,2	114,8	114,3	113,7	113,1	112,8	112,2	111,7	110,8f
EA13	113,6	113,2	112,3	111,5	110,4	110,5	110,1	109,7	108,7f
EL	84,0	86,5	90,1	92,1	94,0	92,8	94,1	94,9	96,7f

f: πρόβλεψη
Πηγή: Eurostat

Ι-2α. Παραγωγικότητα Εργασίας ανά Απασχολούμενο Άτομο

(ΑΕΠ σε μονάδες αγοραστικής δύναμης, (ΕΕ-27=100) PPS,/ αριθμό εργαζομένων)

Ο αριθμός των εργαζομένων περιλαμβάνει τους απασχολούμενους και τους αυτό-απασχολούμενους. Περιλαμβάνονται οι μισθωτοί, οι δημόσιοι υπάλληλοι, οι στρατιωτικοί και οι ιδιοκτήτες επιχειρήσεων. Οι εποχικά απασχολούμενοι και αυτοί που απουσιάζουν από την εργασία τους λόγω ασθένειας, διακοπών, απεργίας και παρακολούθησης εκπαιδευτικών προγραμμάτων κατά τη διάρκεια της έρευνας περιλαμβάνονται στους απασχολούμενους. Ο καθορισμός αυτός είναι σύμφωνος με το Διεθνή Οργανισμό Εργασίας (International Labor Organization, ILO)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
EU27	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0f
EU25	104,8	104,6	104,5	104,4	104,2	104,1	103,9	103,7	103,6f
EU15	113,2	112,5	111,9	111,4	110,9	110,8	110,5	110,3	109,6f
EA13	113,4	112,6	111,7	111,1	110,1	110,4	110,1	109,9	109,1f
EL	93,5	97,1	99,4	100,8	101,1	99,8	100,8	102,1	104,1f

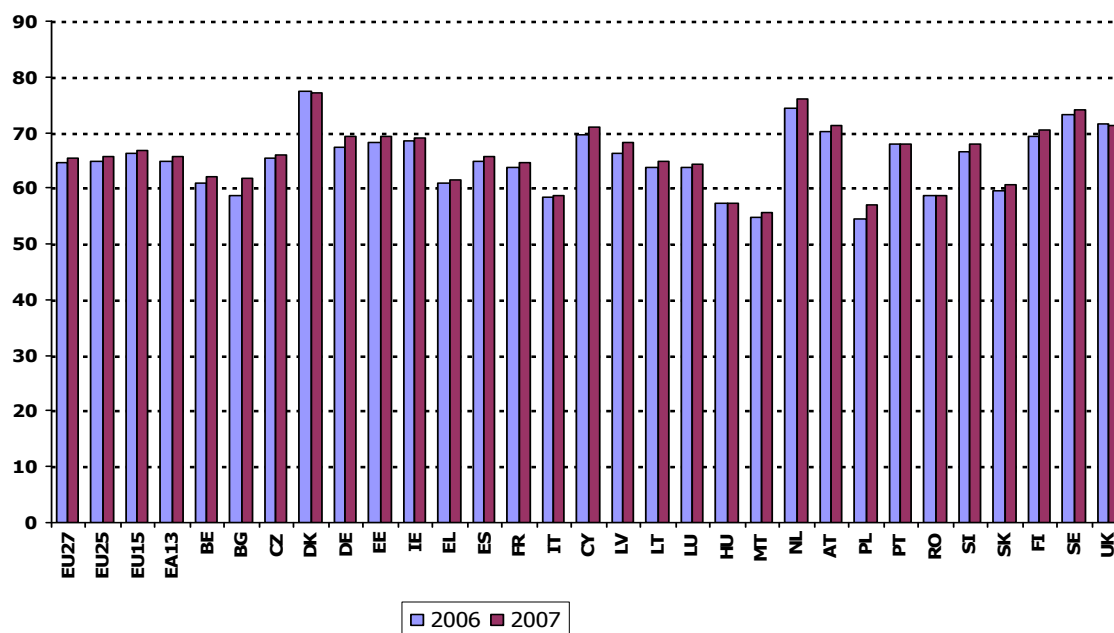
f: πρόβλεψη,
Πηγή: Eurostat

II-A. ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

II-1α. Ποσοστό Απασχόλησης

(% απασχολούμενων ατόμων ηλικίας 15-64 ετών στο σύνολο του αντίστοιχου πληθυσμού)

Τα εργατικό δυναμικό αποτελείται από άτομα τα οποία κατά την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας εργάζονταν κάνοντας οποιαδήποτε εργασία επί πληρωμή για τουλάχιστον μια ώρα ή έχουν εργασία αλλά απουσίαζαν από αυτή κατά την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας. Η έρευνα αναφέρεται σε άτομα άνω των 15 ετών. Άτομα τα οποία κατοικούν σε συλλογικές κατοικίες (εστίες, θεραπευτήρια, εκκλησιαστικά ιδρύματα, εργατικές εστίες, ξενώνες κ.τ.λ) καθώς και άτομα που εκπληρώνουν υποχρεωτική στρατιωτική θητεία δεν περιλαμβάνονται στην έρευνα.

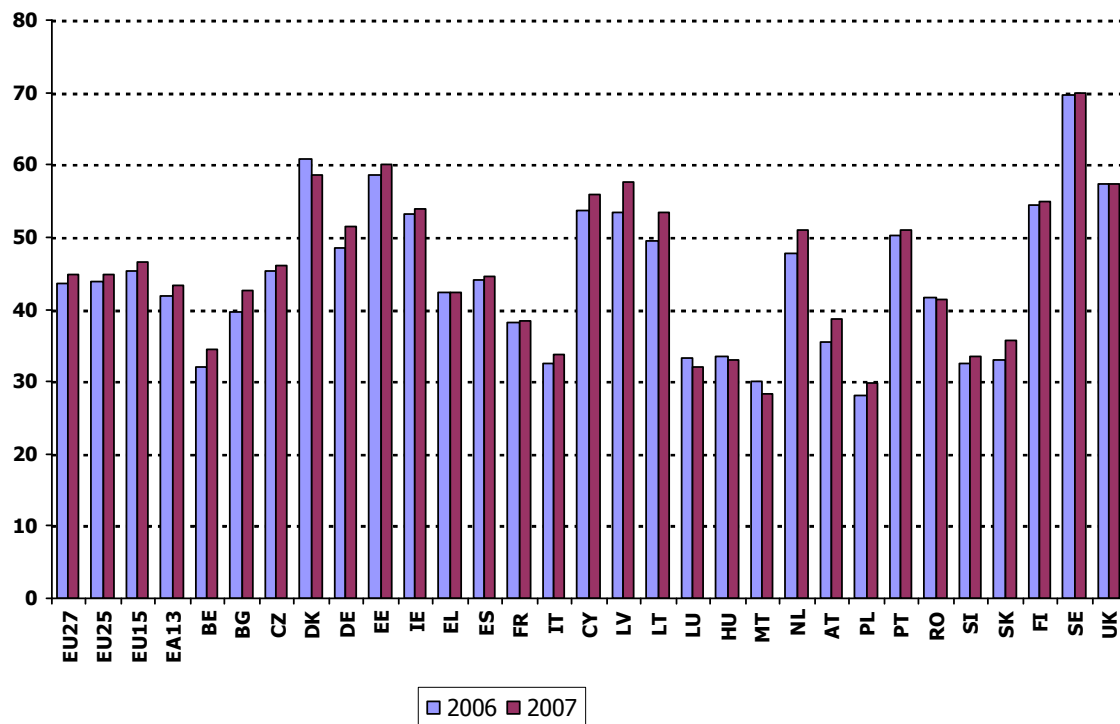

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
ΕΥ27	62,2	62,6	62,4	62,6	63,0	63,6	64,5	65,4
ΕΥ25	62,4	62,8	62,8	63	63,4	64,0	64,9	65,8
ΕΥ15	63,4	64,1	64,2	64,5	64,8	65,4	66,2	67,0
ΕΑ13	61,5	62,2	62,4	62,7	63,2	63,8	64,8	65,7
ΕΛ	60,5	59,9	59,9	59,6	60,3	61,1	61,0	62
<i>Άντρες</i>								
ΕΥ27	70,8	70,9	70,3	70,3	70,4	70,8	71,6	72,5
ΕΥ25	71,2	71,3	71,0	70,9	70,9	71,4	72,1	73,0
ΕΥ15	72,8	73,1	72,8	72,7	72,7	73,0	73,6	74,2
ΕΑ13	71,6	72,0	71,7	71,6	71,6	71,9	72,7	73,4
ΕΛ	71,5	71,4	72,2	73,4	73,7	74,2	74,6	74,9
<i>Γυναίκες</i>								
ΕΥ27	53,7	54,3	54,4	54,9	55,5	56,3	57,3	58,3
ΕΥ25	53,6	54,3	54,7	55,2	55,8	56,6	57,6	58,6
ΕΥ15	54,1	55,0	55,6	56,2	56,9	57,8	58,7	59,7
ΕΑ13	51,4	52,4	53,1	53,8	54,7	55,7	56,9	58,0
ΕΛ	41,7	41,5	42,9	44,3	45,2	46,1	47,4	47,9

ρ: προσωρινά στοιχεία Πηγή: Eurostat

II-2α. Ποσοστό Απασχόλησης Ατόμων Ηλικίας 55-64 ετών

(% απασχολούμενων ατόμων ηλικίας 55-64 ετών στο σύνολο του αντίστοιχου πληθυσμού)

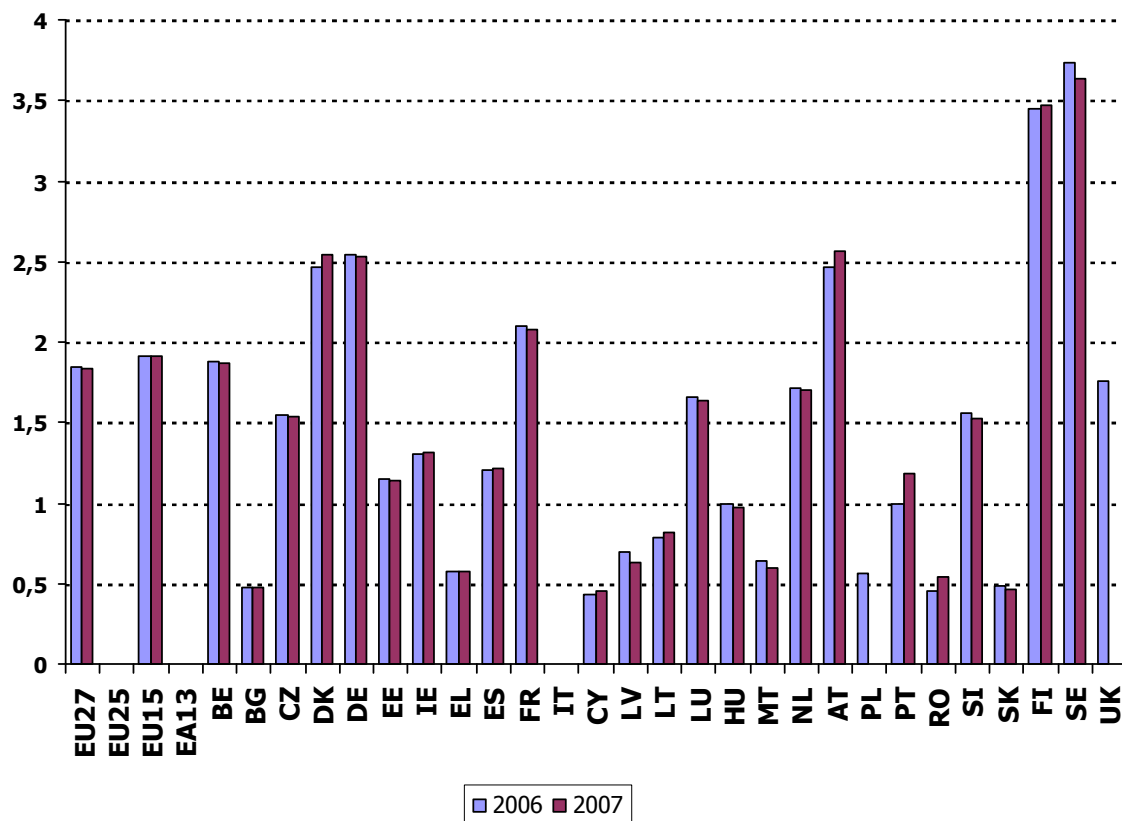

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
EU27	36,5	36,9	37,7	38,5	40,0	40,7	42,3	43,5	44,7
EU25	36,2	36,6	37,5	38,7	40,3	41,0	42,6	43,7	44,9
EU15	37,1	37,8	38,8	40,2	41,7	42,5	44,2	45,3	46,5
EA13	33,8	34,3	35,1	36,4	37,8	38,6	40,5	41,8	43,3
EL	39,3	39,0	38,2	39,2	41,3	39,4	41,6	42,3	42,4
Άντρες									
EU27	46,9	47,1	47,7	48,4	49,9	50,4	51,6	52,7	53,9
EU25	46,7	46,9	47,7	48,8	50,3	50,8	51,9	52,8	54,1
EU15	47,5	48,0	48,9	50,1	51,6	52,2	53,3	54,1	55,3
EA13	44,4	44,8	45,5	46,7	48,0	48,6	49,8	50,9	52,3
EL	55,7	55,2	55,3	55,9	58,7	56,4	58,8	59,2	59,1
Γυναίκες									
EU27	26,7	27,4	28,2	29,1	30,7	31,6	33,6	34,9	36,0
EU25	26,3	26,9	27,8	29,2	30,8	31,7	33,8	35,0	36,1
EU15	27,1	28,0	29,1	30,7	32,2	33,2	35,5	36,9	38,1
EA13	23,7	24,3	25,1	26,6	28,0	29,0	31,6	33,1	34,7
EL	24,4	24,3	22,9	24,0	25,5	24,0	25,8	26,6	26,9

Πηγή: Eurostat

III-A. ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ ΚΑΙ ΈΡΕΥΝΑ

III-1α. Ακαθάριστη Εγχώρια Δαπάνη σε Έρευνα και Ανάπτυξη (R&D) (% του ΑΕΠ)

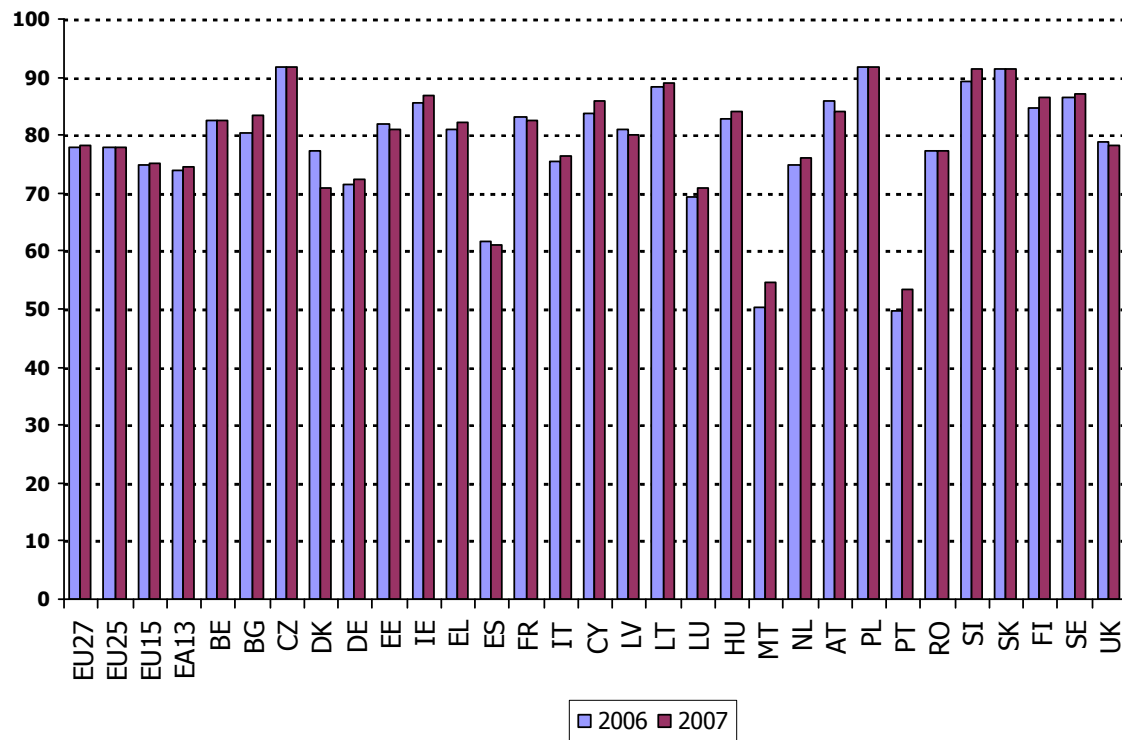
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
EU27	1,84	1,85	1,86	1,87	1,86	1,82	1,82	1,84	1,83s
EU25	:	:	:	:	:	:	:	:	:
EU15	1,89	1,91	1,92	1,93	1,92	1,89	1,89	1,91	1,91s
EA13	:	:	:	:	:	:	:	:	:
EL	0,6	:	0,58	:	0,57	0,55	0,58	0,57	0,57s

s: εκτίμηση Eurostat, e: εκτίμηση

Πηγή: Eurostat

III-2α. Επίπεδο Μόρφωσης Ατόμων Ηλικίας 20-24 ετών

(% πληθυσμού 20-24 ετών που έχει ολοκληρώσει τουλάχιστον την δευτεροβάθμια εκπαίδευση)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
EU27	:	76,6	76,6	76,7	76,9	77,2	77,5	77,9	78,1
EU25	:	76,6	76,5	76,7	77	77,3	77,6	77,9	78
EU15	72,4	73,7	73,6	73,7	74	74,4	74,7	75	75,2
EA13	71,6	73,1	72,7	72,9	73	73,6	73,8	74	74,5
EL	78,6	79,2	80,2	81,1	81,7	83	84,1	81p	82,1
<i>Άντρες</i>									
EU27	:	73,8	74	74	74,4	74,4	74,9	75	75,4
EU25	:	73,7	73,7	74	74,4	74,4	74,8	74,9	75,2
EU15	69,6	70,6	70,5	70,9	71,2	71,2	71,7	71,7	72,2
EA13	68,5	69,6	69,3	69,6	69,7	70	70,4	70,4	71,1
EL	74,3	73,6	75,3	76,1	76,6	79,2	79,7	75,5p	77,5
<i>Γυναίκες</i>									
EU27	:	79,3	79,2	79,3	79,4	79,9	80,2	80,8	80,8
EU25	:	79,5	79,3	79,4	79,6	80,2	80,4	81	80,9
EU15	75	76,7	76,6	76,6	76,8	77,5	77,7	78,4	78,3
EA13	74,6	76,5	76	76,2	76,3	77,3	77,3	77,7	78
EL	82,8	84,6	84,8	86	86,8	86,8	88,5	86,6p	87

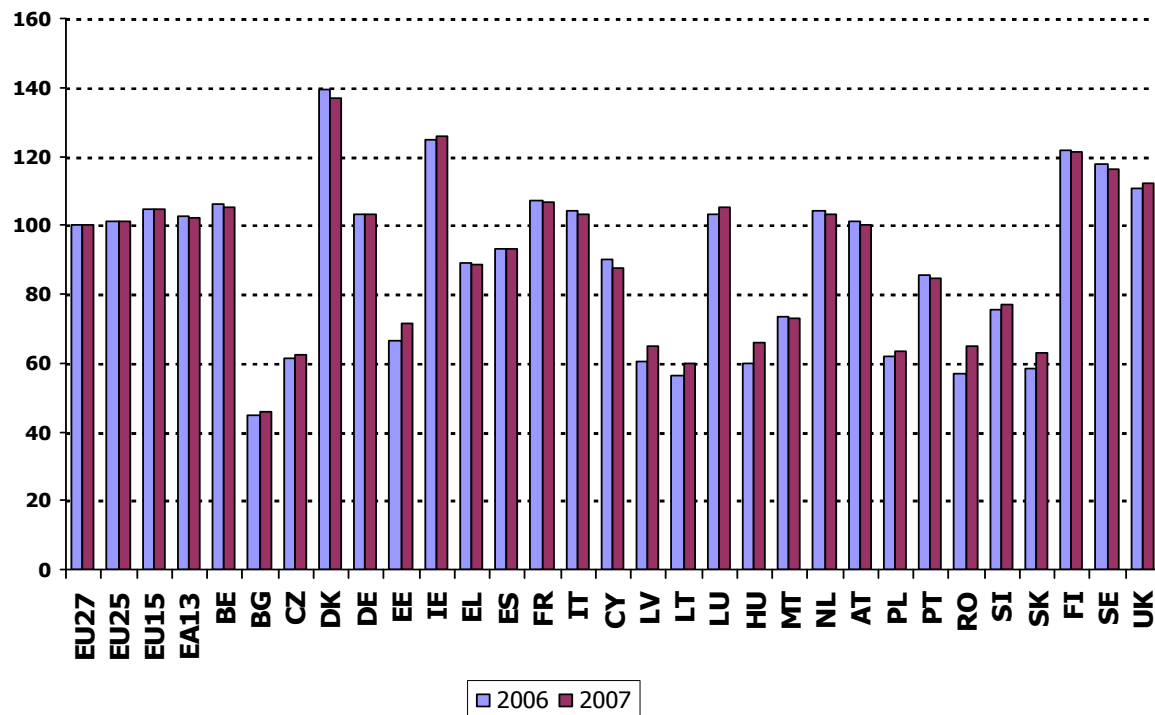
p: προσωρινά στοιχεία

Πηγή: Eurostat

IV-A. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΔΙΑΡΘΡΩΣΗ

IV-1α. Συγκριτικά Επίπεδα Τιμών

(ιδιωτική τελική κατανάλωση, συμπεριλαμβάνονται οι έμμεσοι φόροι ΕΕ-25=100)

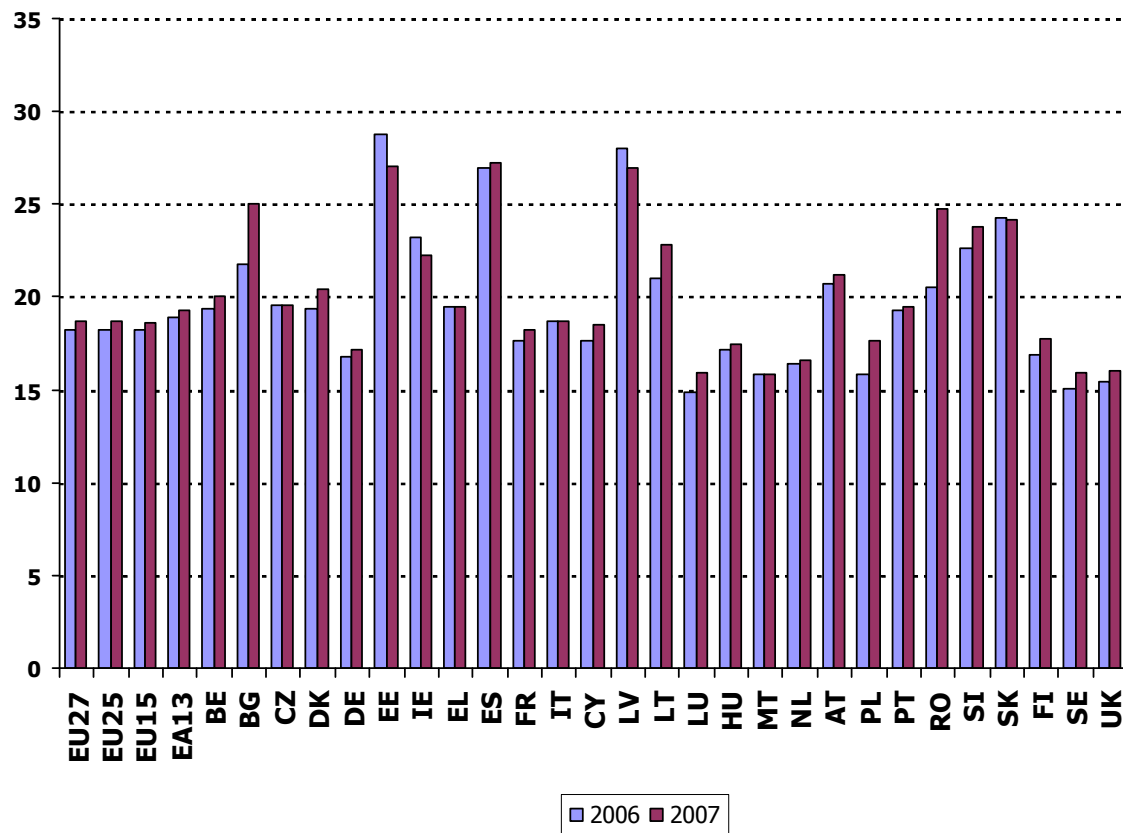

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
EU27	100	100	100	100	100	100	100	100	100
EU25	101,1	101	101,1	101,1	101,1	101,2	101,1	101,1	101,1
EU15	105,5	104,9	104,7	104,9	105,2	105,4	104,8	104,9	104,7
EA13	102,2	100,5	101	101,1	103,5	103,6	102,6	102,6	102,4
EL	88,3	84,8	82,3	80,2	85,9	87,6	88,2	88,8	89,4

Πηγή: Eurostat

IV-2α. Επιχειρηματικές Επενδύσεις

(ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου ιδιωτικών επιχειρήσεων ως % του ΑΕΠ)

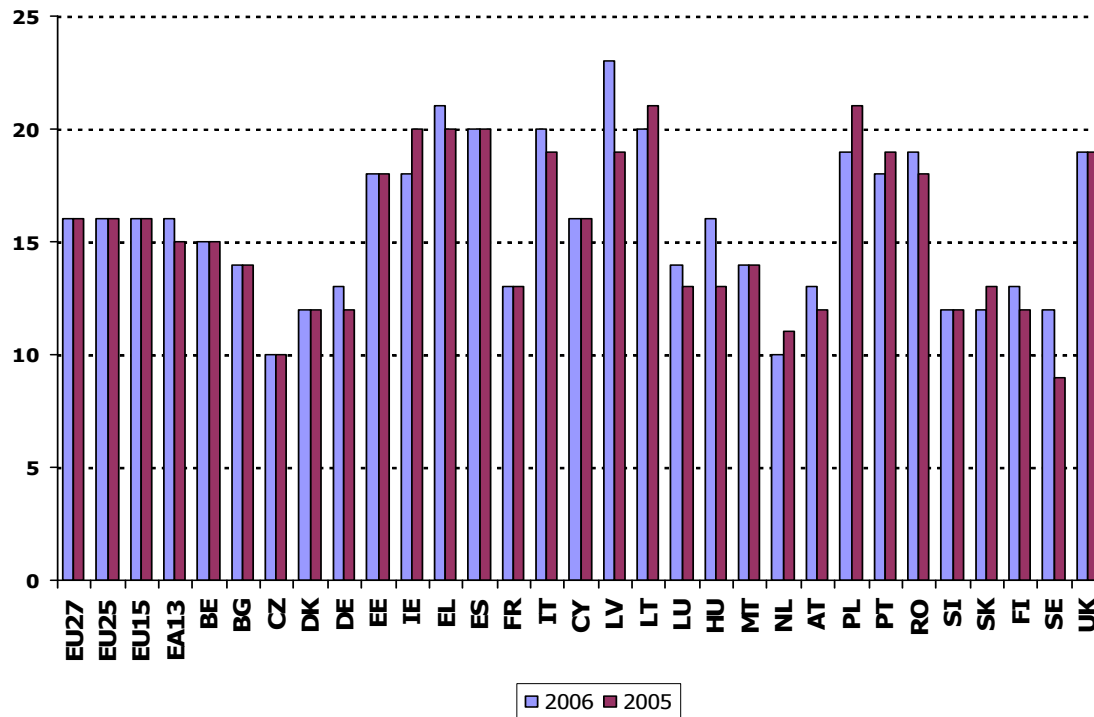
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
EU27	18,1	18,4	17,8	17,3	17	17,2	17,7	18,2	18,7
EU25	18,1	18,4	17,8	17,3	17	17,2	17,7	18,2	18,7
EU15	17,9	18,2	17,7	17,2	17	17,2	17,7	18,2	18,6
EA13	18,5	18,9	18,4	17,8	17,6	17,8	18,2	18,9	19,3
EL	:	17,9	18,1	19,1	20,1	18,9	18,7	19,5	19,5

Πηγή: Eurostat

V-A. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ

V-1α. Ποσοστό Πληθυσμού στο Όριο της Φτώχειας

(% ατόμων με διαθέσιμο εισόδημα κάτω του 60% του εθνικού διάμεσου διαθέσιμου εισοδήματος)

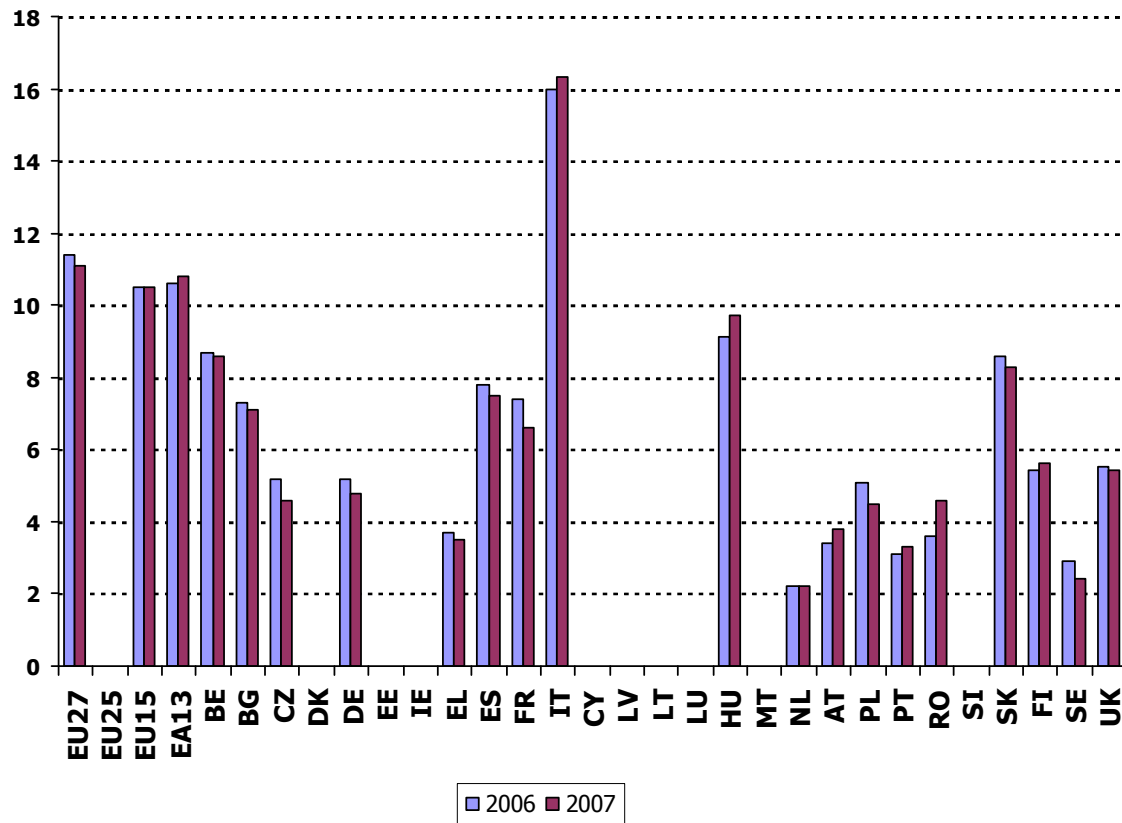
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
ΕΥ27	:	:	:	:	:	:	:	16	16
ΕΥ25	15s	16s	16s	16s	:	15s	16s	16s	16s
ΕΥ15	15s	16s	15s	15s	:	15s	17s	16s	16s
ΕΑ13	:	:	:	:	:	:	:	15s	16s
ΕΛ	21	21	20	20	:	21	20	20	21
Άντρες									
ΕΥ27	:	:	:	:	:	:	:	:	:
ΕΥ25	14s	15s	15s	15s	:	14s	15s	15s	15s
ΕΥ15	14s	15s	15s	:	:	14s	15s	15s	15s
ΕΑ13	:	:	:	:	:	:	:	14s	15s
ΕΛ	20	20	19	19	:	20	19	18	20
Γυναίκες									
ΕΥ27	:	:	:	:	:	:	:	:	:
ΕΥ25	16s	17s	17s	17s	:	16s	17s	17s	17s
ΕΥ15	16s	17s	16s	:	:	17s	18s	17s	17s
ΕΑ13	:	:	:	:	:	:	:	16s	16s
ΕΛ	22	21	20	22	:	21	21	21	21

s: εκτίμηση Eurostat

Πηγή: Eurostat

V-2α Διασπορά Ποσοστών Συνολικής Απασχόλησης ανά Περιφέρεια

(Συντελεστής διασποράς ποσοστών απασχόλησης μεταξύ περιφερειών της κάθε χώρας, NUTS 2)

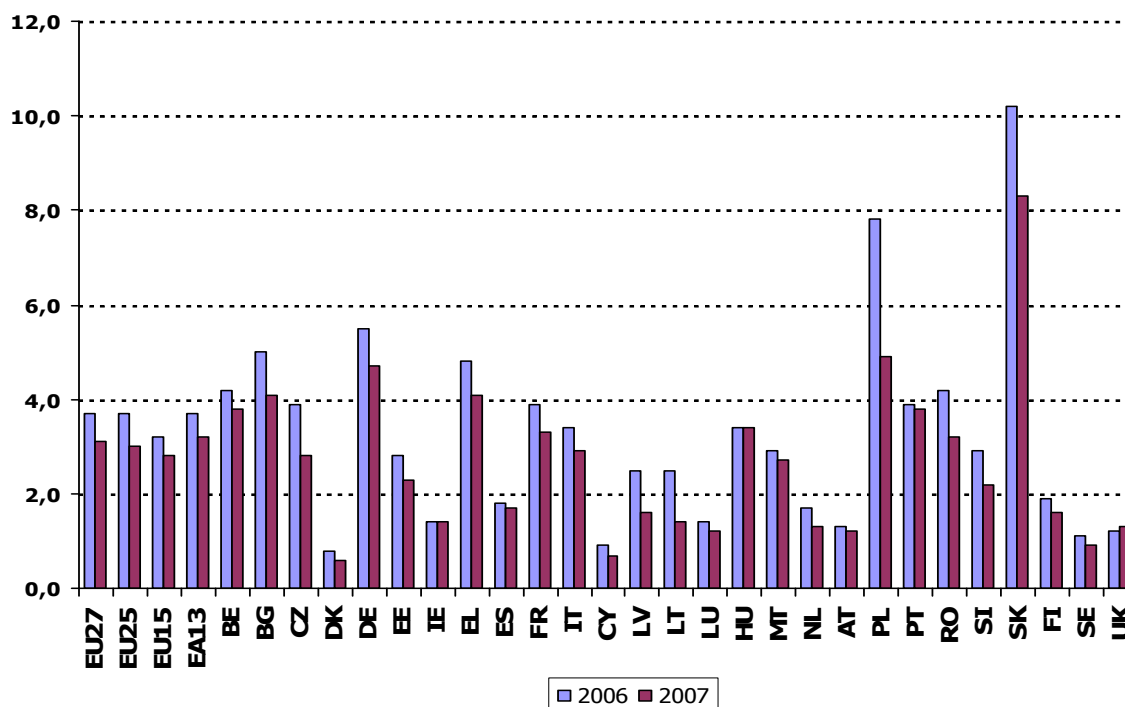
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
EU27	12,9	13	13,2	13,2	12,9	12,1	11,9	11,4	11,1
EU25	·	·	·	·	·	·	·	·	·
EU15	13,8	13,3	13,1	12,4	11,8	11	10,8	10,5	10,5
EA13	13,3	13	12,7	12,1	11,5	10,5	10,6	10,6	10,8
EL	5,2	5,1	4,3	3,8	3,2	4,1	4,3	3,7	

Πηγή: Eurostat

Υ-3α Ποσοστό Μακροχρόνιας Ανεργίας

(% των ανέργων άνω των 12 μηνών στο σύνολο του οικονομικά ενεργού πληθυσμού)

Ως άνεργους θεωρούμε τα άτομα τουλάχιστον 15 ετών τα οποία δεν μένουν σε συλλογικές κατοικίες και δεν θα εργαστούν ή θα ξεκινήσουν να εργάζονται τις επόμενες δυο εβδομάδες καθώς ψάχνουν για εργασία, Η διάρκεια ανεργίας ορίζεται ως το χρονικό διάστημα: που ψάχνουν για εργασία (μεγαλύτερο των 12 μηνών)

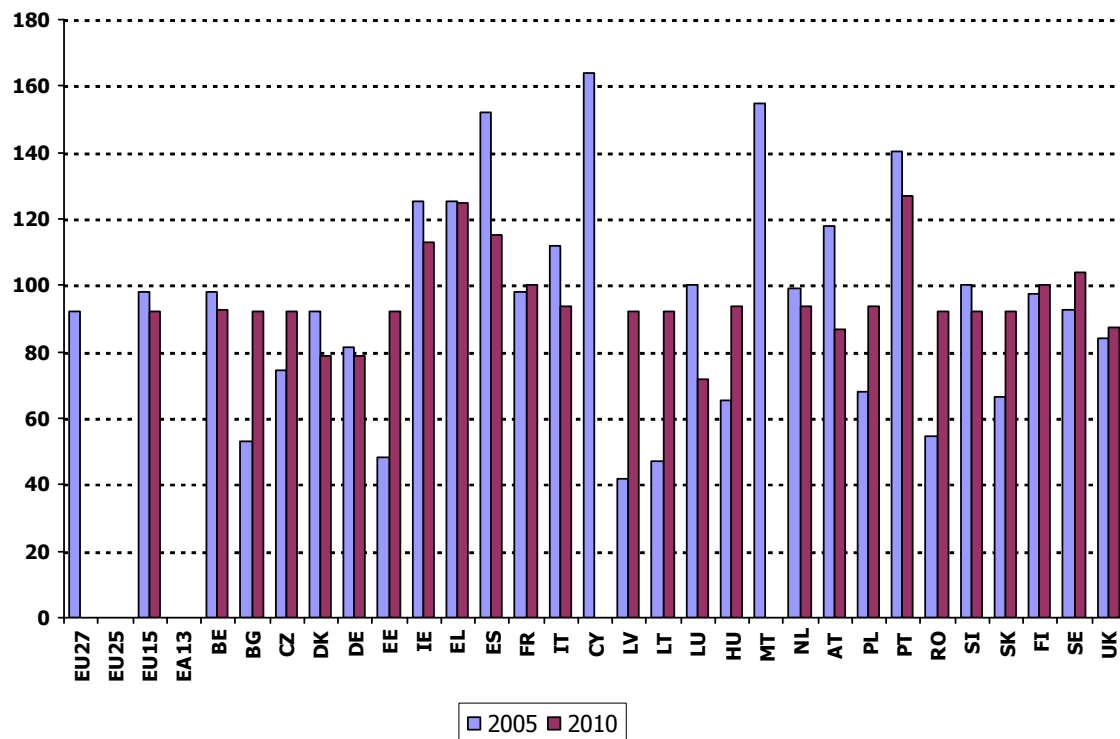
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
ΕΥ27	:	4,0	3,9	4,0	4,1	4,2	4,1	3,7	3,1
ΕΥ25	4,1	3,9	3,8	3,9	4,0	4,1	4,0	3,7	3,0
ΕΥ15	3,9	3,4	3,1	3,1	3,3	3,4	3,4	3,2	2,8
ΕΑ13	4,5	4,0	3,6	3,6	3,9	4,0	3,9	3,7	3,2
ΕΛ	6,5	6,2	5,5	5,3	5,3	5,6	5,1	4,8	4,1
Άντρες									
ΕΥ27	:	3,5	3,5	3,6	3,8	3,8	3,8	3,5	2,8
ΕΥ25	3,5	3,4	3,3	3,4	3,6	3,7	3,7	3,4	2,8
ΕΥ15	3,3	2,9	2,7	2,7	3	3,1	3,1	3	2,6
ΕΑ13	3,6	3,2	3	3	3,4	3,5	3,5	3,4	2,9
ΕΛ	3,8	3,5	3,2	3,1	3	3	2,6	2,6	
Γυναίκες									
ΕΥ27	:	4,6	4,4	4,5	4,5	4,5	4,4	4	3,3
ΕΥ25	4,9	4,6	4,4	4,4	4,5	4,5	4,5	4	3,3
ΕΥ15	4,6	4,1	3,6	3,5	3,7	3,8	3,7	3,5	3,1
ΕΑ13	5,5	4,9	4,4	4,3	4,5	4,6	4,5	4,2	3,7
ΕΛ	10,7	10,1	9	8,6	8,9	9,4	8,9	8	7

Πηγή: Eurostat

VI-A. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

VI-1α. Εκπομπές Αερίων που σχετίζονται με το Φαινόμενο του Θερμοκηπίου

(ποσοστιαία μεταβολή από το έτος βάσης ως προς τους στόχους του Κιότο, σε ισοδύναμα CO₂)

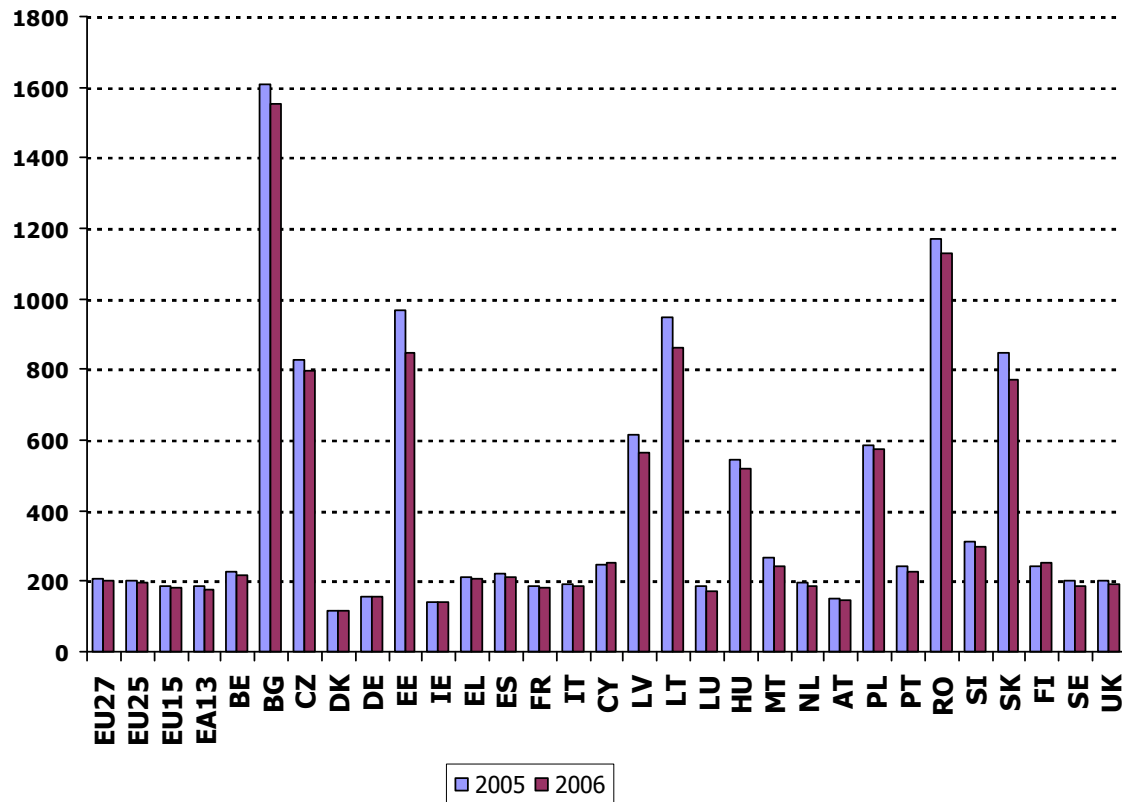

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2010
EU27	90,8	90,9	91,9	91,2	93	93,2	92,5	92,3	:
EU25	93,2	93,3	94,2	93,4	95	95,2	94,7	94,3	:
EU15	96,2	96,5	97,6	97	98,6	98,8	98,1	97,3	92
EA13	:	:	:	:	:	:	:	:	:
EL	115,9	119,9	121,1	121,0	124,8	125,0	125,1	124,4	125,0

Πηγή: Eurostat

VI-2α. Ενεργειακή Ένταση της Οικονομίας

(ακαθάριστη εγχώρια κατανάλωση ενέργειας ως προς ΑΕΠ (σταθερές τιμές 1995), kilogram ισοδύναμου πετρελαίου (kgoe) ανά 1000 €)

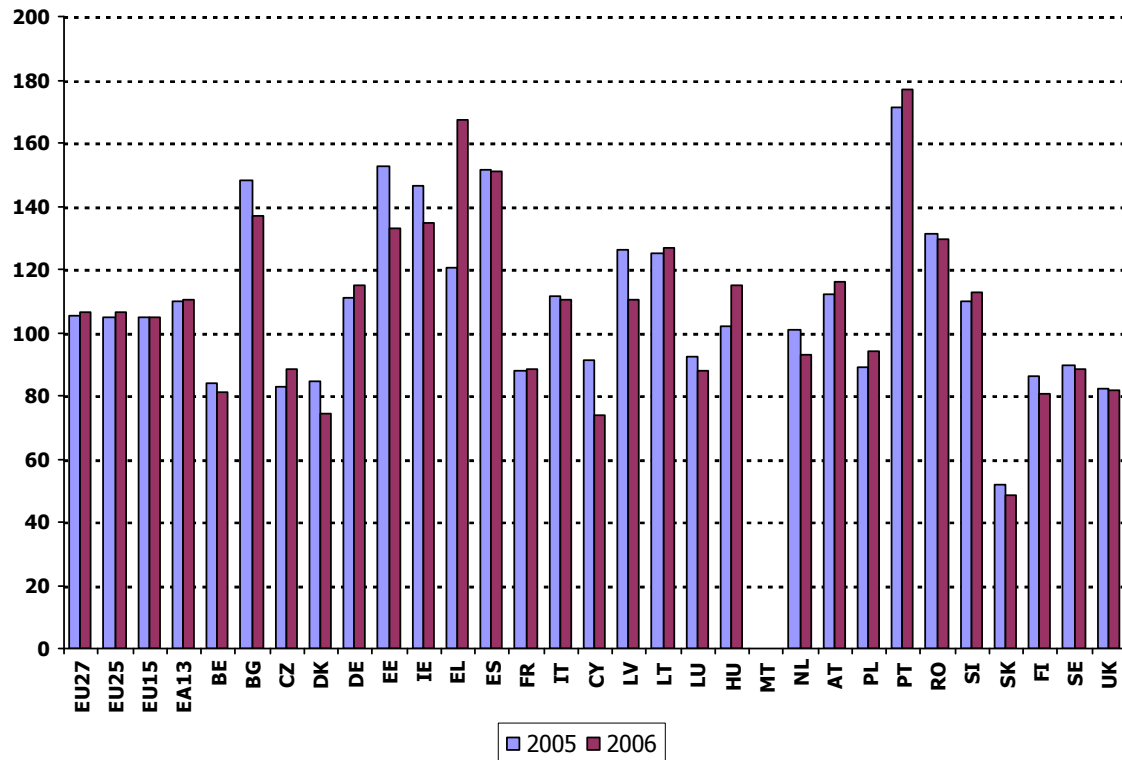

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
EU27	227,75	219,48	213,9	214,71	211,76	214,69	212,06	208,56	202,45
EU25	224,16	214,94	207,88	208,79	205,8	208,58	206,31	202,86	196,71
EU15	201,03	195,69	189,91	190,69	187,95	190,29	188,68	185,53	179,54
EA13	193,39	188,52	185,4	186,51	185,01	188,17	187,2	184,37	178,85
EL	272,67	262,52	236,47	233,08	230,46	222,72	216,24	212,18	204,66

Πηγή: Eurostat

VI-3α. Όγκος Μεταφερόμενων Εμπορευμάτων

(ως προς του ΑΕΠ (σε σταθερές τιμές 2000, σε τόνους ανά χλμ, Δείκτης 2000=100)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
EU27	100,0	100,0	99,1	100,1	99,4	105,4	105,5	107,5	107,1
EU25	100,4	100,0	98,8	99,6	98,6	104,2	103,6	105,6	105,2
EU15	100,1	100,0	99,1	99,4	97,8	103,2	101,8	103	101,4
EA13	:	:	:	:	:	:	:	:	:
EL	:	100,0	:	:	:	:	:	:	:

ς: εκτίμηση Eurostat

Πηγή: Eurostat

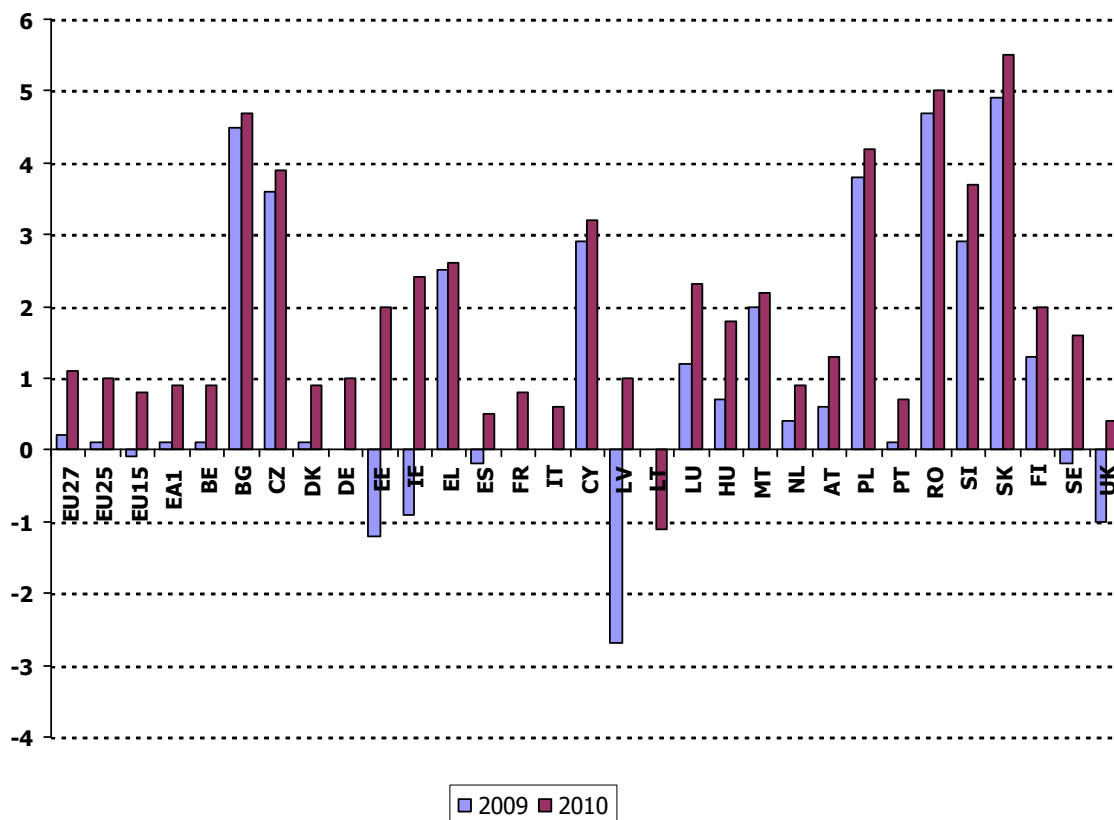
ΜΕΡΟΣ Β
(ΑΛΛΟΙ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ)

I-B. ΒΑΣΙΚΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ

I-1β. Ρυθμός Ανάπτυξης ΑΕΠ σε σταθερές τιμές 1995

(% μεταβολής σε σχέση με το προηγούμενο έτος)

Η μέτρηση της μεταβολής του όγκου ΑΕΠ γίνεται μέσω του ΑΕΠ σε σταθερές τιμές. Η επίπτωση από τις μεταβολές του επιπέδου των τιμών (πληθωρισμός) απαλείφονται.

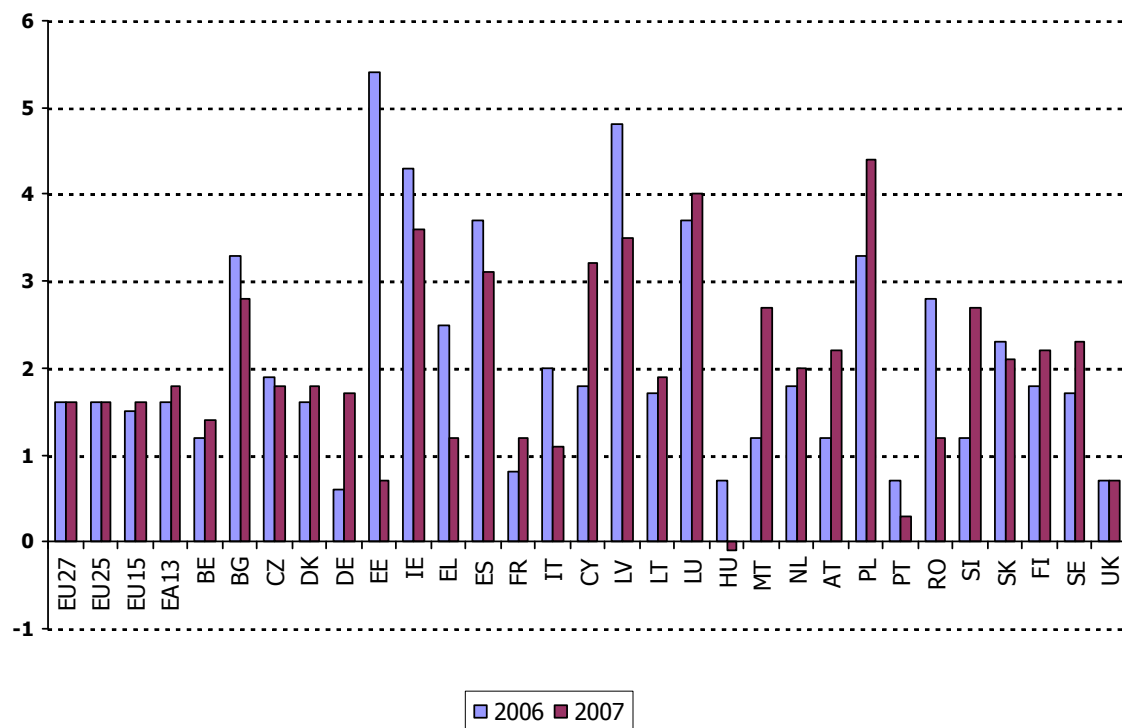

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
EU27	1.2	1.3	2.5	2.0	3.1	2.9	1.4 ^(f)	0.2 ^(f)	1.1 ^(f)
EU25	1.2	1.3	2.4	2.0	3.1	2.9	1.3 ^(f)	0.1 ^(f)	1.0 ^(f)
EU15	1.2	1.2	2.3	1.8	2.9	2.7	1.1 ^(f)	-0.1 ^(f)	0.8 ^(f)
EA13	0.9	0.8	2.1	1.7	2.9	2.6	1.2 ^(f)	0.1 ^(f)	0.9 ^(f)
EL	3.4	5.6	4.9	2.9	4.5	4.0	3.1 ^(f)	2.5 ^(f)	2.6 ^(f)

f: πρόβλεψη
Πηγή: Eurostat

Ι-2β. Μεταβολή της Απασχόλησης

(ετήσια μεταβολή της συνολικής απασχόλησης)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
ΕΥ27	1,1	1,7	1	0,4	0,4	0,6	1	1,6	1,8
ΕΥ25	1,1	1,7	1,1	0,4	0,4	0,7	1	1,6	1,8
ΕΥ15	1,8	2,2	1,4	0,7	0,5	0,7	0,9	1,5	1,6
ΕΑ13	1,9	2,4	1,5	0,7	0,5	0,7	0,9	1,6	1,8
ΕΛ	0,3e	0,5	0,2	2	1,9	0,9	1,5	2,5	1,2
Άντρες									
ΕΥ27	0,5	1,1	0,6	0	0,1	0,2	0,7	1,4	1,6
ΕΥ25	0,6	1,1	0,7	-0,1	0	0,3	0,7	1,4	1,5
ΕΥ15	1,3	1,5	1	0,1	0,1	0,2	0,4	1,2	1,3
ΕΑ13	1,3	2	1	0	-0,1	0,1	0,3	1,3	1,3
ΕΛ	-0,4e	0,1	0,3	1,4	1,4	0,2	1,2	1,7	1,2
Γυναίκες									
ΕΥ27	1,9	2,4	1,5	0,9	0,8	1,2	1,3	1,9	2,2
ΕΥ25	1,9	2,5	1,6	1,1	0,9	1,3	1,5	1,9	2,2
ΕΥ15	2,6	3,1	2	1,5	1	1,5	1,6	1,8	2
ΕΑ13	2,9	3,1	2,2	1,7	1,2	1,6	1,8	2	2,4
ΕΛ	1,5e	1,2	0,1	3	2,7	1,9	2	3,7	1,4

f: πρόβλεψη, e: εκτίμηση

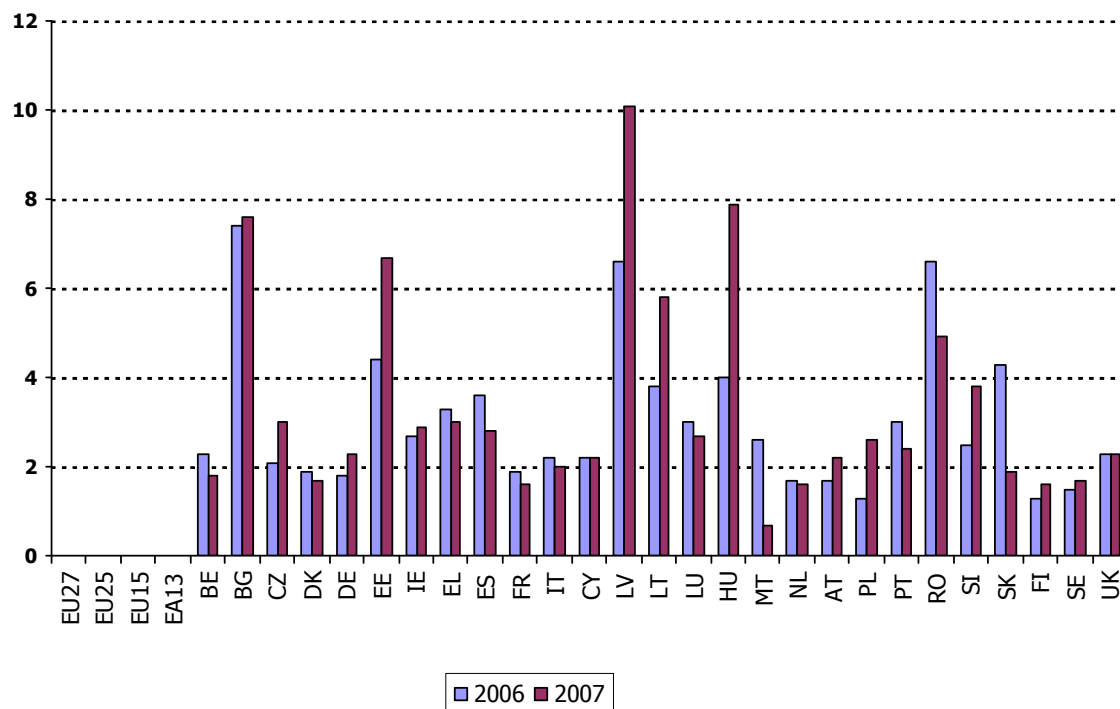
Πηγή: Eurostat

I-3β. Πληθωρισμός

(ετήσιος ρυθμός μεταβολής του Εν.Δ.Τ.Κ)

Οι εναρμονισμένοι Δείκτες Τιμών Καταναλωτή καταρτίσθηκαν με στόχο την διεθνή σύγκριση των μεταβολών στις τιμές των καταναλωτών (πληθωρισμού).

Οι Εν.Δ.Τ.Κ χρησιμοποιούνται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα με σκοπό την παρακολούθηση του πληθωρισμού στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) καθώς και την εκτίμηση του πληθωρισμού σύγκλισης.

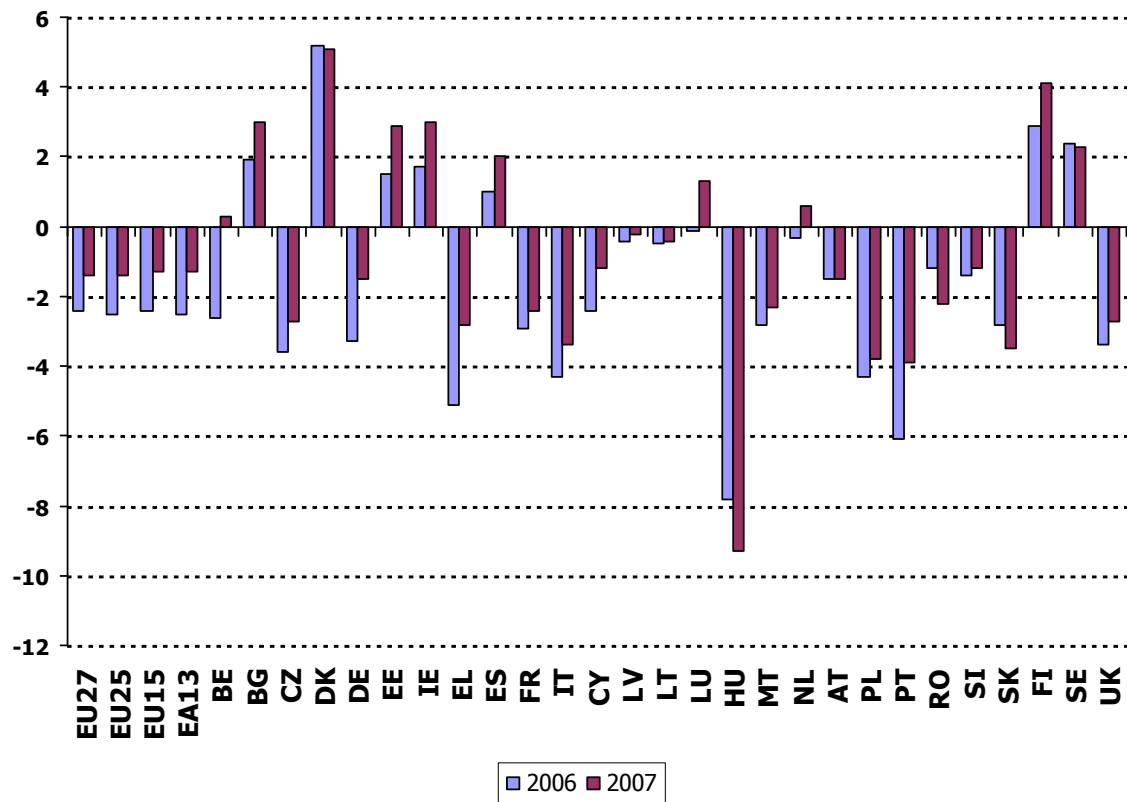

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
EU27	3e	3,5	3,2	2,5	2,1	2,3	2,3	:	:
EU25	1,6e	2,4	2,5	2,1	1,9	2,1	2,2	:	:
EU15	1,2	1,9	2,2	2,1	2	2	2,1	:	:
EA13	1,1	2,1	2,4	2,3	2,1	2,1	2,2	:	:
EL	2,1	2,9	3,7	3,9	3,4	3	3,5	3,3	3

e: εκτίμηση

Πηγή: Eurostat

Ι-4β. Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης (ως % του ΑΕΠ)

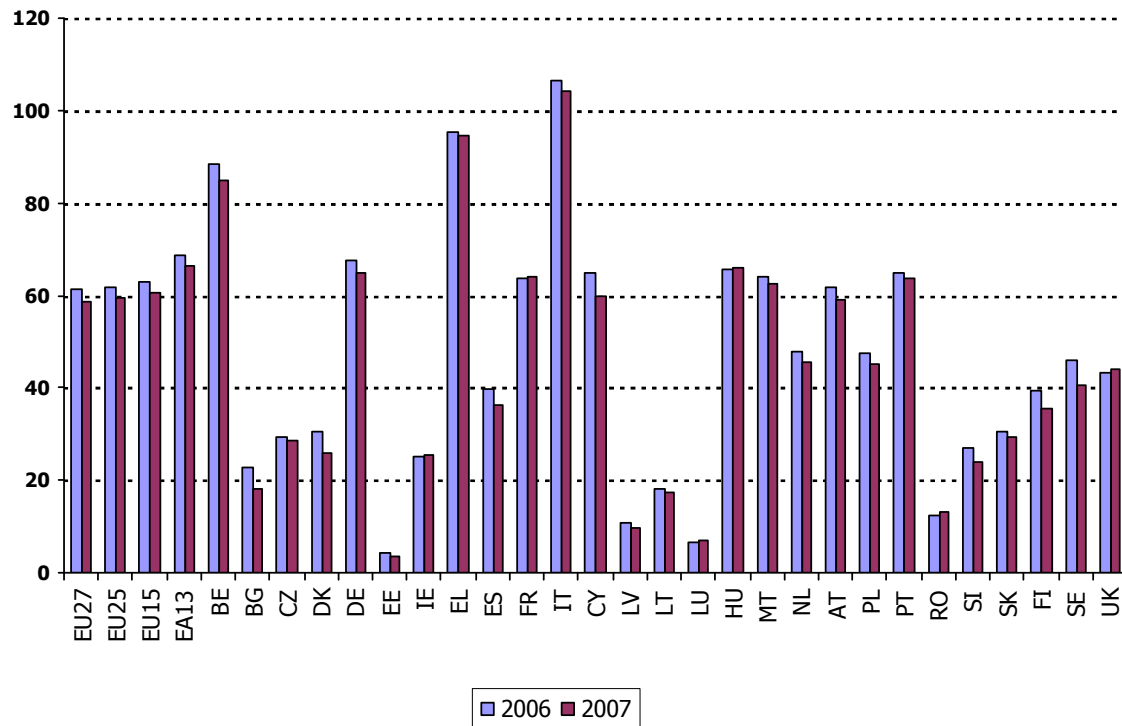

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
EU27	-1	0,6	-1,4	-2,5	-3,1	-2,8	-2,5	-1,4	-0,9
EU25	-0,9	0,6	-1,4	-2,5	-3,1	-2,9	-2,5	-1,4	-0,9
EU15	-0,8	0,8	-1,2	-2,3	-3	-2,8	-2,4	-1,3	-0,8
EA13	-1,4	0	-1,8	-2,5	-3	-2,9	-2,5	-1,3	-0,6
EL	:	-3,7	-4,5	-4,7	-5,7	-7,5	-5,1	-2,8	-3,5

Πηγή: Eurostat

Ι-5β. Χρέος Γενικής Κυβέρνησης (ως % του ΑΕΠ)

Το χρέος Γενικής Κυβέρνησης καθορίζεται ως το απόθεμα του ακαθάριστου χρέους στο τέλος του έτους σε ονομαστικές τιμές.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
EU27	65,9	61,9	61	60,3	61,8	62,1	62,6	61,3	58,7
EU25	66,1	62,1	61,2	60,5	62	62,4	63	61,8	59,3
EU15	67,2	63,2	62,2	61,6	63	63,2	64,1	62,8	60,4
EA13	71,9	69,3	68,2	68	69,2	69,6	70,2	68,5	66,4
EL	105,2	103,2	103,6	100,6	97,9	98,6	98,8	95,9	94,8

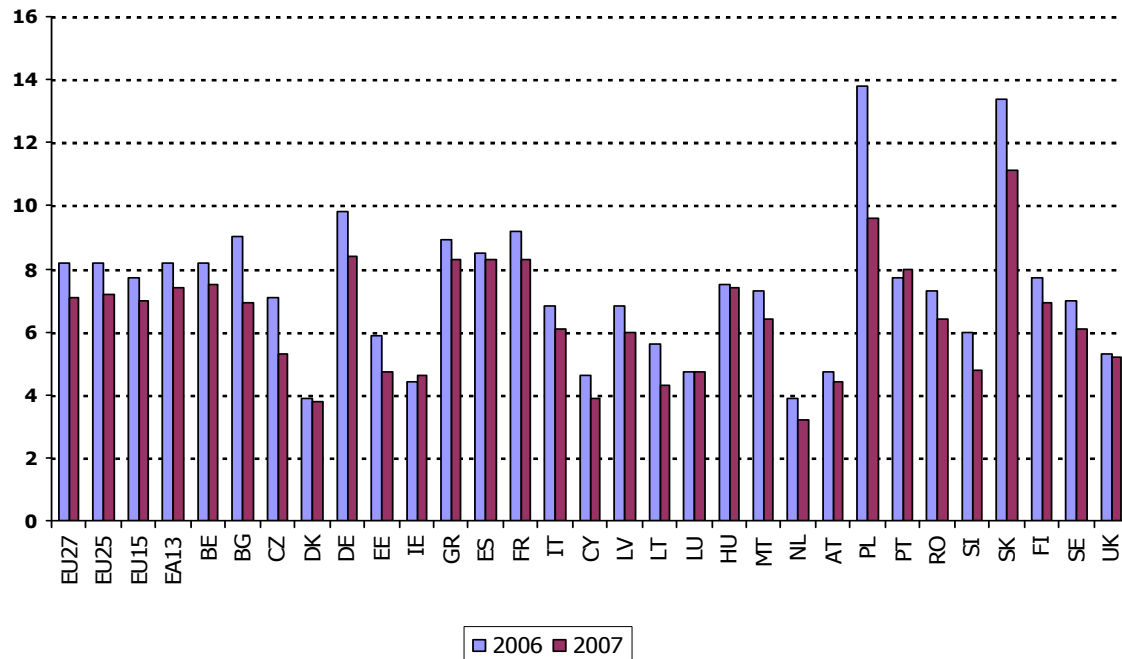
Πηγή: Eurostat

II-B. ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

II-1β. Ποσοστό Ανεργίας

(άνεργοι ως μερίδιο του εργατικού δυναμικού)

Ως άνεργους θεωρούμε τα άτομα τουλάχιστον 15 ετών τα οποία δεν μένουν σε συλλογικές κατοικίες και δεν θα εργαστούν ή θα ξεκινήσουν να εργάζονται τις επόμενες δυο εβδομάδες καθώς ψάχνουν για εργασία.

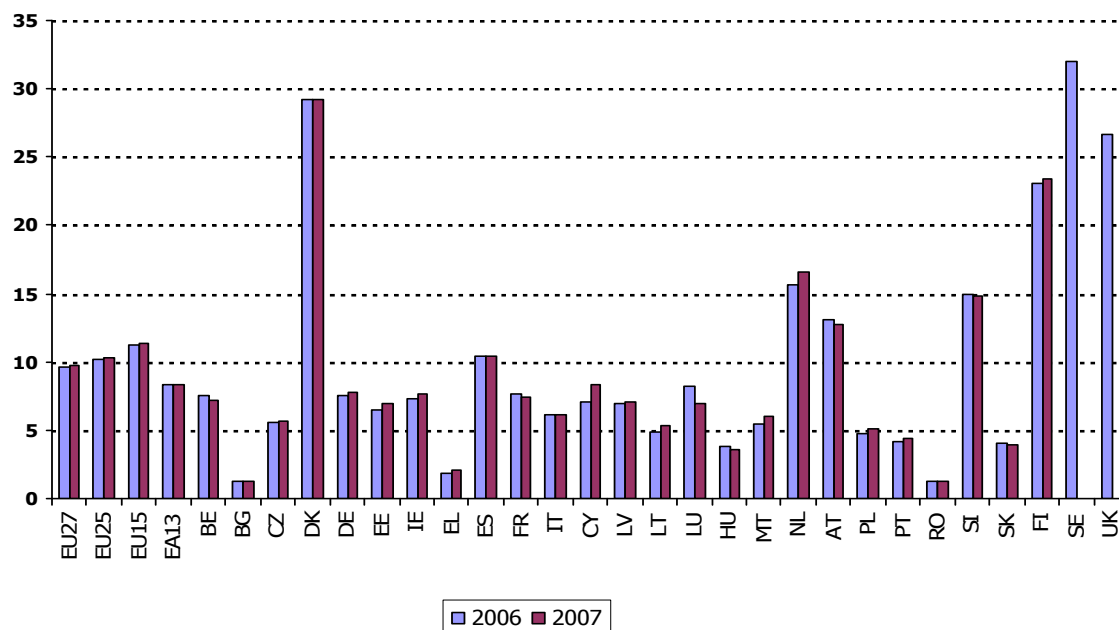
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
EU27	:	8,6	8,5	8,9	8,9	9	8,9	8,2	7,1
EU25	9,1	8,6	8,4	8,7	9	9	8,9	8,2	7,2
EU15	8,5	7,7	7,2	7,6	7,9	8	8,1	7,7	7
EA13	9,2	8,3	7,8	8,2	8,6	8,8	8,9	8,2	7,4
EL	12	11,2	10,7	10,3	9,7	10,5	9,9	8,9	8,3
Άντρες									
EU27	:	7,8	7,7	8,2	8,4	8,4	8,3	7,6	6,6
EU25	8	7,6	7,6	8	8,3	8,3	8,3	7,5	6,6
EU15	7,5	6,7	6,4	6,9	7,3	7,4	7,5	7,1	6,4
EA13	7,8	6,9	6,7	7,2	7,7	7,9	8	7,4	6,6
EL	7,9	7,4	7,1	6,8	6,2	6,6	6,1	5,6	5,2
Γυναίκες									
EU27	:	9,8	9,4	9,6	9,7	9,8	9,6	8,9	7,8
EU25	10,4	9,8	9,4	9,6	9,8	9,9	9,7	9	7,9
EU15	9,9	8,9	8,3	8,5	8,7	8,9	8,9	8,5	7,8
EA13	11,1	10	9,3	9,5	9,8	10	9,9	9,3	8,4
EL	18,1	17,1	16,1	15,6	15	16,2	15,3	13,6	12,8

Πηγή: Eurostat

II-2β. Δια Βίου Εκπαίδευση

(% πληθυσμού 25-64 ετών που συμμετέχουν σε προγράμματα εκπαίδευσης ή κατάρτισης)

Η αναφερόμενη περίοδος είναι οι τελευταίες τέσσερις εβδομάδες διεξαγωγής της έρευνας (εξαιρούνται η Γαλλία, η Ολλανδία και η Πορτογαλία για τις οποίες τα στοιχεία αναφέρονται σε εκπαίδευση ή μόρφωση που λαμβάνεται την στιγμή που γίνεται η έρευνα). Στη μόρφωση περιλαμβάνεται η βασική, ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση καθώς επίσης η εκπαίδευση μέσα από την εργασία, σεμινάρια, εξ' αποστάσεως, άνευ διδασκάλου εκπαίδευση κ.τ.λ. Επίσης περιλαμβάνονται ειδικά τμήματα π.χ ξένων γλωσσών, καλών τεχνών όπως επίσης και για διοίκηση επιχειρήσεων, επεξεργασία στοιχείων κ.α. Μέχρι το 1998 ως εκπαίδευση θεωρούνταν η γενική και επαγγελματική εκπαίδευση η οποία σχετίζεται με την τρέχουσα ή μελλοντική εργασία του ερωτηθέντα.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
ΕΥ27	:	7,1e	7,1e	7,2	8,5b	9,3	9,7	9,6	9,5
ΕΥ25	:	7,5e	7,5e	7,6	9b	9,9	10,3	10,2	10
ΕΥ15	8,2e	8e	8e	8,1	9,8b	10,7	11,3	11,2	10,9
ΕΑ13	5,5e	5,2e	5,2e	5,3	6,5b	7,4	8,2	8,3	8,4
ΕΛ	1,3	1	1,2	1,1	2,6b	1,8	1,9	1,9	2,1
Άντρες									
ΕΥ27	:	6,7e	6,6e	6,6	7,9b	8,6	9	8,7	8,6
ΕΥ25	:	7,1e	6,9e	6,9	8,3b	9,1	9,4	9,2	9
ΕΥ15	7,8e	7,6e	7,5e	7,5	9,1b	10	10,4	10,2	9,8
ΕΑ13	5,7e	5,3e	5,2e	5,2	6,4b	7,2	8	7,9	8
ΕΛ	1,2	1	1,2	1,1	2,6b	1,8	1,9	2	2,2
Γυναίκες									
ΕΥ27	:	7,5e	7,6e	7,7	9,1b	10	10,5	10,5	10,3
ΕΥ25	:	8e	8e	8,2	9,7b	10,6	11,1	11,1	10,9
ΕΥ15	8,5e	8,5e	8,5e	8,8	10,5b	11,5	12,1	12,2	11,9
ΕΑ13	5,3e	5,2e	5,2e	5,4	6,6b	7,5	8,4	8,6	8,8
ΕΛ	1,3	1	1,1	1,1	2,7b	1,8	1,8	1,8	2,1

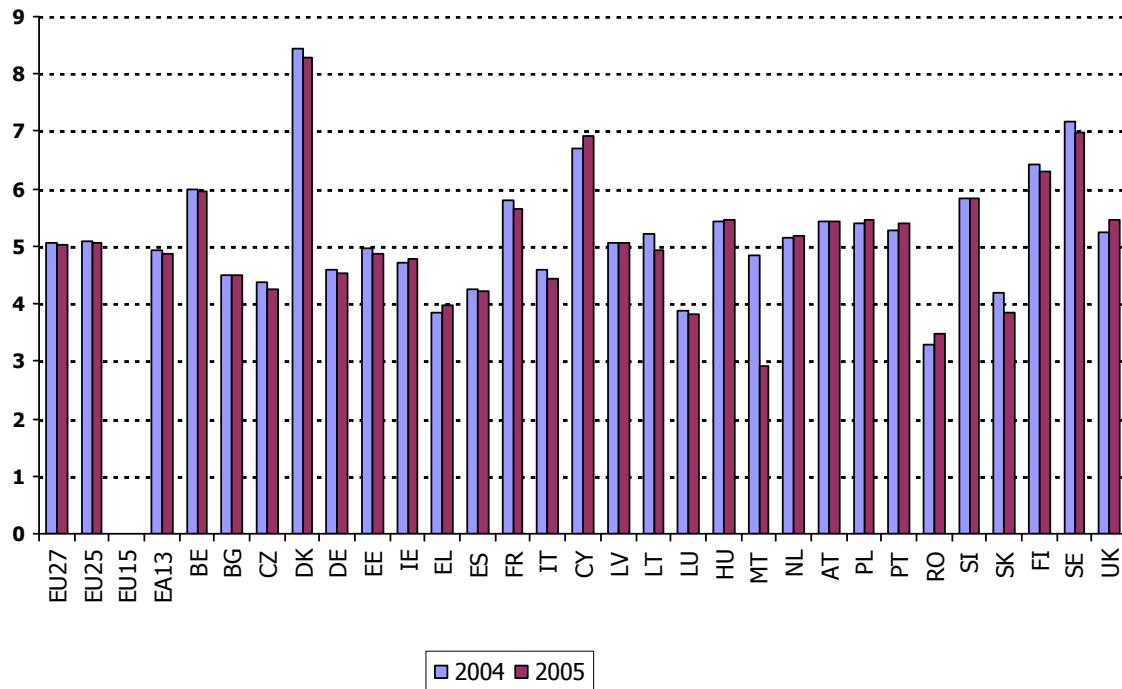
e: εκτίμηση

Πηγή: Eurostat

III-B. ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ ΚΑΙ ΈΡΕΥΝΑ

III-1β. Δημόσιες Δαπάνες για Εκπαίδευση

(% του ΑΕΠ)

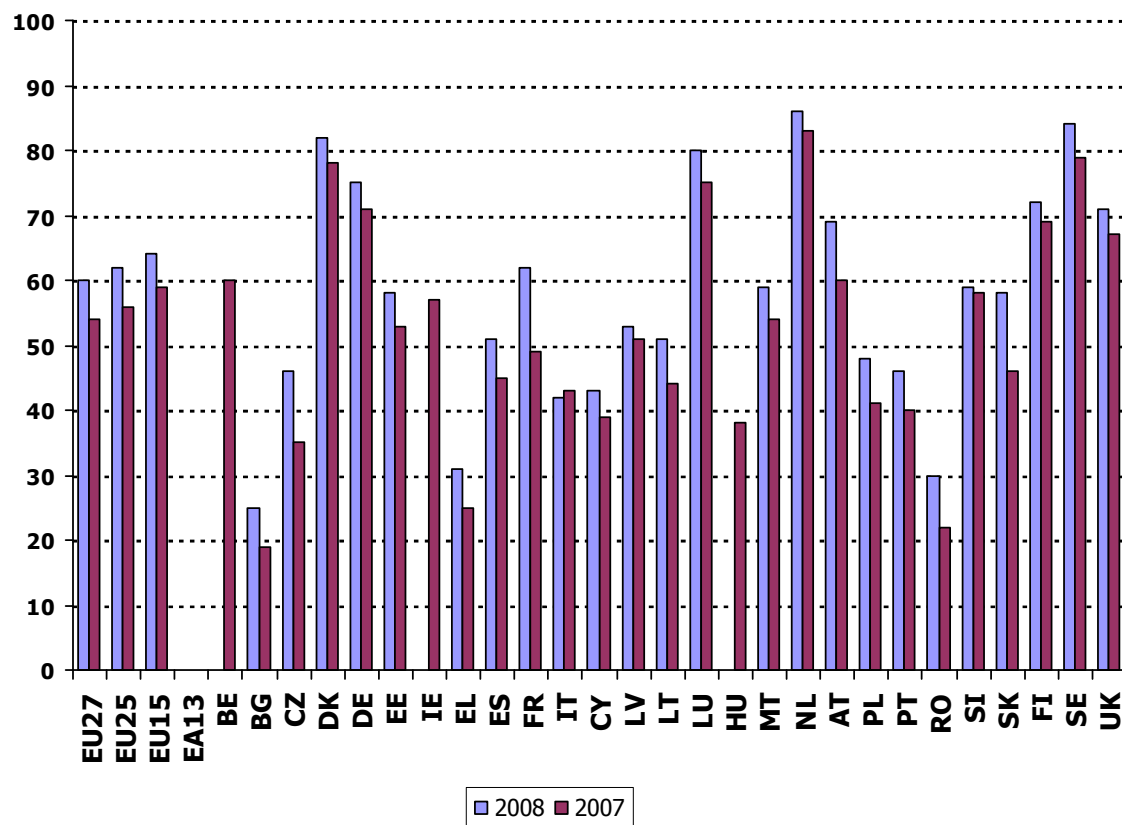
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU27	:	:	:	:	4,94s	5,06s	5,14s	5,07s	5,04s
EU25	4,79s	:	4,77s	4,71s	4,97s	5,08s	5,17s	5,1s	5,06s
EU15	4,86s	:	4,8s	4,73s	5,01s	5,13s	5,2	:	:
EA13	:	:	:	:	4,89s	4,91s	5s	4,93s	4,86s
EL	3,46	3,48	3,63	3,71i	3,47	3,55	3,58	3,84	3,98

s: εκτίμηση Eurostat

Πηγή: Eurostat

III-2β. Πρόσβασης στο Διαδίκτυο (Νοικοκυριά)

(% των νοικοκυριών που έχουν την δυνατότητα πρόσβασης στο διαδίκτυο)

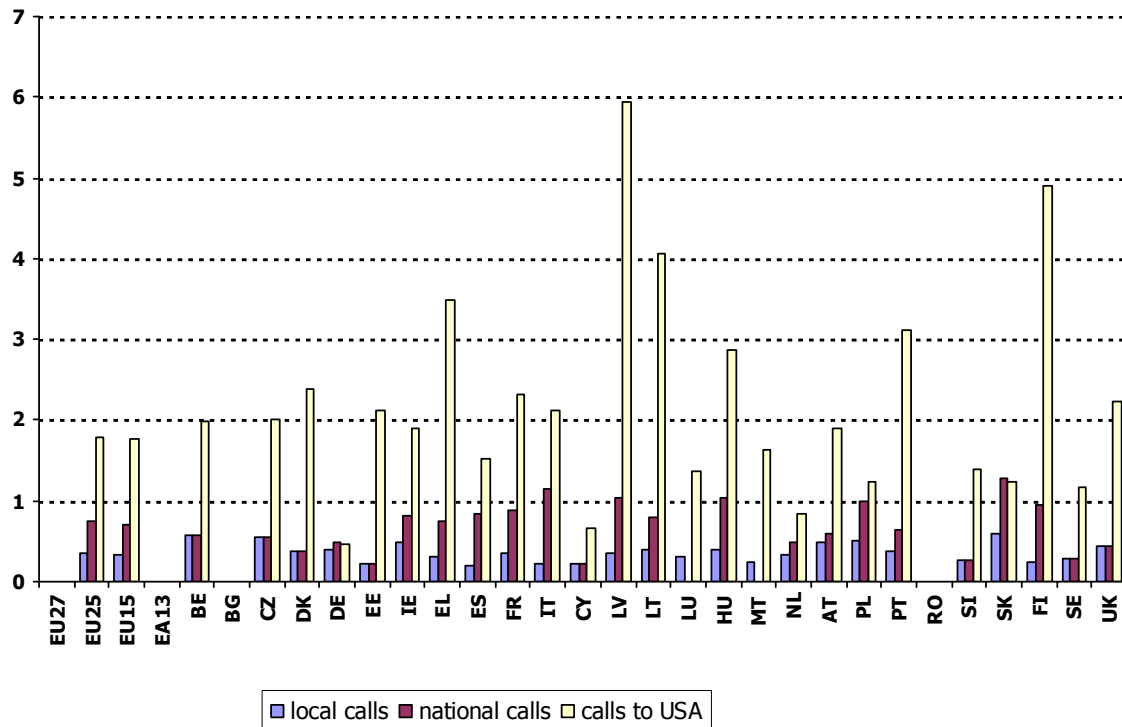
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
EU27	:	:	:	:	40	48	49	54	60
EU25	:	:	:	:	42	48	51	56	62
EU15	:	:	39	43	45	53	54	59	64
EA13	:	:	:	:	:	:	:	:	:
EL	:	:	12	16	17	22	23	25	31

Πηγή: Eurostat

IV-B. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΔΙΑΡΘΡΩΣΗ

IV-1β. Τιμές Τηλεπικοινωνιών, 2006

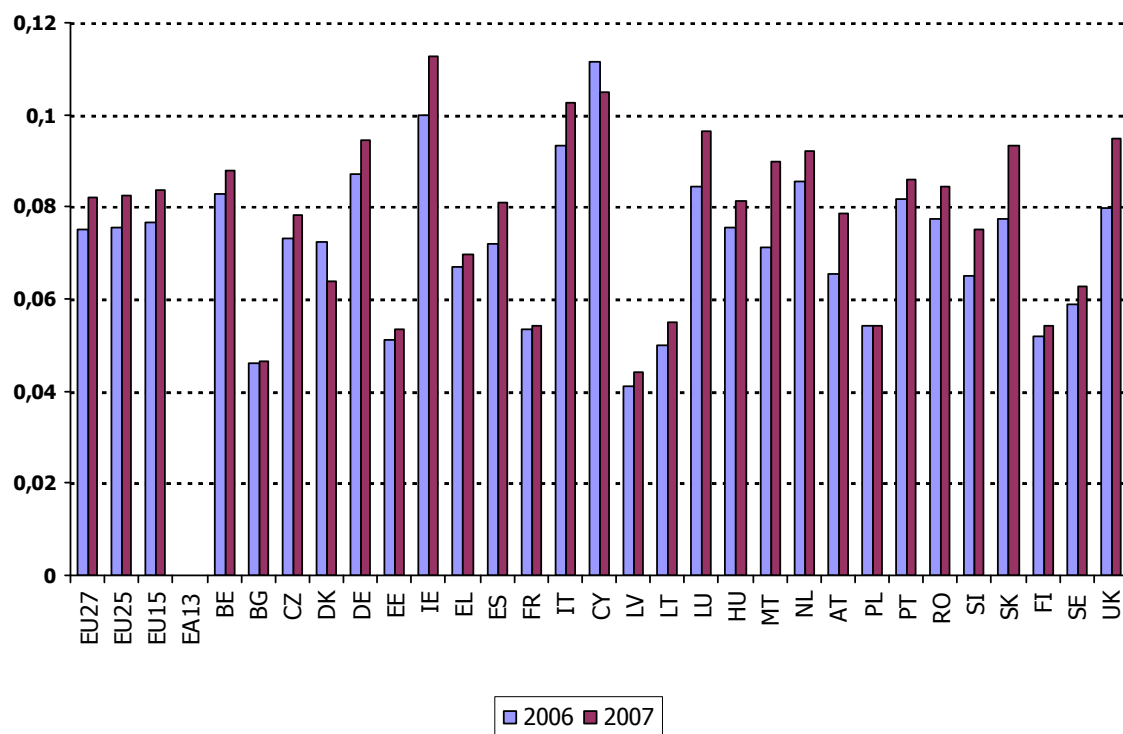
(ευρώ/10 λεπτά συνομιλίας)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Local calls									
EU27	:	:	:	:	:	:	:	:	:
EU25	:	:	0,39	0,39	0,39	0,39	0,37	0,35	0,36
EU15	0,4	0,4	0,4	0,4	0,39	0,39	0,37	0,35	0,34
EA13	:	:	:	:	:	:	:	:	:
EL	0,18	0,21	0,31	0,36	0,31	0,31	0,31	0,31	0,31
National calls									
EU27	:	:	:	:	:	:	:	:	:
EU25	:	:	1,33	1,17	1,07	1,05	0,92	0,76	0,74
EU15	2,14	1,67	1,33	1,14	1,03	1,01	0,87	0,69	0,71
EA13	:	:	:	:	:	:	:	:	:
EL	3,15	2,78	1,4	0,98	0,77	0,77	0,73	0,74	0,74
Calls to USA									
EU27	:	:	:	:	:	:	:	:	:
EU25	:	:	:	:	3,08	2,98	2,13	2,11	1,79
EU15	4,51	3,5	3,11	2,65	2,24	2,15	1,88	1,88	1,77
EA13	:	:	:	:	:	:	:	:	:
EL	5,82	5,82	3,26	2,91	2,95	2,95	2,91	2,93	3,49

Πηγή: Eurostat

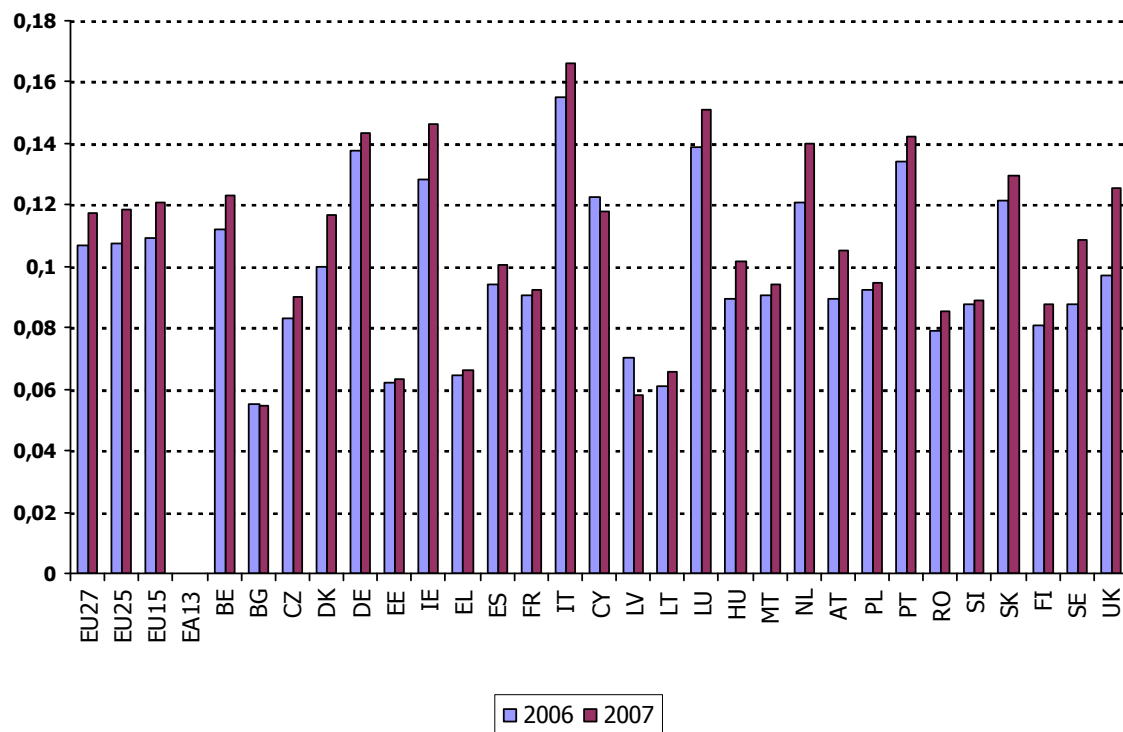
IV-2β. Τιμές Ηλεκτρικού Ρεύματος (Βιομηχανική χρήση) (σε ευρώ ανά kWh)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
EU27	:	:	:	:	:	:	0,0672	0,0752	0,082
EU25	:	:	:	:	:	0,0623	0,0672	0,0755	0,0825
EU15	0,0636	0,0625	0,0644	0,062	0,0648	0,0634	0,0682	0,0766	0,0837
EA13	:	:	:	:	:	:	:	:	:
EL	0,0583	0,0571	0,0571	0,059	0,0614	0,063	0,0645	0,0668	0,0698

Πηγή: Eurostat

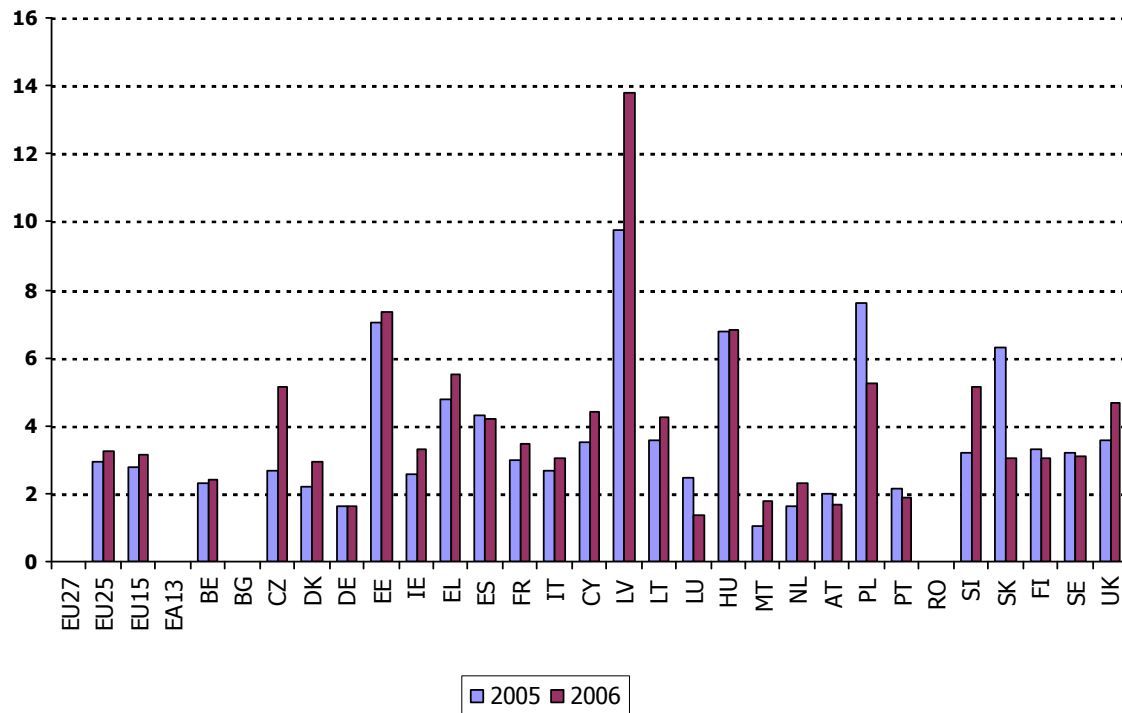
IV-3β. Τιμές Ηλεκτρικού Ρεύματος (Νοικοκυριά) (σε ευρώ ανά kWh)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
EU27	:	:	:	:	:	:	0,1013	0,1068	0,1173
EU25	:	:	:	:	:	0,1002	0,1023	0,1077	0,1183
EU15	0,105	0,1031	0,1027	0,1032	0,1036	0,1027	0,1042	0,1094	0,1205
EA13	:	:	:	:	:	:	:	:	:
EL	0,0622	0,0564	0,0564	0,058	0,0606	0,0621	0,0637	0,0643	0,0661

Πηγή: Eurostat

IV-4β. Αξία Κρατικών Προμηθειών, για τις οποίες έχει γίνει δημοσίευση στην Επίσημη Εφημερίδα της Ε.Ε (% του ΑΕΠ)

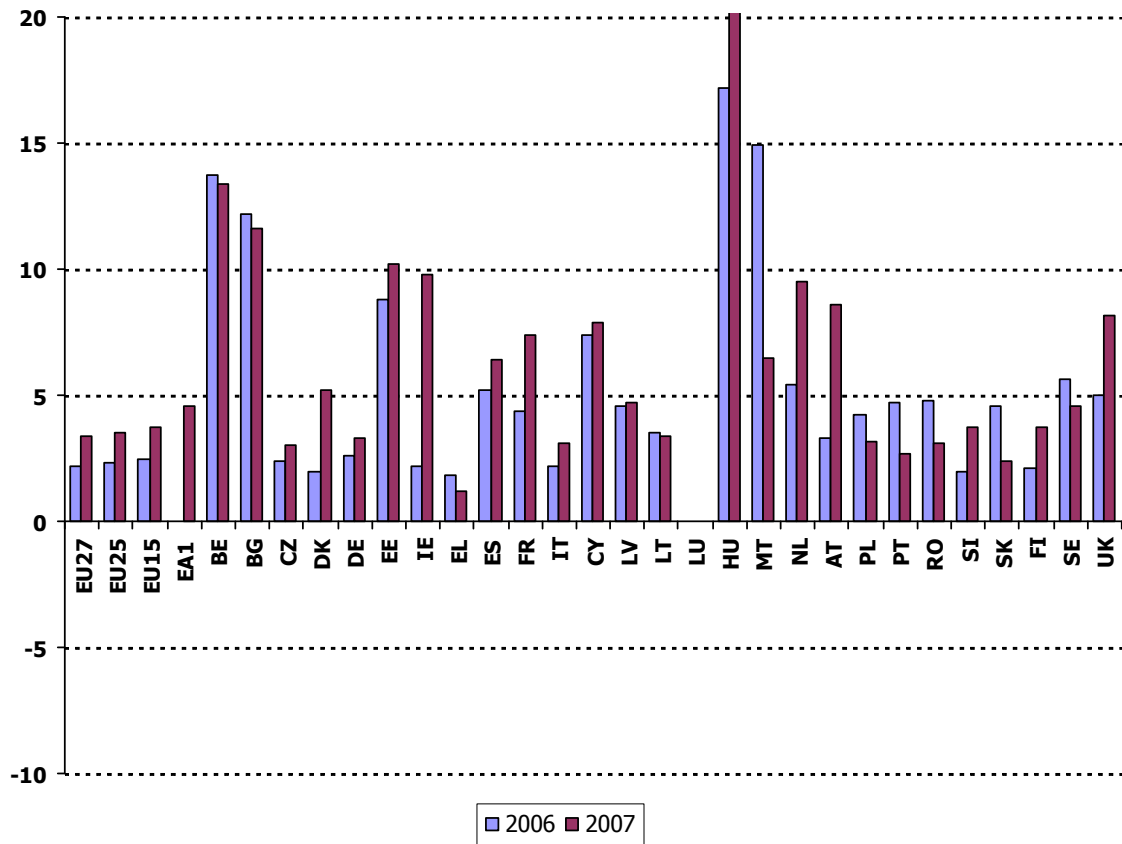

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
EU27	:	:	:	:	:	:	:	:	:
EU25	:	:	:	:	:	:	2,65	2,92	3,27
EU15	1,76	1,78	2,35	2,43	2,61	3,49	2,69	2,76	3,15
EA13	:	:	:	:	:	:	:	:	:
EL	5,24	4,52	3,85	4,1	5,17	4,44	3,73	4,78	5,52

Πηγή: Eurostat

IV-5β. Άμεσες Ξένες Επενδύσεις

(μέση αξία εισροών και εκροών άμεσων ξένων επενδύσεων ως προς το ΑΕΠ επί 100)

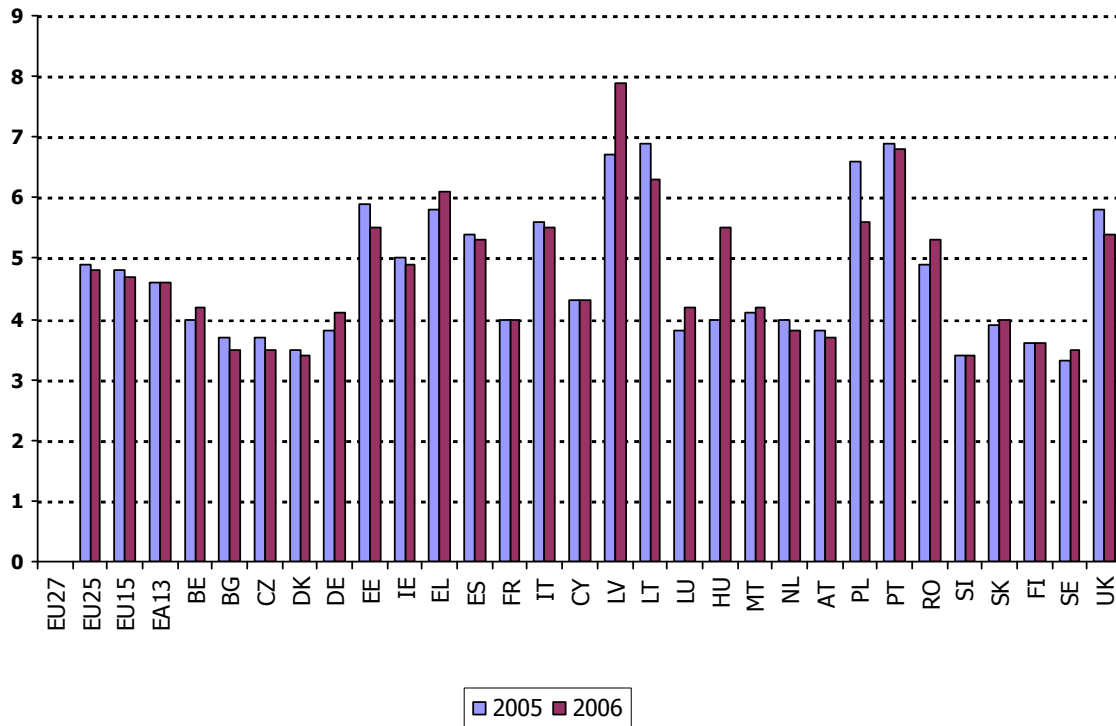
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
EU27	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	0,9	1,7	2,2	3,4
EU25	⋮	⋮	2,4	1,3	1,3	1	1,7	2,3	3,5
EU15	2,8	3,6	2,6	1,4	1,4	1,1	2	2,5	3,7
EA13	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	4,6
EL	⋮	1,3	0,8	⋮	⋮	0,7	0,4	1,8	1,2

Πηγή: Eurostat

V-B. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ

V-1β. Κατανομή Εισοδήματος

(Δείκτης του συνολικού εισοδήματος του 20% του πληθυσμού που αμείβεται με υψηλά εισοδήματα ως προς το 20% του πληθυσμού που αμείβεται με χαμηλά εισοδήματα)

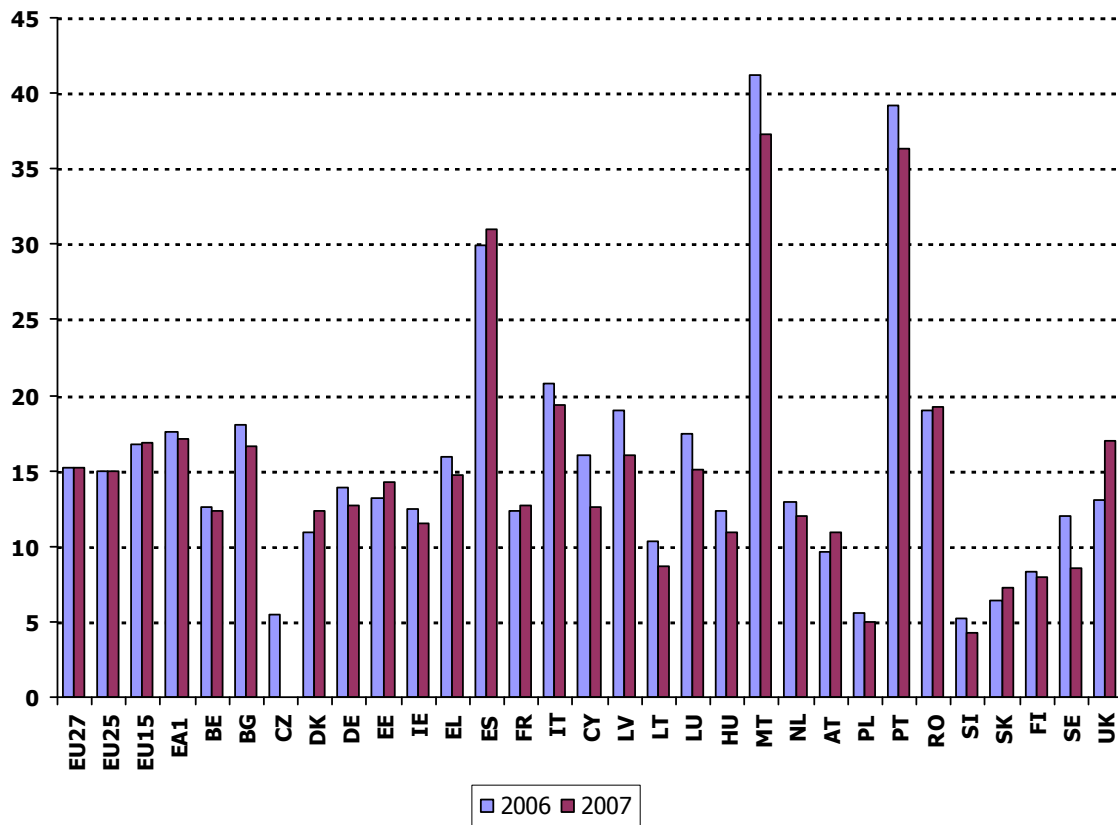
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
EU27	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮
EU25	4,6s	4,6s	4,5s	4,5s	⋮	4,6s	4,8s	4,9s	4,8s
EU15	4,6s	4,6s	4,5s	4,5s	⋮	4,6s	4,8s	4,8s	4,7s
EA13	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	4,6s	4,6s
EL	6,5	6,2	5,8	5,7	⋮	6,4	5,9	5,8	6,1

s: εκτίμηση Eurostat

Πηγή: Eurostat

V-2β. Άτομα με Επίπεδο Μόρφωσης μέχρι και Γυμνάσιο (δευτεροβάθμια) χωρίς περαιτέρω Εκπαίδευση ή Κατάρτιση

(ως % πληθυσμού ηλικίας 18-24 ετών με χαμηλή δευτεροβάθμια και δεν είναι σε πρόγραμμα εκπαίδευσης ή κατάρτισης)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
EU27	:	17,6	17,3	17,1	16,3	15,8	15,5	15,2	15,2
EU25	:	17,3	17	16,7	15,8	15,2	15,1	15	15
EU15	20,5	19,5	19	18,7	17,9	17,2	17,1	16,8	16,9
EA13	21,2 (e)	20,0 (e)	19,5 (e)	19,1	18,8	18,1	17,8	17,6	17,1
EL	18,6	18,2	17,3	16,7	15,5 (b)	14,9	13,3	15,9	14,7
Άντρες									
EU27	:	19,7	19,4	19,3	18,3	18,1	17,4	17,3	17,2
EU25	:	19,5	19,2	18,9	17,8	17,6	17,2	17,2	17,1
EU15	22,6	21,8	21,3	21,1	20,1	19,8	19,4	19,2	19,2
EA13	23,6 (e)	22,6 (e)	22,2 (e)	21,8	21,4 (b)	21,1	20,4	20,2	19,6
EL	22,1	22,9	21,3	20,7	19,9 (b)	18,3	17,5	20,7	18,6
Γυναίκες									
EU27	:	15,6	15,2	14,9	14,3	13,5	13,5	13,1	13,2
EU25	:	15,2	14,8	14,4	13,7	12,8	13,1	12,7	12,8
EU15	18,5	17,2	16,6	16,2	15,6	14,7	14,8	14,4	14,5
EA13	18,8 (e)	17,4 (e)	16,9 (e)	16,4	16,2 (b)	15,1	15,2	15	14,5
EL	15,4	13,6	13,4	12,6	11,0 (b)	11,6	9,2	11	10,7

e: εκτίμηση

Πηγή: Eurostat